

ΓΙΑΝΝΗ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Νεοελληνική πολιτιστική μαρτυρία

Ι V

Ἐναζητώντας τὶς καταβολές

(Χρονικὸ)

ΑΘΗΝΑ, 1975

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
ΚΟΝΙΤΣΑΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	46289
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	24/7/2000
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Ἀναζητώντας τις καταβολές

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
Αρ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 46289
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 28-7-2007
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 889.3 ΝΥΜ

Κωδ. εγ: 6714

Ελληνική Δημοκρατία
Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Υπεύθυνος Έκδοτης
ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σκουφά 38 - Αθήνα - Τηλ. 613.661

ΓΙΑΝΝΗ ΛΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Νεοελληνική πολιτιστική μαρτυρία

IV

Ἐναζητώντας τὶς καταβολές
(Χρονικὸ)

ΑΘΗΝΑ, 1975

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Ἡ ἀκραία θέση τῆς Κόνιτσας, ἀντίκρυ στὸν πυκνό, βαρὺ κι' ἄπλαστο ὄγκο τῶν σκληροτράχηλων Ἀρβανιτῶν, τὸ δίχως ἄλλο, ἀποτέλεσε δυναστική ἐξάρτηση τῆς ζωῆς, τοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας της.

Φυσικὸς ὁ νόμος τῆς διήθησης.

«Ἡ ἐνεκεν διαφορᾶς πιέσεως κινήσεις τῶν ὑγρῶν διὰ τῶν πόρων ὀργανικοῦ τινος διαφράγματος»...

Ὅταν εἶσαι οἰκισμὸς ποὺ βρίσκεται στὰ σημεῖα τριβῆς δύο λαῶν, φυλετικὰ διαφορετικῶν, μὲ ἀνομοιογενῆ πολιτισμὸ καὶ ἱστορικὴ πυκνότητα, μορφώνεις, ἀπὸ ἀδήριτη ὑπαρξιακὴ ἀναγκαιότητα, ἓνα συστοιχὸ τρόπο ζωῆς πρὸς τὸ ἐξωγενὲς στοιχεῖο, προσαρμοσμένο στὶς μοιραῖες ἀπ' τὴν ἐπαφή του διηθήσεις.

Ἀπ' τὰ πανάρχαια χρόνια, ὁ χῶρος τοῦτος, ἀνήκει σὲ μιὰ γεωγραφικὴ ζώνη, ποὺ θεωρεῖται τὰ «πέρατα» ἑνὸς κλειστοῦ φυλετικοῦ κύκλου.

«Ἐκθολαὶ Ἀώου πέρατα Ἑλλάδος»...

Κύκλος, ποὺ τὸν προσδιόρισε ἡ κοινότητα τῆς καταγωγῆς, τῆς γλώσσας, τῶν παραδόσεων, τῶν μυθικῶν ἡρώων.

Ἐξω ἀπὸ τὸν κύκλο, οἱ Ἰλλυριοί... Συγγενικὸς, ἀλλὰ «ἄλλος» λαὸς... Ἀγνωστο κι' ἀπροσδιόριστο διαχρονικὰ τὸ πλάτος τῆς ζώνης. Ἀγνωστη ἀκόμα καὶ ἡ εἰδικὴ φυλετικὴ σύστασή της. Ὅσῳ ἦταν μιὰ πραγματικότητα, ποὺ ἀνεξάρτητα ἀπ' τὶς πολυχρόνιες δημογραφικὲς της περιπέτειες, ἦ-

ταν καὶ παράμεινε ἓνα ὄριο. Θὰ μπορούσε νάχει μετατοπισθῆ καὶ πρὸς τὰ πάνω καὶ πρὸς τὰ κάτω. Πιθανότητα ἱστορική, πὺ δὲν ἔγινε πραγματικότητα.

«Ἐνας ἐδραῖος γεωργικὸς λαὸς κάτω ἀπὸ συνθητισμένες συνθήκες δὲν ἐξαλείφεται...»

Φαίνεται ὅμως, πὺς «δὲν ἐξαλείφεται» ὁ λαὸς αὐτὸς οὔτε καὶ κάτω «ἀπὸ κατακλυσμικὲς συνθήκες». Προσαρμόζεται. Ἴσως καμμιά φορὰ ν' ἀλλάζει γλῶσσα. Στὴ βάση του ὅμως μένει ὁ ἴδιος, ἀναλλοίωτος.

Στὰ χρόνια τῆς «μεγάλης ἀκμῆς» τοῦ ἄλλου ἑλλαδικοῦ χώρου, τὰ μέρη τοῦτα ζοῦσαν τὸ γεωργοποιημένο τους βίο Κοινοτικὸς ὁ τρόπος ζωῆς ἀνάμεσα στὶς πατριές. Τοὺς Τυμφαίους. Τοὺς Παραναίους. Τοὺς Παρωραίους... πὺ, μιὰ καὶ «κουρᾶ καὶ διαλέκτω καὶ χλαμύδι καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις χρῶνται παραπλησίως» μὲ τοὺς Μακεδόνες, θεωροῦνταν Μακεδόνες, πρὶν τὸν Πύρρο, πὺ πρῶτος τοὺς προσκόλλησε στὴν Ἠπειρο.

Ὁ Πύρρος «ἤτησε μιὰ θὸν τῆς συμμαχίας τῆν τε Στυμφαίαν καὶ τῆν Παραναίαν τῆς Μακεδονίας» ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸ γιὸ τοῦ Κασσάνδρου, ὅταν ὁ ἀδελφὸς ἐτούτου «τῆν τε μητέρα Θεσσαλονίκην ἀνεῖλεν καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀλέξανδρον ἤλαυνεν»...

Ἔχαν ἓνα γενναρχικὸ βασιλιά, πὺ δὲν ξεχώριζε ἀπ' τοὺς κοινούς θνητοὺς.

Στὴν εἰδυλλιακὴ τούτη ἐποχῇ, δούλευε κι' αὐτὸς στὰ χωράφια, σὰν τοὺς ἄλλους, βόσκαγε κι' αὐτὸς τὰ κοπάδια τῶν βοδιῶν καὶ τῶν προβάτων στὶς πλαγιές τῶν βουνῶ, σὰν τοὺς ἄλλους.

Οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν σέ μικροὺς συνοικισμοὺς - μαχαλάδες, μὲ κάποια φρουριακὰ ὄχυρὰ (ἀκροπόλεις), σημάδι καὶ τοῦτο, πὺς οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀνήκαν στὸν ἑλλαδικὸ κορμό..

Ἐνάμεσα Μπουραζάνι καὶ Κόνιτσα, κοντὰ στὸ ποτάμι, καὶ μ' ἀκρόπολη πάνω στὴ σημερινὴ Παλιογορίτσα, (μὲ φωναχτὰ ἀκόμα ἀπομεινάρια, τοὺς δυὸ λαξεμένους στὸ βράχο τάφους της), πρέπει νᾶταν τὰ Μέγαρα, «Μακεδονικὸ χωριό», σὲ μιᾶς ἡμέρας ἀπόσταση ἀπὸ τὴν Πασσαρώνα, πρωτεύουσα τῶν Μολοσσῶν. Στὸ χωριὸ αὐτὸ ἔφτασαν, σὰν βράδυασε, κυνηγημένοι ἀπ' τὸν Νεοπτόλεμο, οἱ ἀνατραπέντες φίλοι τοῦ Αἰακίδη, μεταφέροντας βρέφος τὸν Πύρρο, «πρὸς Γλαυκίαν τὸν Βασιλέα» τῆς Ἰλλυρίας.

«Ἦδη δὲ τοῦ ἡλίου καταδεδυκότος ἐγγὺς γενόμενοι τῆς ἐλπίδος ἐξαίφνης ἀπεκόπησαν, εὐτυχόντες τῷ παρὰ τὴν πόλιν παραρρέοντι ποταμῷ χαλεπῷ μὲν ὀφθῆναι καὶ ἀγρίῳ, πειρωμένοις δὲ διαβαίνειν παντάπασιν ἀπορωτάτῳ»...

Πιο κάτω ἀπ' τὰ Μέγαρα, πρὸς τὰ Μεσογέφυρα, θᾶπρεπε νᾶναι ἡ «χώρα Τριφυλλία», ὅπου καὶ τὸ «Στρατόπεδο τοῦ Πύρρου». Ἐδῶ ἔφτασε λίγο ἀργότερα, τὴν πρώτη μέρα ὁ Ρωμαῖος Ὑπατος, παίρνοντας ἀπὸ πίσω, πέρ' ἀπ' τὰ στενὰ τῆς Πρεμετῆς, τὸν Φίλιππο βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας.

Ὅχι μακρὰ ἀπ' ἐδῶ, θᾶταν κι' ἡ Ἐρίβοια, πόλη γνωστὴ τῶν Παραναίων...

Ὡστόσο τοῦτα τὰ φύλα, ἦταν ὅπωςδήποτε ξεκομμένα ἀπ' τὸν ἄλλο ἑλλαδικὸ κορμό. Κι' εἶναι φανερό, πῶς ὁ κοινωνικὸς πολιτικὸς καὶ πολιτιστικὸς τους σχηματισμὸς, καθυστεροῦσε. Ἡ δημοκρατία τοῦ δουλοκτητικοῦ τύπου, πού ἄκμαζε νοτιώτερα, ἦταν ἀγνωστὴ ἐδῶ, ἂν καὶ τοῦτοι καὶ κεῖνοι ἀνῆκαν στὴν ἴδια φυλετικὴ παράδοση, στὴν ἴδια γλῶσσα κι' εἶχαν τοὺς ἴδιους Θεοὺς, καὶ τὸ δίχως ἄλλο ἢ ἐξέλιξη τοῦ ἑνὸς ἐπιρρέαζε τὸν ἄλλο...

Τὸ βέβαιο εἶναι, πῶς τοῦτοι οἱ λαοὶ βρίσκονταν σὲ «θέση» διαφορετικὴ ἀπ' τοὺς γειτονικοὺς Ἰλλυριοὺς, πού ἀνῆκαν σ' ἄλλο κορμό, ξαπλωμένο πρὸς τὰ βόρεια. Μιλοῦσαν ἄλλη γλῶσσα κι' εἶχαν ἄλλες παραδόσεις, ἔστω κι' ἂν οἱ Ἰλλυριοί, περνώντας κείνη τὴν ἐποχὴ τὴν «πρωτόγονη φάση

τῆς κοινωνικῆς τους συγκρότησης», ζοῦσαν κι' αὐτοὶ κατὰ πατριᾶς (φάρες) σὲ μικροὺς συνοικισμοὺς (μαχαλάδες), βόσκοντας πρόβατα κι' ἄλογα.

Ἄλήθεια, πὼς μπορεῖ νὰ βρῆ κανένας, τίνος κατάλοιπο εἶναι ὁ «ἔδραϊος γεωργικὸς λαὸς», τοῦτοι οἱ αὐτόχθονες «βραχυκέφαλοι» μὲ τὸ πλατὺ πρόσωπο, τὰ καστανόξανθα μαλλιά, καὶ τὴν ἔντονη πλατυϊνία, ὁ «Δυναρικὸς» ὅπως λένε, ἀνθρωπολογικὸς τύπος, ποὺ βαστάει αἰῶνες ἀναλλοίωτος τὰ βασικά του χαρακτηριστικά, ὅταν διαρκῶς σχηματίζεται μέσα σ' ἓνα «δημογραφικὸ, ἀσταμάτητο γίγνεσθαί» τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας τούτων τῶν χώρων, ποὺ ἀπ' τὰ προϊστορικά του χρόνια μέχρι σήμερα, περνάει τὴν ἐποχὴ τῶν μεταναστεύσεων;...

Πόσες περιπέτειες δὲ γνώρισε τοῦτος ὁ τόπος; Πόσα περάσματα λαῶν;

Ἴσως οἱ πρῶτοι κάτοικοί του, νῶταν οἱ παλαιολιθικοὶ «Πετραλώνιοι». Φυλὴ κλασσικὴ τῶν «Παλαιανθρώπων τῆς Εὐρώπης», ποῦχαν κρανίον ὅμοιον μ' αὐτὸ ποὺ βρέθηκε ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια στὰ Πετράλωνα τῆς Χαλκιδικῆς. Ζεστός βλέπεις ἀπὸ τ' ἀνθρώπινο χνῶτο, τοῦτος ὁ τόπος ἀπὸ αἰῶνες αἰώνων. Κι' ὅπως εἶπαν:

Ἴσως... ὕστερα ἀπ' τὸ «Ἑλληνικὸ θαῦμα» καὶ τὸ «θαῦμα τῆς Κρήτης» νὰ ὑπάρχει κι' ἄλλο θαῦμα γι' αὐτὸ τὸν τόπο, τὸ θαῦμα «τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς»...

«Πρὶν ἀπὸ μᾶς στὴν παμπάλαια ἐποχὴ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ὑπῆρξε στὸν πλανήτη μας ἓνας ἄλλος κόσμος ποὺ ἀκολούθησε τὸν ἴδιον ἀκριβῶς δρόμο ποὺ σήμερα πατοῦν τὰ πόδια μας. Μὰ τὸ παρελθὸν αὐτὸ εἶναι ἀσφαλῶς τόσο παλιό, ποὺ τὰ σύγχρονα του ἄτομα βρῆκαν στὸ ἀναμεταξὺ τὸ χρόνο ν' ἀποσυντεθοῦν τελείως».

Ἵστερα ἦρθαν οἱ κυνηγοὶ μὲ τὰ πέτρινα ὅπλα, ἀπ' τὸ Βορρᾶ, τὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη, στὰ χρόνια τῶν Πάγων. ἼΑΛ-

λοι ἀκολουθώντας τὸ δρόμο τῆς ξηρᾶς. Κι' ἄλλοι τὸ δρόμο τῆς θάλασσας. Τὴν Ἀδριατική.

Στὰ πρωτοελλαδικὰ χρόνια, ἔφτασαν ἐδῶ καὶ ποιμένες ἀπ' τὴν Πελοπόννησο.. Ἀργότερα, στὰ μεσοελλαδικὰ χρόνια, πέρασαν τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου νομάδες ἀπ' τὴν Μακεδονία. Οἱ πρῶτοι, πὺ μιλοῦσαν Ἑλληνικά... Πολὺ ἀργότερα, πάλι ἀπ' τὴ Μακεδονία, ἦρθαν σὰ ποιμένες καὶ κατάκλυσαν τὸν τόπο, οἱ Δωριεῖς. Ρωμαλέοι καὶ πολεμόχαροι, μὲ χάλκινα ὅπλα. Ἐπιρρασμένοι ἀπ' τὸν Μυκηναϊκὸ κόσμο.

Ἀπὸ τοῦτα τὰ φύλα, πατριᾶς μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς Ἡρακλεΐδες, ὅπως αὔξαναν κι' ἦταν δύσκολο νὰ τοὺς κρατήσῃ ἡ ἄγονη γῆ τῶν ἠπειρώτικων ὄροπεδίων, πῆραν τὸ δρόμο πρὸς τὸ Νοτιᾶ καὶ «κατάκτησαν» τὴ Θεσσαλία, τὴ Στερεά, τὴν Πελοπόννησο.. Στὸ χῶρο τῆς Βοιωτίας ἐγκαταστάθηκαν ὅσοι εἶχαν ξεκινήσει ἀπ' τὸ Γράμμο (τὸ Βοῖον ὄρος). Στὴν Ἡλεία, στὴν περιοχή τῆς Τριφυλίας, ἐγκαταστάθηκαν, ὅσοι εἶχαν ξεκινήσει ἀπ' τὰ Μασσαγέφυρα, τὴ «χώρα Τριφυλλία τῶν Μολοσσῶν». Γέμισε ἡ Ἑλλάδα μὲ συνοικισμοὺς ποῦ φερναν τὸ ὄνομα Μέγαρα... στὴ Θεσσαλία, στὴν Ἀττική...

Ἡ ἀξιομνημόνευτη τοῦτη νομαδικὴ μετακίνηση πρὸς τὸ Νότο, πὺ ἔφερε τὴν ἔσχατη ὥρα στὸ Μυκηναϊκὸ πολιτισμό, συντάρρασε τὸν τόπο, ἀλλὰ ἔδεσε γιὰ αἰῶνες στὰ νήματα τῶν ἀλληλεπιδράσεων τὴν ἄλλη Ἑλλάδα μὲ τὴν Ἡπειρο. Ἐφυγαν οἱ Δωρικὲς πατριᾶς, πρὸς τὸ Νότο, ἀλλ' ἄφισαν πίσω τους τὴ Δωδώνη, τὸ — πανάρχαιο ἱερὸ τῶν Κοινῶν Θεῶν, στὸ ὁποῖο ὀρκίζονταν κι' ὁ Ἀχιλλέας, τὸ Νεκρομαντεῖο, τὸν Ἀχέροντα, τὸν Κωκυτό, τὴν Ἀχερουσία Λίμνη...

Κύλησαν αἰῶνες ἀπὸ τότε, σκοτεινοί.

Ἀδιόρατες ἐπιδράσεις, ἐπεξεργασίες, μιμήσεις, στὰ πλαίσια τῶν ἐνδοφυλετικῶν ἐπαφῶν καὶ σχέσεων, φέρνουν στὴν περίοδο τῆς Μακεδονικῆς ἀκμῆς, ἀλλαγὴ τῆς κοινο-

νικοπολιτιστικῆς δομῆς τῶν ἀκραίων ἐτούτων οἰκισμῶν τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου.

Οἱ κῶμες συγκεντρώνονται σὲ μικρὲς πολιτεῖες. Ἡ διαδικασία τῆς πρώτης ἀνάπτυξης μπάζει νέους τρόπους ζωῆς καὶ σχήματα, ἀκολουθώντας τὴν πορεία τῆς Νότιας Ἑλλάδας. Ἡ τοπικὴ ἀνθρώπινη κοινωνία, ἀποχτάει ἱστορικὴ πυκνότητᾶ, πού τὴ διαφοροποιεῖ σημαντικὰ ἀπ' τοὺς ἀσχημάτιστους ἀκόμα Ἰλλυριοὺς. Τὴ Βασιλεία τοῦ Πύρρου καὶ τῶν ἀπογόνων του, τὴ διαδέχεται ἡ ἠπειρώτικη συμπολιτεία, μὲ τὴ συνέλευση τοῦ λαοῦ καὶ τὸ συμβούλιο συνέδρων. Δημοκρατία τῆς ἐποχῆς, ποῦχε ἐπικεφαλῆς ἕναν ἢ τρεῖς ἐκλεγμένους στρατηγούς. Τοῦτα τὰ χρόνια οἱ Ἰλλυριοί, ξεμένουν ἀποκλεισμένοι, πέρα ἀπ' τὸν Ἑλλαδικὸ κύκλο, στὶς παλιές, πρωτόγονες φόρμες τῶν ποιμενοληστρικῶν ἔφιππων ὀρδῶν. Κι, ὅσο τὸ «ἄνοιγμα» ἀνάμεσα στοὺς δύο λαοὺς μεγαλώνει, τόσο ὁ Νότος γιὰ τοὺς ἡμιάγριους Ἰλλυριοὺς γίνεται πρόκληση καὶ μύθος τοῦ «Ἐλντοράντο». Πότε σὰν πεινασμένοι λύκοι караδοκοῦν νὰ μαζευτῆ ἢ παραγωγὴ κί ὄρνια ἀδίστακτα νὰ ἐπιπέσουν. Πότε μετακινοῦνται εἰρηνικὰ, σὰ μετανάστες - ἀποικιστῆς τοῦ Νότου, μ' ὅλα τὰ «σέα καὶ τὰ μέα» γιὰ νὰ καλύψουν κενά, πού δημιουργοῦν οἱ χαλασμοί, οἱ θανατηφόρες ἐπιδημίες, οἱ δημογραφικὲς ἀλλαγές. Πότε περιπλανώμενοι ἐπαγγελματίες πολεμιστῆς «στρατιῶτες» προνοιάζονται, ἀπὸ τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο ἄρχοντα, γιὰ «ῶρα ἀνάγκης» στὶς λεγόμενες *K a t o ὕ ν ε ς*, δίπλα στὰ κάστρα ἢ γύρω ἀπ' τὶς ὠχυρωμένες πολιτεῖες. Καμμιά φορὰ καὶ μὲ «αὐτοκρατορικὰ Χρυσόβουλα»... Μιὰ διήθηση πού κρατάει αἰῶνες, καὶ πού τὶς πρῶτες, τὶς ἄμεσες συνέπειες, τὶς δέχεται ἡ ζώνη τούτῃ τῆς τριβῆς, τοῦ ἀκραίου Ἑλλαδικοῦ χώρου...

Ἀρμόνουνται οἱ ἠπειρῶτες κι' οἱ Μακεδόνες ὅσο μποροῦν. Ἀλλὰ ποιά πρῶτ' ῶρα νὰ φυλαχτῆς ἀπὸ τὸν ἔφιππο κλέφτη, πού караδοκεῖ; Ὁ Φίλιππος κι' οἱ ἐπίγονοί του, ἀ-

γωνιοῦν γιὰ τὸν τόπο, καὶ στήνουν στὶς κλεισοῦρες τῆς Πίνδου ὀροφυλακῆ.

Φράγμα στοὺς αἰφνιδισμοὺς τῶν Ἰλλυριῶν.

Ὁ Πύρρος ἀργότερα, τοὺς ἀντιμετωπίζει μ' ἄλλο τρόπο. Φτιάχνει ἀπ' αὐτοὺς τὴν ἀκαταμάχητη καβαλλαρία του. Ὅμαδες θυελλώδικης ἐφόδου, ποὺ δημιουργοῦν ἐπανάσταση, στὴ μέχρι τότε γνωστὴ τακτικὴ τοῦ πολέμου. Ὅμως μὲ τὸν καιρὸ ἔρχεται κι' ἡ παρακμὴ.

Οἱ Ρωμαῖοι πατοῦν τὴν Ἰλλυρία καὶ τὴν Ἡπειρο, σὰν ἔπεσε ὁ Περσέας στὴ Πύδνα τὸ 168 π.χ. Ἀπέραντη ἡ λύσσα τούτων τῶν Λατίνων ἐνάντια στοὺς Ἡπειρώτες. Ἡ ἀγώνια τῶν προγόνων τους, μὲ τὸν Πύρρο ἔξω ἀπ' τὴ Ρώμη κι' ἡ λαχτάρα τους, μὴν κινηθῆ τοῦτος ὁ ἀκαταμάχητος ἐχθρὸς πρὸς τὰ τεῖχη της, διοχετεύεται χρόνια μέσα στὸ αἷμα τους, σὰ πύρινο στοιχεῖο ἀπωθημένης προσβολῆς, ποὺ ζητάει διέξοδο κι' ἀποκατάσταση. Ἡ σύγκλητος ἀποφασίζει κι' ὁ Παῦλος Αἰμίλιος διατάζει. «Καταστροφὴν κι' ἐξαυδραποδισμόν»... Μαῦρος χρόνος τὸ 167 π.χ.

Πρῶτη φάση ἢ δικαιολογία: Νὰ παραδόσουν οἱ ἠπειρώτικες πόλεις τὸ χρυσὸ ποῦταν κρυμμένος στὰ σπίτια τους καὶ στὰ ἱερά τους... Ἔτσι βρέθηκαν σέ κάθε πόλη ρωμαϊκὲς φρουρὲς, ποὺ θὰ παραλάβαιναν τοὺς θησαυροὺς.

Δεύτερη φάση, ἑβδομήντα πολιτεῖες ἠπειρώτικες ἀπ' τὰ θεμέλια ἀνασκαμμένες κι' ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες Ἡπειρώτες αἰχμάλωτοι, ποὺ πουλιοῦνται σκλάβοι στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης...

Ὅταν πέρασε ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ μίσους, κι' ἦρθεν ἡ ἄρα τῆς περιουλλογῆς καὶ τῆς ἀποκατάστασης τοῦ ὅποιου ρυθμοῦ παίρνει ἡ σκλάβα γῆ, οἱ Ρωμαῖοι ἀνακάλυψαν πῶς ἡ ὀροφυλακῆ, στὰ περάσματα τῆς Πίνδου, (γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Τὴν ἀπόκρουση τῶν Ἰλλυριῶν), ἦταν σοφὴ σκέψη. Τὴν υἰοθετοῦν.

Ἀργότερα οἱ Βυζαντινοί, τὴ συστηματοποιοῦν. Χτίζουν μόνιμα φρούρια στὶς κλεισοῦρες, κι' ἐγκαθιστοῦν ἐκεῖ τοὺς

ἀποστρατευόμενους πού κατάγονται ἀπ' τὶς κοντινὲς περιοχές. Τοὺς Ἡπειρώτες ἀπ' τὴν δυτικὴ πλευρὰ τῆς Πίνδου. Τοὺς Μακεδόνες ἀπ' τὴν ἀνατολική. Ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ κι' ἱεραρχία, ἐξακολουθεῖ καὶ μέσα σὲ τοῦτα τὰ «στρατιωτικά». Οἱ βετεράνοι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἐξακολουθοῦν νὰ συνεννοοῦνται μεταξύ τους στὰ λατινικά. Μιὰ ζωὴ ὀλόκληρη μὲ τοῦτες τὶς συνήθειες, πού ἔγιναν βίωμα. Καὶ μένουν ν' ἀντηχοῦν τοῦτα τὰ λατινικά, αἰῶνες τώρα, πάνω στὰ περάσματα τῆς Πίνδου, γιὰ νὰ θυμίζουσιν πὼς οἱ πρόγονοι τῶν Βλάχων, τούτων τῶν καστανόξανθων «δυναρικῶν», ποῦχουν ἀνθρωπομετρικὰ δεδομένα, ἴδια κι' ὅμοια μὲ τοὺς κάτοικους τῶν διπλανῶν περιοχῶν, πέρασαν ἀπ' τὶς ρωμαϊκὲς λεγεῶνες καὶ ξαναγύρισαν στὸν τόπο τους σὰ βετεράνοι.

«Περίφοβοι ὄντες οἱ τῆδε ὠκήμενοι, διηγεκὲς καὶ καραδοκοῦντες ἀεὶ ἐγκείσεσθαι τοὺς βαρβάρους σφίσιν, ἐπεὶ οὐδαιμῆ τῶν ταύτη χωρίων ὀχύροισι γίν, ὅπη ἂν καταφυγόντες σωθήσονται... Βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἄμφω τείχη ἰσχυρότατα ποιησάμενος, γνησία τῶν χώρων εὐδαιμονία ξυνώκησεν... οὕτω μὲν σύμπασαν τὴν μεσόγειον Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐν Ἰλλυριοῖς ἐτειχίσατο... Ἐν δὲ τῇ Ἡρακλείᾳ (παρὰ τὰς Θερμοπύλας) πεποιήται τάδε ἐξ Ἰλλυριῶν εἰς Ἑλλάδα ἰόντι...».

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ καὶ γιὰ τούτη τὴν αἰτία, πρέπει νὰ ὀχυρώθηκε, πρώτη φορά, πάνω ἀπ' τὴν Κόνιτσα ὁ λόφος πού δεσπόζει στὰ στενὰ τοῦ Ἀώου. Τὰ κάστρα, τὰ καστέλλια, τὰ καστράκια, τούτης τῆς περιοχῆς, τὰ περισσότερα τότε χτίστηκαν.

Ὅμως τοῦτα τὰ ὄχυρά, ἀμπαρωμένα ἐνάντια στοὺς Ἰλ-
λυριοὺς, γρήγορα ἀχρηστεύονται. Σὰ ποταμὸς ξεχειλισμέ-
νος, λίγο ἀργότερα, εἰσβάλλουν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, σ' αὐ-
τοὺς τοὺς τόπους οἱ Οὔννοι, οἱ Γότθοι, οἱ Ἄβαροι, οἱ Σλαῦ-
οι, οἱ Βούλγαροι... Περίεργες νομάδες γεωργῶν ποὺ σχη-
ματίζονται ἀπ' τοὺς πρώτους φερέοικους «ἐν ληστρικῇ κινή-
σει» λαοὺς τῶν δασῶν καὶ τῶν ἐλῶν τῆς Κεντροανατολικῆς
Εὐρώπης, κι ἀπ' τὰ μαζώματα κάθε μιᾶς περιοχῆς, ὅπως
προχωροῦν πρὸς τὸ Νότο, ποὺ ἐντάσσονται σ' αὐτὸν τὸν
κουρνιαχτό. Καὶ τὶ δὲν κατεβαίνει μαζύ μ' αὐτοὺς σ' αὐτὴ
τὴν ἀσταμάτητη μάστιγα, ποὺ φάνηκε τὸν 4ον αἰῶνα, γιὰ
νὰ συνεχιστῆ μέχρι τὸ 10ο αἰῶνα;

Οἱ καινούριοι εἰσβολεῖς - κυρίως οἱ Σλαῦοι - ζοῦν κα-
τὰ ζοῦπες (πατριές), σὲς ὅποιες οἱ μεγάλες ἀποφάσεις
παίρνονται ὕστερα ἀπὸ κοινὴ συζήτηση κι' εἶναι «αὐτόνο-
μοι κι' ἀκέφαλοι». Ἔχουν ἓνα κοινοτικὸ τρόπο δουλειᾶς
μέσα στὴ ζάτρονγκα (οἰκογενειακὴ κοινότητα). Πολιτικὰ
κι' οἰκονομικὰ ἀσχημάτιστοι. Ἀπ' τὰ δάση, τὰ βαλτονέρια,
τὶς χαραδρες καὶ τὰ ποτάμια ξεπροβάλλουν μὲ ἰαχές. Κι'
αἰφνιδιάζουν μὲ τὶς ὀρμητικὲς ἐπιθέσεις τους. Ἀποφεύγουν
τοὺς κάμπους. Μπροστὰ τραβοῦν οἱ πεζοὶ κι' ἀθώρακοι πο-
λεμιστές. Ἀρχηγός τους, ὁ ἐκλεγμὲνος βλαδίκας, ποὺ τὸν
λένε καὶ τσένικ ἢ ζουπάνο. Κι' ἀπὸ πίσω ἀκολουθοῦν τὰ γιο-
μάτα καρτερία κι' ἀντοχὴ στὴν πείνα, σὲς βροχές καὶ τὰ
κρῦα, γυναικόπαιδα μὲ τὰ κοπάδια τῶν ζώων. Στρώνονται
ἀπρόσκλητοι, δίπλα στοὺς ντόπιους ἀγρότες. Ἀποφεύγουν
τὶς πολιτείες... Στὸ βάθος εἶναι καλοκάγαθοι καὶ εἰρηνικοὶ.

”Έτσι, μέσ’ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων, στὴν δεξιὰ ἄκρη τοῦ κάμπου τῆς Κόνιτσας, ὅπως βγαίνει ἡ Τοπόλτσα μέσ’ ἀπὸ τὸ Μπουῖσι, πάνω στὶς προσηλιακὲς πλαγιὲς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, δίπλα στὸν πανάρχαιο συνοικισμό, κεῖνα τὰ χρόνια, συγκροτεῖται ἕνας ἀραιοκατωκημένος οἰκισμὸς, μιὰ ζάντρουγκα, ὅπως τὴν ἔλεγαν οἱ σλαῦοι, μὲ κατασπαρμμένες στὸ κόκκινο κι’ εὐφορο ἔδαφος - τὸ Κοκκινόζι - ἄθλιες χαμηλὲς καλύβες, φτιαγμένες ἀπὸ τσατριᾶ (σανίδια καὶ πυλό).

Εἶναι ἡ Παλιὰ Γορίτσα καὶ τὰ Σέρβινα, Ζοῦν οἱ κάτοικοί τους, καλλιεργώντας μὲ τὸ ράλο (τὸ ξύλινο ἀλαφρὸ ἀλέτρι) τὸ κάμπο τῆς Κόνιτσας, δίπλα στοὺς ντόπιους. Ψαρεύουν ψάρια στὰ ποτάμια, Βόσκουν τὰ κοπάδια τους στὶς Κουμαριὲς τῆς Πέρα Ράχης. Τὰ νῆα παιδιά, ἀναζητοῦν μέσ’ τὶς κουφάλες τῶν λόγγων ἄγριο μέλι. Νερὸ πόσιμο φέρνουν ἀπὸ τὸ Πεκλάρι, μέσα σὲ κιούγγια πῆλινα.

Χρόνια πολλὰ μένει τοῦτος ὁ οἰκισμὸς πρωτόγονος, ἀποτραβηγμένος. Οἱ καλύβες ἔχουν τρεῖς τέσσερες πόρτες ἢ κάθε μιὰ. Μέσα στὸ χῶμα θάβονται γιὰ νὰ διατηρηθοῦν καὶ φυλαχτοῦν οἱ τροφὲς καὶ τὰ πράγματα... Τὸ ἄλεσμα τοῦ σιταριοῦ γίνεται σ’ ἕνα βαρὺ κερόμυλο, πὺ ξέμεινε μέχρι τὰ σήμερα στὴν Παλιὰ Γορίτσα.

Λίγο μὲ τοὺς σιδεράδες, λίγο μὲ τοὺς ἄλλους πρματευτάδες, ἔσπασεν ὁ πάγος κι’ ἡ ἀπομόνωση μὲ τοὺς ντόπιους. Ἐτριψε καπῶς ἡ γλῶσσα κι’ ἄρχισε ἡδιαδικασία τῆς ἀπορρόφησης, πὺ βάσταξε χρόνια. Σὲ τοῦτες τὶς πλαγιὲς, σήμερα, δὲν ἔμεινε τίποτ’ ἄλλο, ἔξω ἀπὸ σπασμένα κεραμίδια, ὁ σούγιαλος ποῦ φερνε τὸ νερὸ, ὁ κερόμυλος, στὴ Παλιὰ Γορίτσα καὶ τὰ παρεκκλήσια. Ὁ Ἄη - Γιώργης, ἡ Ἀγία Τριάδα, ἡ Ἀγία Παρασκευὴ κι’ ἡ Κόκκινη Παναγία, μὲ κεῖνες τὶς θαυμάσιες τοιχογραφίες τοῦ 1410 - πὺ τὶς καλαφάτισαν ἀργότερα οἱ ἅγιοι Ἐπίτροποι τῆς Κάτω Κόνιτσας - τῆς Μακεδονικῆς Σχολῆς, καὶ τὶς μισοκατέστρεψε ὁ τελευταῖος πόλεμος.

Μέσ’ τὴν ἀχλή, πίσω ἀπ’ ὅλα τοῦτα, ἔμεινε ἀκόμα καὶ

κάποιος θρύλος. Πώς ή παλιὰ Γορίτσα, ξεσπιτώθηκε ἀπ' τοὺς Ἄρβανίτες καὶ πέρασ' ἀπέναντι στοὺς ποτάμι. Πὼς ἀπ' τὴν Ἁγία Παρασκευή, πάρθηκε ἡ Μεγάλη Καμπάνα, πὺ μπηκε στοὺς Ρολοῖ τοῦ Τζαμιὺ τοῦ Σουλτὰν Βαγιαζίτ τῆς Πάνω Κόνιτσας. Πὼς τοῦτοι οἱ Σλαῦοι ἔδωσαν στοὺς Παζάρι πὺ γίνονταν ἀπέναντί τους τὸνομα Κόνιτσα, (σημαίνει στὰ σέρβικα ἀλογοπάζαρο). Καὶ πὼς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Σλαῦοι, κάποιος Ζουπάνος θὰ ἦταν ὁ πρῶτος ἄρχοντας τῆς Κόνιτσας, ὁ Μπέρκος (σλαῦϊκα σημαίνει καβαλλάρης), πὺ μὲ τὸν καιρὸ, ἐξελληνίστηκε κι' ἀπόκτησε τσιφλίκια στὴν Ἡπειρο καὶ στὴ Θεσσαλία.

Ὅ,τι εἶχε φτιαχτῆ μέχρι τὰ τότε, ξεχαρβαλώνεται καὶ σβῆνει. Κάθε διαφορὰ ἀνάμεσα στοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοὺς Ἡπειρωτὲς ἐξαφανίζεται. Ποιὸς λογαριάζει τὰ ληστρικὰ γιουρούσια τῶν Ἰλλυριῶν μὲς' τὴν κοσμοκαλασιὰ τῶν ἀνθρωπομαζωμάτων;...

Σκοτεινοὶ καιροί, ἀνάμεσα στοὺς 9ο καὶ 10ο αἰῶνα!

Περνᾶνε χρόνια, αἰῶνες, ἴσα πὺ νὰ χωνευτοῦν τοῦτες οἱ ἑτερόκλητες, γεωγραφικηνοτροφικὲς, εἰρηνικὲς κι' ἱστορικὰ σχεδὸν «ἀφανεῖς» παλαιοσλαῦικες φυλὲς τοῦ Βορρᾶ, τοῦτες «αἱ διάφοροι γλῶσσαι», ὅπως τὲς ἀποκαλοῦν οἱ βυζαντινοί, κι' ἐννοοῦν «αἱ διάφοροι φυλαί» (γιὰ τὲς ὁποῖες δὲν ὑπῆρχε καμμιά προκατάληψη ἀρκεῖ νὰ γίνονταν ὀρθόδοξοι καὶ νὰ μιλοῦσαν ἑλληνικά) στὴν πολιτικὴ, θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὑπόσταση τοῦ βυζαντινοῦ.

«Οἱ μετακινήσεις τῶν λαῶν κατὰ τὸ Μεσαίωνα καὶ ἡ διάδοση τῶν νεολατινικῶν καὶ σλαυικῶν γλωσσῶν, δὲν ἄσκησαν μεγάλη ἐπίδραση στὴ μορφολογικὴ διάπλαση τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς... Στὴν ἀπόλυτη πλειογότητά τους οἱ λαοὶ αὐτοί, εἶναι ἀπόγονοι αὐτόχθονος πληθυσμοῦ».

Τὸ καμίνι δουλεύει, Ἄναμοχλεύει. Διαλύει. Παλεύει. Κι' ἀνασυνθέτει. Ἐναγώνιες κι' ἀπελπισμένες πολλές φορὲς προσπάθειες, ἐνὸς ζωντανοῦ ὀργανισμοῦ γιὰ νὰ ἐπιβίωση στὶς ἀνεξίχνιαστες ἀπὸ γρηγορώτερα δυνατότητες.

Ἄξεκαθάριστο ἀκόμα φεουδαρχικὸ καθεστῶς, λαϊκὸ καὶ μοναστηριακὸ, Κάθε λογιῶν οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ καταπῶνω τοῦ Βυζαντίου, ἄρχοντες κι' ὄφφικιάλιοι, πολιτικοὶ κι' ἐκκλησιαστικοί, Πρωτονοτάριοι, Κλεισουράρχες, Τουρμάρχες, Μεριάρχες, Κομισκώρτες, Χαρτουλάριοι, Δομέστοικοι, Δρουγγάριοι, Κόμητες, Κένταρχοι τῶν Σπαθαριῶν... Πρωτοσπαθάριοι καὶ Σπαθαροκαντινάτοι, ἰσόβιοι στὴν ἀρχή, ἀργότερα ὅμως καὶ κληρονομικοί, ἐνταγμένοι μὲ τὸν καιρὸ στὰ θέματα, τὰ καπετανίκια, τὰ χαρτουλαράτα καὶ τὶς ἀρχοντίες, αὐτοῦ τοῦ χώρου, ἀπ' τὴν ἀσταμάτητη πλημμυρίδα τῶν λαῶν, αὐτόχθονων, Βυζαντινῶν, Σλαύων, Ἀρβανιτάδων, Φράγγων καὶ «Σερβανιτοβουλγαρόβλαχων», ἐπεξεργάζονται μὲ ποικιλόμορφους μηχανισμοὺς ἐξαναγκασμοῦ (ποὺ τοὺς παρουσιάζουν ἐντεχνα σὰν εἶδος «προστασίας καὶ προνοίας»), τὸ μεγάλωμα τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐπιρροῆς τους καὶ τὴν ἀποπτώχευση τῶν πενήτων. Τῶν δουλοπάροικων (ἀπογραμμένων καὶ ὄχι) κι' ἐλεύθερων καλλιεργητῶν. Κι' εἶναι μιὰ ἐποχὴ, ποὺ ὅπωςδήποτε ἡ γῆ ἀποτελεῖ τὸ θεμελιακὸ ρυθμιστὴ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τὸ κριτήριό τῆς κοινωνικῆς διάκρισης.

Ἐξουθενωμένοι οἱ πένητες, ἀπ' ὅλες τὶς μπόρες, καὶ τὸ ἄγχος τῆς ἐπιβίωσης, παίρνουν τὰ μάτια τους, παρ' ὅλες

τις ἀπαγορεύσεις τῆς μετακίνησης. Κουρέλια πὺ σέρνονται καὶ δὲν λογαριάζουν «νόμους καὶ κυρώσεις» φτάνουν ἔξω ἀπ' τὰ κάστρα (τις διαμορφούμενες τότε πολιτείες), πότε ἀγριεμένοι ἐπαναστάτες πὺ ἐτοιμάζονται νὰ συντρίψουν, πότε ἐξαθλιωμένοι ζητιάνοι πὺ ἐκλιπαροῦν. Σφίγγονται οἱ καρδιές, τῶν καλοκαθισμένων πάνω στοὺς γουλάδες καὶ τις βίγλες τῶν κάστρων καὶ τις λόντζες τῶν ἀρχονταρικίων. Καὶ φουντώνει τὸ βουβὸ κείνο κύμα τῆς «κατακλυσμικῆς καταστροφῆς». Οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, ἐπιζοῦν σ' αὐτὴ τὴν ἀρμαγεδώννα μὲ τις «καλὲς προθέσεις». Πίσω ἀπ' τὴν ἐξαθλίωση τῶν καλλιεργητῶν καὶ τὴν ἐξαφάνιση τῶν «ἐλευθέρων» караδοκεῖ ἡ ἐξασθένιση τῶν ἐφεδρειῶν τοῦ στρατοῦ. Οἱ «Νεαρὲς» ἢ μιὰ ὕστερα ἀπ' τὴν ἄλλη, πότε ρυθμίζοντας, πότε ἀπειλώντας, δείχνουν προσπάθεια νὰ σταματήσῃ τὸ κακό, νὰ ἐνισχυθῇ ὁ ἠέφτερος καλλιεργητῆς, σὺν κοινοτικὸν τρόπον παραγωγῆς μὲς τὶς Μητροκωμίες, (πὺ ἦταν ἀντίθετα μ' ὅτι συνέβαινε σὴν ἄλλη Ἑλλάδα, ὁ κανόνας σὲ τοῦτα τὰ μέρη), νὰ λείψῃ τὸ «ἄρπαγμα» τῶν Δυνατῶν, μὲ τις περιφερόμενες ὀρδὲς καὶ τοὺς Βουκελλάριους. Δὲ βαρυέσαι, Μάταιος κόπος. Ἄλλα καὶ πότε οἱ «ἀγαθὲς προθέσεις» τῆς Πολιτείας σὰν ἔρχονται σὲ σύγκρουση μὲ τὸ συμφέρον τοῦ κατεστημένου, τελεσφοροῦν;

Στις ἀπόμακρες ἐπαρχίες οἱ Δυνατοί, μικροὶ καὶ μεγάλοι, λαϊκοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοί, συνασπίζονται ἐνάντια σὲ τὸ Κέντρο. Παλεύουν τὸ Κέντρο, καὶ φτιάχνουν σὲ μέτρα τους τὸ ἀποκεντρωμένο παρακράτος, γύρω ἀπ' τις πρῶτες πολιτείες πὺ σχηματίζονται κοντὰ σὲ κάστρα καὶ τοὺς τόπους «τῶν Μεγάλων Παζαριῶν». Μὲ τὴν ἐπαρχιακὴ ἀριστοκρατία, τοὺς Καστρινούς, τοὺς βουκελλάριους, τοὺς ντόπιους μεταπράτες χριστιανοὺς καὶ ἔβραίους καὶ τοὺς κάθε λογῆς πρόσφυγες, φυγάδες καλλιεργητῆς, ξεσπιτωμένους ἐπαρχιῶτες, καταδιωγμένους πλούσιους καὶ φτωχοὺς.

Στις πολιτείες τοῦτες, ἡ σπιτικὴ παραγωγή, περνάει σὲ

φάση τῆς βιοτεχνίας, μέσα στ' ἀργαστήρια, ποῦναι κρατικὰ καὶ ἰδιωτικὰ κι' ἔχουν ἓνα εἶδος σκλάβους, τοὺς «μίσθιους», νὰ δουλεύουν νυχτόημερα μὲ μεροκάματο ἑξαθλίωσης. Οἱ ἴδιοι οἱ βιοτέχνες κάνουν καὶ τὸν ἔμπορο.

Μεταλλουργία, χαλκουργία, σιδηρουργία, ὑαλουργία. Εἶδη πολυτέλειας (ἀσήμι, χρυσάφι, ἔλεφαντόδοτο). Μεταξουργία, Ὑφαντουργία μάλλινων καὶ βαμβακερῶν. Βυρσοδεψία. Κηροπλαστική. Σαπυνοποιῖα... Ὡστόσο γίνονται «κατάσταση» οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγὲς τῶν μεγάλων ἀποστάσεων. Ἄρτα, Ρωγοί, Γιάννινα, Ἅγιος Δονάτος, Κάννινα, Βελέγραδα, Γκλαβινίτσα, Βουθρωτό, Φωτική.

Κι' ἀργότερα Κόνιτσα, Μέτσοβο, Φιλιάτες., Κόμποι ζωῆς ποὺ ἄλλοι ἔσβησαν γιὰ πάντα, κι' ἄλλοι ἐπιβίωσαν μέχρι σήμερα. Ὅλοι συνδεδεμένοι μὲ κάποια «Παζάρια» ποὺ γίνονται μιὰ ἢ δυὸ φορές τὸ χρόνο, γιὰ τὶς χοντρότερες συναλλαγές.

Κι' ἦταν, τὸ «Νόμισμα» τοῦ Βυζαντίου, ποὺ τότε εἶχε πέραση σ' ὅλο τὸν κόσμο καὶ διευκόλυνε τὶς σχέσεις. (Κάθε «Νόμισμα» εἶχε 12 μιλλιάρια καὶ κάθε μιλλιάρισιο εἶχε 12 φόλεις).

Μέσ' τὴν καινούργια τούτη πραγματικότητα, στὰ χρόνια τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠλείου, ἡ ντόπια λαϊκὴ παράδοση κι' ἡ ζωὴ τῆς ἐπαρχίας, χωρὶς τὸ σκληρὸ διοικητικὸ συγκεντρωτισμὸ, μὲ τὶς ἀπειράριθμες λεπτομερειακὲς ρυθμίσεις τοῦ ἐμπορίου στὸν χῶρο τῆς ἀγορᾶς τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν ἑτοιμῶν προϊόντων καὶ στὸ χῶρο τῆς κατανάλωσης, ποὺ ἔφτανε στὰ ὄρια τοῦ στραγγαλισμοῦ, μακρὰ ἀπ' τὰ φράγματα ποῦχε ὑψώσει τὸ σχολαστικὸ, λεπτολόγο, γιομάτο αὐταρέσκεια, σνομπισμὸ καὶ δεισιδαιμονία «κατεστημένο» τῆς Πόλης, μακρὰ ἀπ' τ' ἀναρίθμητα, ἀπαραβίαστα ἱερὰ τέρατα καὶ τὶς «δυσσοίωνες προφητεῖες» τῆς χωρὶς χυμοῦς ζωῆς τοῦ Κέντρου, ἀποκτίνει αὐτοπεποίθηση, βρίσκει τὸν τρόπο ν' ἀναπτύξει τὶς λανθάνουσες δυνάμεις της, νὰ συγκροτήσῃ ἓνα

ἡμιαυτόματο οἰκονομικὸ μηχανισμό, νὰ τὸ νίση τὸ ν ἐ λ λ η ν ι σ μ ὀ τ η ς. Ἔτσι ξεκαθαρίζονται κάποια Ἐθνικὰ περιγράμματα. Σταθεροποιοῦνται κάποια ὄρια. Διαγράφονται κάποιες «ἐθνικὲς ἀξιώσεις» τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ποὺ ξεκινοῦν ἀπ' τὴν ἔννοια τῆς ΝΤΕΦΑΚΤΟδημιουργούμενης «κοινότητας» τῶν πρώτων ἀστῶν, τοῦ ἑλλαδικοῦ τούτου χώρου, μιᾶς κοινότητας, ποὺ δίνει τὴν αἴσθησι ἀσφάλειας κι' ἐμπυχώνει τοὺς κατατρεγμένους, μέσα στὸ αἶνιγμα τῆς κρατικῆς καὶ θρησκευτικῆς «ἐνότητας», τῆς λεγόμενης «οἰκουμενικῆς» βυζαντινῆς κοινωνίας.

Μὲ τὸν καιρὸ, πυκνώνουν τοῦτες οἱ πολιτεῖες. Βρίσκουν ἐκεῖ ἀποκούμπι κι' οἱ βυζαντινοὶ πρόσφυγες, εἰκονολάτρες στὴν ἀρχή, ἀντιφραγγικοὶ, κι' ἀνθενωτικοὶ ἀργότερα. Κι' ἀποχτάει ἡ ζωὴ τῆς ἐπαρχίας μιὰ δύναμη αὐτοκαθοριστικὴ κι' ἓνα ρυθμὸ πρωτόφαντο. Μέσ' τὰ ὄρια, βέβαια τῆς «ἐνδοχώρας» τῆς ὅπωςδήποτε, ἐξαρτημένης ἀνταπόκρισης καὶ...., τῆς κάποιας νοσταλγίας γιὰ τὴν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας.

«Ἄλλ' ἐξόριστος ἐδῶ (γὰ ὄψεται ἢ κακεντρεχῆς
Εἰρήγη Δούκαινα), καὶ θειῶς ἀνιῶν
οὐδόλως ἄτοπον εἶναι γὰ διασκεδάζω
ἐξάστιχα κι' ὀκταστιχα ποιῶν...
γὰ διασκεδάζω μὲ μυθολογήματα
Ἑομοῦ καὶ Ἀπόλλωνος καὶ Διονύσου
ἢ ἡρώων τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου
καὶ γὰ συνθέτω ἰάμβους ὀρθοτάτους
ὅπως θὰ μ' ἐπιτρέψητε γὰ πῶ — οἱ λόγοι
τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ξέρουν γὰ συνθέτουν .».

Παραζαλισμένοι οἱ Φράγκοι ἀπ' τὴν ἀπροσδόκητη νίκη τους σὰν κατάχτησαν τὴν Πόλη, ἀποχαλινώνονται, ἐπιδιώκοντας μόνιμη ἐγκατάστασι στὸ ρόλο τοῦ κυρίαρχου τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὑστερα ἀπὸ ὀκτακόσια τόσα χρόνια χριστιανικοῦ Βυζαντίου, κι' ὕστερα ἀπὸ τόσα κύρια

ἀλλόθρησκων κατακτητῶν, πού ἔρχονταν καὶ παρέρχονταν, ἀπίστευτο σκάνδαλο, στοὺς ἀπρόσφορους χρόνους στὶς χώρες πού ἡ θρησκευτικότητα εἶχε μιὰν ἄγρια ἔνταση, χριστιανοὶ νὰ κατακτοῦν τὸν τόπο, κι' ὁ Χριστιανισμὸς τοὺς νὰ μὴ πείθει, σὰ κρίκος ἐνότητας. Κι' ὅσο τὸ σφίξιμο τοῦτο τῶν δυτικῶν ἔφτανε στὰ ὅρια τοῦ πνιγμοῦ

(ἄρπαζαν τὸν πλοῦτο τῶν πόλεων, χωρὶς νὰ δίνουν λογαρισμὸ, καὶ μαζὺ μ' αὐτὸν ἄρπαζαν τοὺς βιοτέχνες καὶ τοὺς τεχνίτες καὶ τοὺς ἔστελναν στὴ Δύση γιὰ νὰ μεταδώσουν ἐκεῖ τὴν τέχνη τους).

τόσο κι' οἱ ἀστικές κοινότητες μετατρέπονταν σὲ ομάδες ἀντίστασης. Ἡ Ὑπαιθρὴ ἀξίωση κι' ἡ Ἐσχατὴ ἐλπίδα. Ἐπρεπε νὰ κρατηθῇ τοῦτο τὸ καταφύγιο, τῆς «φτιαγμένης ζωῆς».

«Ὅσα θάσανα καὶ τιμωρίας καὶ ἄλλους πονηροὺς θανάτους ἐποίησαν οἱ λατινόφρονες τοὺς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἀθωγος πατράσι, οὐδέ τις εἰδωλολάτρης διώκτης ταῦτα ἐποίησεν»

Ἔτσι τὰ συνθήματα τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ πυκνώνουν. Πᾶνε πέρα ἀπ' τὸ Χριστιανικὸ Βυζάντιο. Τονίζονται οἱ σχέσεις οὐσιαστικῆς ἐνότητας μέσα στὸν ντόπιο - μόνιμο πληθυσμὸ. Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ. Ἡ γλῶσσα. Ἡ κοινὴ παράδοση. Οἱ κοινὲς περιπέτειες. Δυναμώνουν οἱ κοινὲς ρίζες (Καταγωγή. Παλιὰ πρότυπα. Ψυχοσύνθεση καὶ Πολιτισμὸς) ἀνάμεσα στοὺς καστρινούς καὶ τοὺς περιχωρίτες... Ἀκούγεται τὸ ὄνομα Ἑ λ λ η ν α ς, χωρὶς νὰ προκαλῆ ὑστερία φανατικῆς θρησκοληψίας... Συγκροτεῖται σιγὰ - σιγὰ, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μέσ' τὸν «ἔ ν δ ο ξ ὀ μ α ς β υ ζ α ν τ ι ν ι σ μ ὀ» ἡ νεοελληνικὴ ἐθνότητα καὶ κοντὰ σ' αὐτὴ, μ' ἀργότερο βέβαια ρυθμὸ, συγκροτοῦνται σὲ χωριστοὺς γεωγραφικοὺς χώρους, οἱ ἄλλες βαλκανικὲς ἐθνότητες.

Σκληρὴ κι' ἀδυσώπητη ἡ μοίρα τοῦ βυζαντινοῦ.

Στὰ χίλια τόσα χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας, κάποια σιγουριὰ καὶ κάποια αἴσθησις καταλαγιασμοῦ, ἔνοιωθαν μόνο οἱ ἄνθρωποι ποὺζοῦσαν στὰ κάστρα καὶ στὰ Μοναστήρια.

Ὅπουδῆποτε ἄλλοῦ, ἡ ζωὴ γιομάτη ἐκνευρισμό, καχυποψία, μανία καὶ πανικὸ, ἔμοιαζε μὲ σωστὴ κόλαση.

Πόλεμοι ἀσταμάτητοι. Ἐσωτερικὲς ἀναστατώσεις. Κοινωνικὲς ἀναταραχὲς. Συνεχεῖς ἐπιστρατεύσεις. Δηλώσεις ἀπὸ εἰσβολεῖς. Πειρατεία. Ληστεία. Πείνα κι' ἀρρώστειες. Θανατικά. Δογματικὲς περιπέτειες. Ἐξανδραποδιστικὲς φορολογίες. Ἀρπαγὲς κι' αὐθαιρεσίες τῶν κάθε λογῆς «Δυνατῶν». Ἀσύνδετη κι' ἀπομυθοποιημένη κοινωνία. Ἀσυνέπεια. Ἐλλειψη εὐθύνης. Ἐρημία. Πολιτιστικὴ ἀποκτίνωση.....

Βάραινε ἡ ἀγωνία καὶ τὸ ἄγχος τῆς ζωῆς κι' ἀναζητοῦσε τὴν «τῆς Μνήμης φυγὴ». Διέξοδο πρὸς τὴ σιγουριά.

Διέξοδο ὄλικό: Τὰ Κάστρα. Οἱ ὀχυρωμένες πολιτεῖες. Τὰ ὀχυρωμένα παζάρια.

Διέξοδο μεταφυσικό: Ἡ μοναστικὴ ζωὴ.

Τὰ Κάστρα ὅμως βρίσκονταν σὲ δυσπρόσιτα μέρη. Μακριὰ ἀπ' τοὺς κάμπους. Πάνω στοὺς λόφους. Σκαρφαλωμένα σὲ βράχια.

Γιὰ ν' ἀνεβῆς στὸ Κάστρο τῆς Κόνιτσας ἤθελες μιὰν ὥρα δρόμο. Ἀνηφορικό. Μαχαίρι. Σοῦβγαινε ἡ ψυχὴ ἀνάποδα. Δὲν ἦταν τῆς κάθε μέρας δουλειά.

Ἐπειτα ἦταν ὅπωςδῆποτε περιορισμένη, τῶν κάστρων ἡ χωρητικότητα. Δύσκολο τὸ βόλεμα γιὰ ὄλους. Οἱ λύσεις

δίνονταν ανάλογα με τὸ ἔδαφος καὶ κάτω ἀπ' τὴν τρομερὴ πίεση τῶν πραγμάτων. Οἱ καστρηνοὶ δὲν παραχωροῦσαν εὐκόλα τὴ βολὴ τους. Οἱ περιχωρίτες κέρδιζαν μετὰ τὴ βία τὴν «ἀποκατάστασή τους» στὸ χῶρο τῆς σιγουριᾶς. Ἦταν ἐποχὲς πού ἡ σύγκρουση τούτη ἔφτανε στὰ ὅρια τῆς σφαγῆς.

Τὰ σπία, ἔτσι στριμωγμένα κολλοῦσαν, τὸνα δίπλα στ' ἄλλο καὶ κρατιοῦνταν, ὡς πάλινωναν, μετὰ ὑποστηλώσεις ἀλλεπάλληλες. Πέτρινα νταγιάκια, ἀκουμπισμένα στὴν ἀπέναντι πλευρὰ τοῦ δρόμου, σὲ μορφὴ τόξου. Γιὰ νὰ βολευτοῦν ὅλοι, στένευαν οἱ οἰκοδομὲς κι' ἔπαιρναν δυσανάλογο ὕψος. Σωστὰ τέρατα. Χαμηλὰ, στὸ ἰσόγειο, μιὰ πέτρινη καμάρα, χρησίμευε γι' ἀκούρι τῶν ζώων, πού ράδιζαν ἀπὸ τὸ δρόμο. Δίπλα, ἡ πέτρινη σκάλα, στενὴ κι' ἐπικίνδυνη, σ' ἀνέβαζε μετὰ τρία τέσσερα σκαλοπάτια στὴν ὀξώπορτα, ποῦταν ξύλινη, καμπλανταρισμένη μετὰ σιδερένιες ὀριζόντιες λάμες καὶ χοντροκέφαλα καρφιὰ. Ποῦ νὰ βρεθοῦν χῶροι γιὰ αὐλὲς κι' ἄλλα ξανοίγματα; Ἡ ὀξώπορτα ἀμπαρώνονταν ἀπὸ μέσα, μ' ἓνα μακρὺ, χοντρὸ ξύλινο δοκάρι, ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὸν ἓνα παραστάτη καὶ πέρναγε στὸν ἄλλο. Οἱ ἐσωτερικοὶ χῶροι (δωμάτια σωστὰ καλά, ἔξω ἀπὸ τὸ ἀρχονταρίκι) ἐπικοινωνοῦσαν μετὰ τὸς κάθετα, μετὰ κάτι ὀλόρθες, δύσκολες ξύλινες σκάλες, ποῦ πέρναγαν μέσα ἀπὸ γκλαβανὲς. Ποῦ καὶ ποῦ, ὅταν οἱ συνθῆκες τὸ ἐπέτρεπαν, τὸ τελευταῖο πάτωμα ξέδιγε σὲ κανένα χαγιάτι, ἢ μπαλκόνι μετὰ πέτρινα ἢ ξύλινα φουρτούσια.

Ὅπως τὸ ἀδιαχώρητο στὸν οἰκισμὸ ἔσφιγγε, καλύπτονταν κι' οἱ δημόσιοι χῶροι. Πρῶτα οἱ δρόμοι κι' ἔπειτα τὰ παρεκκλήσια. Μόνο τὰ παλάτια τῶν «Κατεπάνω» κι' οἱ ἐκκλησιᾶς (κέντρο τῶν σκέψεων καὶ τῆς δραστηριότητος τῆς πολιτείας) ἔμειναν ἄθιχτα. Ξεχώριζαν κι' ἀνάπνεαν μέσα σ' αὐτὴ τὴ «γραφικὴ» (ὅπως τὴ βλέπουμε τώρα, ἐξιδανικευμένα, ὕστερα ἀπὸ τόσους αἰῶνες) μυρμηγκοφωλιά.

Τὸ κυκλοφοριακὸ πρόβλημα, μετὰ τὸ στίβαγμα τοῦτο τῶν οἰκοδομῶν, λύνονταν ἀπὸ ἀπειράριθμες στοῆς, πού διαμορ-

φώνονταν (διαβόλου σοκκάκια) κάτω ἀπ' τὶς καμάρες τῶν σπιτιῶν. Κάτι στοές, στενές, χαμηλοτάβανες, σκοτεινές, πού ἔσταζαν ὑγρασία κι' ἀνάδιναν βρῶμα (τὶς περισσότερες φορὲς σὰν χάλαγαν οἱ στοιχειώδεις ἀποχετεύσεις τῶν σπιτιῶν, οἱ στοές ἐτοῦτες ἔπαιζαν τὸ ρόλο τῆς ἀποχέτευσης). Ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κει τοὺς τοίχους τῶν στοῶν, ἔδιναν οἱ πολεμιστρες κι' ἀπὸ πάνω στὶς καμάρες οἱ ζεματίστρες, πού τὶς ἔλεγαν καὶ καταχύστρες ἢ φονιάδες. Σωστὴ παγίδα, γιὰ τὸν παραπλανημένο ἔχτρό, μέσ' τῆ σκοτεινιά.

Τὸ νερὸ περιωρισμένο. Θεμελιακὸ πρόβλημα τῆς συμβίωσης. Γιὰ τὶς ὥρες ἀνάγκης, τὰ πράγματα βολεύονταν μὲ τὶς στέρνες. Ἀτομικὲς ἢ κοινές. Ὅλες καλοστρωμένες, στὸ ἐσωτερικὸ μὲ εἰδικὸ κονίαμα ἀπὸ κοκκινόχωμα κι' ἀσβέστη. Πολλές φορές οἱ στέρνες ἐξασφάλιζαν καὶ τὴν καθημερινὴ χρῆση, στὶς εἰρηνικὲς ὥρες. Πολλές φορές ὅμως ἀναγκάζονταν οἱ Καστρινοὶ νὰ παίρνουν νερό, ἀπὸ πηγὲς ἔξω ἀπ' τὸ Κάστρο. Στὸ Κάστρο τῆς Κόνιτσας, μιὰ καταπαχτὴ ὑπόγεια, μὲ σκαλοπάτια, (τμημα ἀπέραντης κι' ἀνεξερεύνητης ἀκόμα σπηλιᾶς, μὲ σταλαγμίτες καὶ σταλαχτίτες), κατέβαινε πρὸς τὸ ποτάμι. Θρύλος ἢ ὑπαρξὴ της. Μικρὰ παιδιὰ ψάχναμε νὰ τὴ βροῦμε. Μάταια. Κι' ἔτρεμε ἡ ψυχὴ μας, σὰν περπατούσαμε στὸ Κάστρο μὴν ὑποχωρήσῃ τὸ ἔδαφος καὶ βρεθοῦμε στὴ γκλαβάνη... Ἡ ἔξοδός της, ἔφτανε λίγο πρὸ πάνω ἀπ' τὸ νερὸ καὶ προστατεύονταν μ' ὀχυρωμένες σκοπιές χτισμένες στ' ἀπρόσιτα μέρη τοῦ Βράχου. Τοῦτες τὶς σκοπιές, ὡς πέρασε ὁ καιρὸς καὶ ξεχάστηκε ὁ προορισμὸς τους, τὶς ἀποκαλούσαμε «Καλογερίκα» γιὰτὶ μοιάζαν μ' ἀπροσπέλαστα ἀσκηταριά...

Μέσ' τὸ Κάστρο, μὲ τὸν καιρὸ, ἀπόμνησκαν ἐλάχιστοι λέφτεροι δρόμοι. Δρόμοι πού σηκώνοντας τὸ κεφάλι σου ψηλά, ἀντίκρυζες, μιὰ χαραμάδα οὐρανοῦ ἔτσι σὰν ὄνειρο. Ἕνα γαλάζιο οὐρανὸ καὶ κάτι πουλιὰ πετούμενα. Στενοσόκκακα. Μισὸ, ἓνα, ἐνάμισυ, τὸ πολὺ, δυὸ μέτρα πλάτος. Ἀνηφορικὰ, γιομάτα στροφές μὲ καλντερίμια. Στὰ σοκκά-

κια τοῦτα, στοὺς χρόνους τῶν οἰκονομικῶν ἀναδιαρθρώσεων, φύτρωναν, ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ τ' ἀργαστήρια... Σκοτεινὰ κι' αὐτά. Πιεσμένα. Γιομάτα ὑγρασία. Σωστοὶ τάφοι τὶς περισσότερες φορές. Ἔθαβαν τοὺς ἀργαστηριαραίους μὲ τὸν τρόπο τους.

Ὅμοια μὲ κάστρα, ἦσαν κι' οἱ ὀχυρωμένες πολιτεῖες. Μικροί, συμμαζεμένοι, ἐσώστροφοι οἰκισμοί, πού τ' ἀκραῖα σπίτια τους, ἐξασφάλιζαν μιὰν ἀμυντικὴ συνέχεια, κολλητὰ τὸνα στ' ἄλλο, δίχως ἀνοίγματα ἐξωτερικά. Σωστὸς κλοιὸς. Γύρω ἀπ' ἓνα ἀσφικτικὸ κέντρο.

Ἔργο βιαστικό, θεμελιωμένο μὲ αἷμα, μὲ ἰδρώτα, μὲ βούκεντρο, μὲ κρεμάλα καὶ μ' ἀπειλὲς κάποιων ἰσχυρῶν, σὲ δύσκολες ὥρες, τὰ Κάστρα.

Ἔργο μακροχρόνιας ὑπομονῆς, ἀπεφασισμένο δημοκρατικά, ἀπ' τὴν κοινὴ ἀνθρώπινη συμβίωση μὲς τὴν διαλεκτικὴ τῆς ἀνάγκης τῶν καιρῶν, οἱ ὀχυρωμένες τοῦτες πολιτεῖες. Ὅπου δὲν ὑπῆρχαν κάστρα κι' ὀχυρωμένες πολιτεῖες, ἡ ἀνάγκη, ἔδινε στὰ σπίτια τὴ μορφὴ τοῦ φρούριου. Ὅπου ἦταν δυνατὸ, ψήλωναν οἱ τοῖχοι μὲ τὶς πολεμίστρες — σωστὸ Κάστρο — κι' ἔθωναν ψηλά, πολὺ ψηλά τὰ παράθυρα κι' οἱ ἐξῶστες...

Καὶ μὲς τοὺς κάμπους, ὑψώνονταν τὰ περιχαρακωμένα Παζάρια. Σὰν αὐτὸ τῆς Κόνιτσας, στὴν ἄπλα τοῦ λιβαδιοῦ. Γιὰ νὰ προστατεύη τὸ Βυζαντινὸ Παζαρόπουλο, πού γίνονταν στὸ Παλιοχώρι. Ἀπὸ κεῖνα τὰ χρόνια... Τὸ ἀλογοπάζαρο (ἢ «Κόνιτσα» τῶν Σλαύων) καὶ τὸ τοπικὸ πάρε - δόσε, στὰ τέλη τοῦ Καλοκαριοῦ, ὅπως κατέβαιναν οἱ ποιμένες πρὸς τὰ χειμαδιά...

Τὰ Κάστρα κι' οἱ ὀχυρωμένες πολιτεῖες, ὅμως ἔφταναν στὸ ἀδιαχώρητο. Ἡ ἐπέχτασή τους δύσκολη. Κι' ἐπικίνδυνη...

Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά ἡ χωρητικότητα τῆς «μεταφυσικῆς» ἦταν ἄπειρη, θεωρητικά. Ἄνεξάντλητη. Στὰ μοναστήρια. Στὶς σκῆτες. Στὶς λαῦρες. Στὰ κελλιά. Στὰ καλύβια. Στὰ ἡσυχαστήρια. Στὰ ἀσκηταριά...

Ὅπου γῆς ἀπόκοσμος καὶ δ ρ ό μ ο ς γιὰ τὴν Ἄνω Ἱερουσαλήμ»...

«Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία, καὶ στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ μηδὲν γήϊνον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω»...

Οἱ «ἱερῶς ἡσυχάζοντες ἐν μνήμῃ Θεοῦ» προσπαθοῦντες νὰ καταπατήσουν καὶ ἐκμηθεύσουν τὴν ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων, τὴν ἀπομυθοποίηση τῆς καθημερινῆς ζωῆς, πὺ στὸ βάθος δὲν ἦταν παρὰ τὸ ἀνθρώπινο ἄγχος κι' ἡ ἀγωνία, «καὶ νὰ χειραγωγηθοῦν πρὸς πολιτείαν εὐάρεστον καὶ εὐθυπορεῖ ἀναβαίγοντες πρὸς τελειότητα βίου»... πλήθαιναν καὶ πλημμύριζαν τὸν τόπο. Ἦρθε καιρὸς πὺ τοῦτοι οἱ ἀναχωρητῆς ἐφτασε νὰ ξεπεράσουν τοὺς ἄλλους θνητοὺς, κείνους πὺ ζοῦσαν «ἐν γῆ καὶ σποδῶ».

*

**

«Ὅταν πέμψω πρὸς σὲ Ἀρτεμᾶν ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρὸς μὲ εἰς Νικόπολιν, ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμαῖσαι»...

Τὸ χειμῶνα τοῦ 62 μ.χ. ὁ Ἀπόστολος Παῦλος βρίσκεται στὴ Νικόπολη. Ἐγκαθιστᾷ τὸν Καίσαρα, ἐπίσκοπο Δυρραχίου. Ὅμως γιὰ κάμποσους αἰῶνες ἀκόμα, σὲ τούτους τοὺς

χώρους, παλεύει τὸ Ἱερὸ τῆς Δωδώνης, σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ τὴν καινούρια θρησκεία. Κάποτε (γύρω στὸν ἕκτο αἰῶνα) τὸ πανάρχαιο μαντεῖο ἐνδίδει. Οἱ παλιοὶ βωμοὶ καὶ τὰ ἱερὰ τῆς περιοχῆς, πέτρινα ἢ ξύλινα, γκρεμίζονται κι' ἐρειπώνουν. Ἐποχὴ, πού ναοὶ ἀπομένουν δίχως πιστοὺς καὶ πιστοὶ δίχως ναοὺς... Ὅπως περνοῦν τὰ χρόνια, καινούριοι στήνονται ναοί. Στὸς ἴδιους τόπους τῆς λατρείας. Κι' ἴσως καὶ μὲ τὰ ἴδια ὑλικά... Στὴν Ἀρχαία Δωδώνη: Δύο τρίκογχοι Βασιλικάι.

Στὰ ἐρείπια τῆς Νικόπολης, ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἀλκίσωνος, κι' ἡ Βασιλικὴ τοῦ Δουμετίου.

«...Λίθον ἀπαστράπτοντα, θεοῦ χάριν, ἐνθα καὶ ἐνθα, ἐκ θεμελίων τολύπευσε καὶ ἀγλαΐην πόρε πᾶσα Δουμέτιος, περίπτυστος ἀμωμήτων ἱερῶν, ἀρχιερεὺς Πανάριστος, ὅλης πάτρης μέγα φέγγος».

Ὁ Χριστιανισμὸς ἦρθε ὄχι μόνο σὰ Λόγος Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σὰ συγκλονιστικὸ βίωμα τῆς ψυχῆς καὶ σὰ μονόδρομος δεσμευτικὸς τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων, πού πίστεψαν σ' αὐτὸν. Ἦρθε σὰ Προμηθεῆς δεσμώτης. Ὁ ἐγκόσμιος μύθος, τὸ καίριο τοῦτο στοιχεῖο ἐπικοινωνίας καὶ κάθαρσης τῶν ἀνθρώπων, ἐξοστρακίζεται σὰ βέβηλο φύραμα ἀπελευθέρωσης καὶ δημιουργικῆς φαντασίας. Οἱ ἀξίες κι' ἡ σκέψη στρατεύονται. Μόνη ἔγνοια καὶ στόχος: Ἡ «σωτηρία τῆς ψυχῆς». Ἡ πράξη ὅμως ταλαντεύεται μέσ' τὴ «βαβυλωνιακὴ κραυγὴ». Καὶ τὸ κοσμικὸ ἄγχος τῆς ἀβεβαιότητος φαντάζει σὰν «ἀγωνία ψυχῆς». Ἀναζητεῖ τὴ σιγουριά. Τὸ διέξοδο. Σκῆτες, λαῦρες καὶ μοναστήρια ξεφυτρώνουν παντοῦ. Ἀπ' τὴν ἀρχαία Αἴγυπτο, τὴν Παλαιστίνην, τὴ Συρία, τὴ Μεσοποταμίαν καὶ τὴ Περσίαν.

«Δριμύτερος ὡς πρὸς τὰς ἐγνοίας οἱ ὑπὸ τὴν Ἀνατολήν ἄνθρωποι».

Ἰσαμε τὰ Βόρεια τῶν Βαλκανίων. Οἱ ἀναχωρητὲς, πού ἀποζητοῦν τὴν «Αὐτονομία» πληθύνονται...

Στὰ πρῶτα χρόνια, ἡ κοινοβιακὴ ὀργάνωση τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν μοναστηριῶν, δίνει ἐλπίδες γιὰ ἓνα ὑποδειγματικὸ ἀνανεωτικὸ κίνημα, στὰ παλιὰ ἑβραϊκὰ πρότυπα, τῶν Ἑσσαίων καὶ τῶν Θεραπευτῶν.

«Ἐργάζεσθαι μέντοι τὸν ἀσκητὴν προσήκει ἔργα τὰ πρέποντα, ὅσα καπηλείας ἀπάσης τῶν μακροτέρων περισπασμῶν καὶ αἰσχροκερδείας ἀπήλλακται... ἵνα καὶ τὸ ἔργον πληροῦται καὶ ἡ ἡσυχία φυλάττεται...».

Θεσπίζεται τὸ Τυπικὸν πάνω σὲ κανόνες αὐστηροῦς, ἀδυσώπητους, ποὺ ἐξασφαλίζουν στοὺς ἀποσυρόμενους, τὴν κλιμακωτὴ ἀνάβαση στὴν «Ἄνω Ζωή».

«Ν' ἀνεβαίνης ἓνα σκαλί. Ἀπὸ τὸ χορτασμὸ στὴν πείνα, ἀπὸ τὸ ξεδιψασμὸ στὴ δίψα, ἀπὸ τὴ χαρὰ στὸν πόνο. Στὴν κορφὴ τῆς πείνας, τῆς δίψας, τοῦ πόνου κάθεται ὁ Θεός...».

Ἡ «σκάλα» τούτη τῆς δοκιμασίας, στηρίζεται μὲ τὴ μιὰ ἄκρη στὴ γῆ, καὶ μὲ τὴν ἄλλη στὸν οὐρανό. Γύρω της πετοῦν σμήνη δαιμόνων ποὺ κρατοῦν τρίαίνες, ἀπειλητικῆς. Οἱ μοναχοὶ ἀνεβαίνοντας μέσα στὸ χάος τοῦ διαστήματος, δέρνονται ἀπὸ τὸν ἴλιγγο τοῦ ὕψους. Προσπαθοῦν νὰ συγκρατηθοῦν στὰ σκαλοπάτια. Ἄλλοι πέφτουν στὸ κενό κι' ἐξαφανίζονται. Ἄλλοι προχωροῦν «ἐν φαινομενικῇ ἐξωτερικῇ ἡσυχίᾳ καὶ συνεπῶς οἰονεὶ στατικῇ ἡρεμίᾳ, ἐν ἐσωτερικῇ ὅμως ἀναστατώσει, διότι, γνόφοι καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ περιβάλλουσιν τὸ μυστήριον». Στὸ τελευταῖο σκαλοπάτι: Ἡ Στενὴ Πύλη. Ἡ Πύλη τοῦ Οὐρανοῦ... Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ἡ Πύλη τούτη ἦταν ἀκόμα ἀνοιχτὴ γιὰ ὅλους.

Ἔπος συνταρακτικὸ καὶ μεγαλόπρεπο, τοῦτο τὸ ἀνέβασμα.

Σὲ κάθε Τράπεζα Μοναστηριοῦ, ἡ εἰκόνα τούτης τῆς σκάλας ἔχει κυρίαρχη θέση στοὺς τοίχους ποὺ τὴν περιβάλλουν. Θυμίζει στὸ μοναχό, τὸ Μεταφυσικὸ του «καθῆκον». Τὴ δυσκολία τῆς Ἀσκήσεως...

Δοκιμασία. Εἴσοδος στὸ Μικρὸ Σχῆμα. Εἴσοδος στὸ Με-

γάλο Σχήμα. Ἀντιμετώπιση τοῦ φοβεροῦ βήματος (τέλος τῆς παρούσας ζωῆς καὶ εἴσοδος στὴν Ἄνω Ἱερουσαλήμ). Κύκλος δύσκολος. Μέσα σὲ μίαν ἀτμόσφαιρα πυρετική. Γιόματη ἀγωνία καὶ παροξυσμός. Πλημμυρισμένος ἀπὸ τὰ θαύματα κάποιων λειψάνων. Ἀπ' τὶς μετακινήσεις καὶ τὰ δάκρυα κάποιων εἰκόνων. Ἀπ' τοὺς ἐκστασιασμούς καὶ τὶς παραιθήσεις τοῦ μεταμορφισμοῦ. Ἀπὸ τὶς ὑπερβατικὲς καταστάσεις τῆς αὐθυποβολῆς... Ἀπ' τὸ φόβο τῆς ἀλλοτρίωσης. Κί' ἀπ' τὸ δέος τῆς ἔκπτωσης.

Περίεργη μάχη μὲ τὸν ἑαυτὸ σου. Μὲ τὸ ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἀτελείωτο. — Μέγας Βασίλειος. Σάββας ὁ Ἁγιασμένος. Μέγας Εὐθύμιος. Ἐφραίμ ὁ Σύρος. Ἀθανάσιος Ἀθωνίτης. Ἰωάννης Δαμασκηνός... Πρόμαχοι κί' ὀργανωτὲς τούτης τῆς Δοκιμασίας. Τούτου τοῦ παιδεμοῦ.

«Τὴν ὥρα ποὺ πλαγιάζω γιὰ νὰ ξεκουρασθῶ, ἔρχεται στὸ νοῦ μου Κύριε, ἡ ἀγάπη ποὺ νοιώθεις γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ σηκώνομαι στὴ μέση τῆς νύχτας, γιὰ νὰ Σε εὐχαριστήσω...».

«Ἐνεκεν τῆς ψυχικῆς τῶν σωτηρίας» χτίζουν μοναστήρια οἱ καλόγεροι, χτίζουν κί' οἱ κοσμικοί, μικροὶ καὶ μεγάλοι αὐθέντες. Χτίζουν ἀκόμα κί' οἱ αὐτοκράτορες, κτίσματα μεγαλόπρεπα, ἀντάξια στὸν κτήτορά τους, καὶ τὰ πλουτίζουν μὲ μυλοθέσια, μὲ χωράφια, μὲ ἀμπέλια, μὲ ζευγίτες...

Ἔτσι, κάποιος τοπικὸς ἄρχοντας «Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος» (ἴσως νὰ ἦταν τοῦτο τὸ πραγματικὸ του ὄνομα, ἴσως κί' ὄχι), ποῦχε ἀπ' τὰ χρόνια τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Βου ἢ τοῦ Γου βασιλεῖα τῆς Κωνσταντινούπολης διορισθῆ «αὐθέντης» ἀπὸ τῆς «Κλεισούρας μέχρι τοῦ Παπίγκου, Λυβίσδας τε καὶ Κορούσης καὶ Κολωνίας», «ἐποίησε» τρία μονύδρια, ἓνα εἰς τὴν Σέλτση τὸν Μέγα Νικόλαο, ἓνα εἰς τὸ Βούγκρεση τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, κί' ἓνα ἐν τῷ θέματι τῆς Λυβίσδας, τὸ «εἰς τὴν ἄκρην τοῦ Καμινιοῦ εἰς

Λεγόμενην Φράξον» τὴ Μολυβδοσκεπάστη στὴ Δεπαλίτσα καὶ τὰ κατέστησε μετόχια τῆς Πόλης καὶ Πατριαρχικῆς μονῆς «να μηδὲν ἔχει ἄδειαν ἐν αὐτῇ μήτε ἀρχιερεὺς ὁ κατὰ χώραν, μήτε ἔξαρχος, μήτε κληρικὸς, μήτε ἄλλος τις»..

Τὰ χρόνια περνοῦν.

Τὸ ἄγχος τῆς ζωῆς φουντώνει, παίρνει ἐφιαλτικὲς διαστάσεις. Πληθαίνουν τὰ μοναστήρια «τοῦ ἀπόκοσμου». Γεννιοῦνται ὅμως, μέσ' τῇ σύγχυση, καὶ μοναστήρια ἐγκόσμια. Στὶς πολιτεῖες, μέσα κι' ἔξω. Ἐπικίνδυνος δρόμος, ποὺ δὲν τὸν καταλάβαιναν τότε, ὅσοι ζοῦσαν στὸ κλίμα τῆς κοινωνίας μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἔγνοια ν' ἀποτελῇ αὐτὴ τὸν προθάλαμο τοῦ οὐρανοῦ, νὰ ἐτοιμάζῃ τὶς ψυχὲς γιὰ τὴν αἰωνιότητα τῆς χάριτος. Ἡ ἐκτροπὴ, ἀδιάκριτη ὅπως πάντα στὴν ἀρχὴ. Ξεγελάει. Παρουσιάζεται μὲ χίλιες - δυὸ προφάσεις, χίλια - δυὸ προσχήματα. Ὠραιοποιεῖται. Κι' ὅλοι θεωροῦν πῶς «ἐπιβάλλεται» νὰ τραβήξουν τοῦτο τὸ δρόμο, τὸν ἀποσυνθετικό... Οἱ καλὲς προθέσεις μένουν γιὰ κείνους ποὺ ἀποσύρονται στὸ ἀπόκομο. Τὰ ἐγκόσμια μοναστήρια κι' οἱ ἐπισκοπὲς ποὺ τὰ ἐλέγχουν, συμμετέχουν στὴν κοσμικὴ ἐξουσία. Ἀποκτοῦν δούλους, δουλοπάροικους, σωματοφύλακες. Ἀποκτοῦν πλοῦτο, χωριά, στάσια, σιγιλλατικά, μυλωνικὰ ἐργαστήρια, μυλοτόπια, βιβάρια στὶς λίμνες, δικαιώματα στὰ Παζάρια... Παίρνουν φορολογικὲς ἀπαλλαγές. Ἡ καλογερίκη γίνεται ἐπάγγελμα προσοδοφόρο κι' οἱ κατεπάνω τῶν καλογέρων, ἡγούμενοι, ἐπίσκοποι καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι τῆς ἐκκλησίας λογαριάζονται ἀνάμεσα στοὺς δυνατοὺς.

Στὰ χρόνια ποὺ ἡ ἐπισκοπὴ Ἰωαννίνων «ἀνυψώθη» σὲ Μητρόπολη (τέλος τοῦ 13ου αἰώνα), πᾶμπλουτος καὶ μέγας τσιφλικὰς ὁ Μητροπολίτης τῆς καὶ οἱ ὑποκείμενοι τέσσαρες ἐπίσκοποι... Βελλᾶς, Δρυϊνουπόλεως, Βουθρωτοῦ καὶ Γλυκέως, Γηρομερίου (ἴσως καὶ Βονδίτζης). Ἀτέλειωπη ἡ ἀπαρρίθμηση τῶν παροικίων καὶ σιγιλλατικίων τους, ποὺ

γίνεται πὸ σχετικὸ Χρυσόβουλλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου τοῦ Β΄.

«Χωρίον τὸ Παροικίον, χωρίον ἢ Πόδλιστα, χωρίον ἢ Ἄρουλα χωρίον ἢ Γόπλιτσα χωρίον ἢ Ρεφίστα, χωρίον ἢ Βελτσίστα, σὺν τῷ ἐκεῖσε μοναστηρίῳ... μετὰ καὶ τῶν αὐτῶν εὕρισκομένων ἀνθρώπων, τοῦτε Λουκᾶ καὶ τοῦ Πολυτεχνᾶ καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῶν. Τὸ ἡμισυ τοῦ χωρίου Λοζέτζι, χωρίον τὸ Συστρούνι σὺν τῷ Μάρκῳ τῷ Τζέχλη τῷ ποθητῷ, τῷ Βλαδιμήρῳ καὶ τοῖς συγγενέσιν αὐτῶν, μετὰ τοῦ ἐκεῖσε ὄρους Μουτζουκέλου χωρίον τὸ Βίλλιανι σὺν τῷ Βόγρι ἀνευ τοῦ ἐν αὐτῷ στασίου τοῦ Χασανῆ...»

...Εἰς τὸ χωρίον Λαφίστα, μετόχιον καλούμενον εἰς ὄνομα τιμῶμενον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου σὺν τῷ ἐκεῖσε συγιλλατικίῳ ἐνῶ εὕρισκονται καὶ οἱ παῖδες τοῦ Κομανόπουλου σὺν τῷ Τζαμάντουρα καὶ τῷ Κουρτέση καὶ ταῖς ἐκεῖσε ἀγορασίαις αὐτῶν καὶ τῷ διδαρίῳ αὐτῶν. Εἰς τὸ Λοζέτζι συγιλλατίκιον τὸ τοῦ Σίμωνος, ἕτερον συγιλλατίκιον ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Σερβιάνων, ἕτερον συγιλλατίκιον τὴν Ἰωαννίσταν, τὸ τοῦ Κανακίου μετόχιον καλούμενον τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ ὄρους ἕτερον συγιλλατίκιον εἰς Μουτζουκέλου τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐτερον συγιλλατίκιον τῆς Βαλτρίστου μετὰ τῆς νομῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ λάκκου καὶ τοῦ Κούδρητα. Ἐτερον συγιλλατίκιον ἐξαλιμματαῖον εἰς τὴν Φώνισταν, ἕτερον συγιλλατίκιον τῶν παίδων τοῦ Βλασίου ἐν τῷ Παροικίῳ, ἕτερον συγιλλατίκιον τὸ στάσιον τοῦ Ἡλία, στίχος Βλάχων οἱ Μουτζαδες, Κολονιάτης Βλάχος μετὰ τῶν στίχων οὗτου, στίχοι τρεῖς Βλάχων τοῦ Χαλκία. Εἰς τὸ χωρίον Ρασοβίστα μυλωνικὰ ἐργαστήρια δύο. Εἰς τὰς Μπριάτουκας μυλοτόπια τρία... διδάρια δύο εἰς τὴν ἐκεῖσε λίμνην, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ ὄψαρίου τῆς αὐτῆς λίμνης...»

Καὶ τὰς ἐκεῖσε τέσσαρας ἐπισκοπὰς καὶ πανήγυριν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ τιμίου ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω δυνάμεων ἐπὶ ἡμέρας δέκα πέντε... Καὶ τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ ἀπὸ ταύτης εἰσοδήματος ἔχει ἡ τοιαύτη ἀγιωτάτη ἐκκλησία, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ οἱ κληρικοὶ αὐτῆς, ἐπειδὴ οἱ τοιοῦτοι ἔχουσι τεταγμένον ἀρχῆθεν καὶ λαμβάνουσι ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας κατ' ἔτος σιτοκρίθου μοδίων τῆς εἰσόδου τριακοσίου καὶ βαγένιον πλήρες οἴνου...».

Μόνο, μὲ τὸ Μέγα Κοντόσταυλο κύριο Ἰωάννη Τζάφα Οὐρσίνο Δούκα, μποροῦσε νὰ συγκριθῆ σὲ δύναμη καὶ κτήματα ὁ Μητροπολίτης τῶν Γιαννίνων. Γιατὶ καὶ κεῖνος εἶχε μὲ Χρυσόβουλλα βασιλικά, ὅσα δὲν χωράει σήμερα, ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου.

«Τὸ κάστρο τοὺς Ρωγούς μετὰ πάσης τῆς γαίης καὶ περιοχῆς αὐτοῦ... μετὰ τῶν κτημάτων πάντων καὶ δικαίων... καὶ κτήματα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἄρτης. Ὡσαύτως τὴν Ἀγίαν Μαύραν μετὰ τῆς Λευκάδος, τὴν Περατίαν, ἐν τῷ θέματι Ἐηρομέρων μετὰ τοῦ Παραδείσου καὶ τῶν Ζαβέρδων, ὡσαύτως ἐν τῷ θέματι τῶν Ἰωαννίνων χωρία τὰ Παθανάτα, ἄνω καὶ κάτω, σὺν τῇ τῷ Τζέρβάρην καὶ τῶν Νεγκκαράδων καὶ τὸν Μανιάκη, τὸν Ριζόν, σὺν τῇ τῆς Βεζήτζης, τὴν Γλίναν, σὺν τῇ τῶν Τζονοδουλτσενάδων ἔτι ἐν τῷ θέματι Βαγενετείας χωρίον τῆ Σεληγιανήν, τοὺς Κορτοὺς, τὸ Δοχωρον, τοῦ Μαυροποταμοῦ, τὸν Πρινέα, σὺν τῇ τὸν Κακὸν Πηλὸν καὶ τῆς Ἡγουμενίτζας, τοὺς Δολιανοὺς... καὶ τὴν Κίστερνα καὶ τὴν Ἀρλίσκαν, καὶ τὴν Νιστάν, τὴν Κόσοβαν, τὴν Πετρώδαν, τὴν Σφίνα, σὺν τῇ τοῦ Γιαννιτζόπουλου τὴν Φιάτζαν... καὶ τὴν Βράσπαν...».

.....

Καημένε φτωχέ, τούτου τοῦ καιροῦ! Ποὺ δὲν εἶχες ἀπὸ τὸν ἥλιο μοίρα!

Κοσμική ἐξουσία οἱ ἀναχωρητὲς, καὶ οἱ «ἐνδεδυμένοι τὸν Θεὸν»... Σκάνδαλο... Ἄφου:

«Ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ Πρεσβύτερος ἢ Διάκονος κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβάνετω» (Κανὼν Στ' τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων).

Ὁ ἐρημίτης, ὁ ἀποσαρκωμένος, ὁ γήϊνος σκελετὸς, ποὺ δὲν εἶχε προφτάσει νὰ γδυθῆ ὅλες τὶς σάρκες του, αὐτὸς ποὺ ξεκινάει τὸ ἀνέβασμα τῆς κλίμακος στὴ Δοκιμασία ἢ αὐτὸς ποὺ «ἤγγισε» τὸ ἔσχατο στάδιο, αὐτὸς ποὺ σταμάτησε νὰ παλεύη μὲ τὸ Διάβολο.

«(Γέρασα κι' ἐγώ, γέρασε κι' ὁ διάβολος μαζί μου)».

καὶ παλεύει μὲ τὸ Θεό, γιὰ τὸ τοῦ ἀπόμειναν τὰ κόκκαλα, κι' αὐτὰ ἀντιστέκονται, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κάστρα, γιὰ νὰ φυλαχτῆ. Ζῆ ἀποτραβηγμένος στὴ μετάνοια του, στὸν ἀνεπανάληπτο κόσμο του...

Ἀνάγκη ἀπὸ κάστρα ἔχουν ὅσοι ἀπόκτησαν ἐξουσία κοσμική. Καὶ θέλουν νὰ τὴν κρατήσουν.

Τὰ μοναστήρια, μέσ' τὶς πολιτεῖες, ἀπὸ μεταφυσικὸ διέξοδο, γίνονται διέξοδο ὑλικὸ τοῦ ἄγχους. Ταύτιση..

Περίβολος μὲ ἀψηλά κι' ἰσχυρὰ τεῖχη. Στὶς γωνιές τετράγωνοι ὀχυρωτικοὶ πύργοι. Ἐπάλξεις μὲ περίδρομο καὶ προμακῶνες. Πόρτες θεώρατες, διπλές, προστατευμένες ἀπὸ σιδερένιες λάμες καὶ χοντρά καρφιά. Κτίρια ἐσωστραφῆ.

Ἐπίκεντρο: Τὸ Καθολικὸ καὶ τὰ παρεκκλήσια. Ἡ φιάλη. Ὁ πύργος τοῦ Κωδωνοστασίου. Καὶ γύρω - γύρω οἱ Κόρδες τῶν Κελλιῶν. Τὸ Ἀρχονταρίκι καὶ τὸ Συνοδικό. Ἡ Τράπεζα. Τὸ μαγειρεῖο. Τὸ μαγκιπεῖο (ἀρτοποιεῖο). Τὸ Δοχεῖο (ἀποθήκη τῶν ὑγρῶν). Τὸ Ὠρεῖο (ἀποθήκη σιτηρῶν). Τὸ Βαγενάριο (ἀποθήκη κρασιῶν). Τὸ φωτάναμα. Τὸ Νοσοκομεῖο. Τὸ Γηροκομεῖο. Ἡ Βιβλιοθήκη. Τὰ λουτρά. Οἱ Κρῆνες.

Δαίδαλος κοσμικῆς ἄμυνας κι' ἄνεσης, ποὺ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν «Καλύβα» στὴν ἄκρη τοῦ ἀπότομου

βράχου, πάνω ἀπ' τὴν τρικυμισμένη θάλασσα ἢ τὴ σπηλιὰ τῆς μετανοίας, τοῦ Ἐρημίτη Ἀναχωρητῆ.

Σκανδαλίζει τοῦτος ὁ τρόπος ζωῆς. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς κοινωνικῆς θέσης, φέρνει τὴν ἀλλαγὴ τῆς συμπεριφορᾶς. Ὁ πλοῦτος κι' ἡ ἐξουσία διαφθείρει. Ὁ λαὸς βλέπει ὄργια, πίσω ἀπ' τὶς βαρεῖες πόρτες τῶν μοναστηριῶν. Παρωδεῖ. Σκώπτει... Διαγείρει... Μαστιγώνει.... Τρυγμοὶ στὸ οἰκοδόμημα....

«...Τὰ δ' ἄλλα πῶς διηγῆσομαι καταλεπτὸν καὶ μέρος τὰ τῆς τραπέζης λέγω δὴ, τοῦ γεύματος τὴν ὥραν

... ..

καὶ τὶς εἶπῃ σου καθαρῶς τὰ πλήθη τῶν ἰχθύων τῶν ἡγουμένων ἔμπροσθεν προκείμενα συνήθως...

Πρῶτον διαβαίνει τὸ ἐκζεστόν, ψησσόπουλον μπουρδῶτον καὶ δεῦτερον περίχυμα, μαζὸς θεβαρυμένος, καὶ τρίτος ὀξυνόγλυκος κροκατομαγερία, ἔχουσα στάχος, σύσγουδα καρυόφυλλα, τριψίδια ἀμανιτάρια, ὄξος τε καὶ μέλιν ἐκ τὸ ἀκάπνιν καὶ ἀπέξω κεῖται κόκκινη, μεγάλη φιλομύλα καὶ κέφαλος τριπίθαμος αὐγάτος ἐκ τὸ Ρήγιν καὶ σιναγρίδα πεπανή, ἐκ τὰς καλὰς τὰς πρώτας...

Ἄν δὲ πολλάκις πλανηθῆ κανεὶς τῶν καλογέρων καὶ μουρμουρίσῃ τίποτε κι' ἀναστενάξῃ ὀλίγον καὶ λόγος ἔθεπέσει του ἐκ τῆς ὀλιγωρίας οὐδὲ συμφθάνει ὁ ταπεινὸς εἰπεῖν τὸ «Κύριε Ἐλέησον» ἢ κἂν τὸ κρασοβόλιν του, ὄξος γὰρ τὸ πληρώσῃ αὐτίκα γὰρ ἀνάρπαστον σηκώνονταν ἐκεῖθεν καὶ ὡς οὐ γὰρ τὸ ἐκβάλωσι συρόμενον ἀπέχει βιτσίας συνάσσει ὁ ταπεινὸς πολλὰς κι' ἀναριθμήτους.

... ..

Μεγάλῃ ἢ εὐθύνη τῶν Ταγῶν!... Κι' ὅταν ἀκόμα ἡ ἐκτροπή τους δὲν εἶναι ὁ Κανόνας, μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἀφορμὴ μιᾶς συντελειακῆς ἀνατίναξης, μὲ βάθος ἀπροσμέτρητο σὲ συνέπειες...

Τὸ Ἄρβανο (ἀδιόρθωτα αἰσθαντικοὶ στὰ θέματα τῆς γλώσσας οἱ βυζαντινοὶ λόγιοι μετάτρεπαν τὸ βαρβαρικὸ ρ, σὲ λ κι' ἔλεγαν: τὸ Ἄλβανο)

«... παραμείψας τὴν Καστορίαν καὶ τὰ περὶ τὴν Ἀχρίδα παραγγείλας, ἀφικόμην ἐπὶ τὸ Ἄλβανον...» ποὺ λέει ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης.

εἶναι μιὰ ἐκτεταμένη περιοχή τῆς κεντρικῆς καὶ βόρειας Ἀλβανίας.

Βουνά, ὄροπέδια καὶ πάλι βουνά. Πολλίχνια, ἀτραποὶ καὶ Κλεισοῦραι...

«Αἶ περὶ τὸ Ἄρβανον Κλεισοῦραι...» τῆς Ἄννας Κομνηνῆς.

Οὔτε ἄνθρωποι, οὔτε ἀγρίμια ἔβρισκαν ἄκρη σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους. Ἄγριος τόπος. Ἀραιοκατοικημένος. Ἄγριος κι' ὁ λαὸς (πρωτόγονος). Οἱ Ἀρβανίτες. Ποιμενικὲς νομάδες, ἀσχημάτιστες πολιτικά, μέσ' τὴν περίεργη «οἰκογενετικὴ Κοινωνία» τοῦ Βυζάντιου, μὲ μιὰν ἔντονη, σχεδὸν μανιακὴ, θεμελιακὴ ὅμως στὴν κοινωνικὴ τους συγκρότηση, ἀντίληψη κι' ἐκτίμηση στὸ συγγενικὸ δεσμὸ τοῦ αἵματος καὶ στὸν ρόλο τῶν ἀρσενικῶν σὰν προστατῶν τῆς οἰκογένειας.

Ἄδύνατοι, ψηλοὶ, καθαρὰ Δυναρικοὶ, μὲ μεγάλα κομμένα σὲ κάθετες γραμμὲς κεφάλια — βραχυκέφαλα — καὶ μὲ γαμφῆς μύτες.

Φημίζονταν τότε, (τὸν ἑνδέκατο αἰῶνα ποὺ τοὺς πρωτοαναφέρουν μὲ τ' ὄνομα τοῦτο τὰ βυζαντινὰ κείμενα, ξέχωρα ἀπ' τοὺς ἄλλους Ἰλλυριούς) γιὰ τὸ σκληρό τους χαρακτήρα, τὴν παθιασμένη τους διάθεση γιὰ πλιάτσικο, τὴν ἀξιοσύνη τους στὴν καβαλλαρία, καὶ τὴν ὀρμητικότητά τους στὴ μάχη. Ἔλεφταν στὸν ἀντίπαλο (στὸν ὁποιοδήποτε ἀντίπαλο, ἀκόμα καὶ στοὺς ἄλλους Ἀρβανίτες, ἂν τύχαινε νὰ βρίσκωνται σ' ἐχθρικὰ στρατόπεδα, μισθοφόροι) κρατώντας στὸ δεξί τους χέρι ἓνα τεράστιο δόρυ, ποὺ στὴν «ἐκ συστάδην» ἐπαφή, ἀντικαθιστοῦσαν μ' ἓνα χοντρὸ ρόπαλο, γιομάτο ρόζους. Κι' ἔσπαγαν κεφάλια. Ἔσπερναν τὸν τρόμο. Φαίνεται ἀκόμα, πὼς οἱ Ἀρβανίτες γύμναζαν καὶ κυνηγετικὰ σκυλιὰ κι' ἦσαν μοναδικοὶ «περὶ τῶν συῶν θήρας καὶ ἄρκτων καὶ νεβρῶν καὶ ἐλάφων καὶ λαγωῶν καὶ τῶν ἄλλων κνωδάλων»...

Ἀπόγονοι τῶν Ἰλλυριῶν,, ὡς ἦσαν κάθε καλοκαίρι, ὅταν τὰ γεννήματα στὸν κάμπο ἦσαν μαζεμένα, «χτύπαγαν» κάποια πλουσιώτερη γειτονικὴ περιοχὴ.

«τὰ ὁμοροῦντα τῷ Ἀρβάνη πολλίχνια».

Ἀρπαζαν, ὅ,τι πρόφταιναν καὶ γύρναγαν καλπάζοντας στὸν τόπο τους. Ὅλο τὸ χειμῶνα παραμόνευαν στὰ περάσματα ὀπλισμένοι κι' ἐτοιμοπόλεμοι, μὴ λάχει καὶ ὑποστοῦν ἀντεκδικήσεις.

Εἶχαν ὄρεα βαθειὰ χωμένες τὶς ρίζες τους σ' ἐκεῖνα τ' ἄγωνα χώματα.

Στὰ χρόνια, ποὺ ὁ Βασίλειος Βουλγαροκτόνος «ἔβαζε σὲ τάξη» τὴν Ἠπειρο καὶ τὴν Ἀλβανία, μπλέχτηκαν κι' αὐτοῖσι τὸ ἔμπα - ἔβγα τῶν Βουλγάρων. Ἀναστατώθηκαν τὰ χωριά τους. Διαλύθηκαν τὰ κοπάδια τους. Ἐχασαν τὴ βολή τους. Ἀρχὲς τοῦ ἑνδέκατου αἰῶνα.

Δὲν ἦταν μιά, δὲν ἦταν δυὸ οἱ χρονιές. Τὸ κακὸ τράβηξε πολὺ. Καὶ δὲν ἔπαιρνε ἄλλο. Ἀδύνατο νὰ σταθῆς ἀπόμακρα καὶ νὰ λουφάξης σὰ λαγός, ἴσαμε ποὺ νὰ περάση ἡ ἀ-

ναταραχή, γιὰ νὰ ξαναβγῆς στὸ μεϊντάνι. Οἱ χειμῶνες στὰ μέρη τοῦτα εἶναι σκληροί. Ἡ γῆ φτωχή. Δὲν ὑπάρχουν περιθώρια. Ἔτσι οἱ πὸ τολμηροί, ὁ ἕνας ὕστερα ἀπ' τὸν ἄλλο, ξέκοβαν. Ἐπαιρναν τὶς φάρες τους καὶ τραβοῦσαν πρὸς τὰ Νότια. Ἀλλαζαν γιατάκι καὶ ξέμνησκαν στοὺς κάμπους τοῦ Ἄώου. Ἀπ' τὰ ὄριά τῆς Κόνιτσας, τὸ θέμα τῆς Λυβίσδας (τὰ Μεσογέφυρα καὶ τὸ Λεσκοβίκο), μέχρι τὸν Αὐλώνα. Ἄλλοῦ μὲ τῆ συναίνεση τῶν τοπικῶν ἀρχόντων, ποὺ τοὺς εἶχαν ἀνάγκη καὶ τοὺς πρόνοιαζαν, σὰν καλλιεργητὲς. Μοναδικὴ ὑποχρέωσή τους νὰ πληρώνουν τὸ «δέκατο» κι' ἕνα φόρο γιὰ κάθε καπνό (κάθε οἰκογένεια). Σὲ καιρὸ πολέμου ὅμως, ἔπρεπε ν' ἀκολουθοῦν τὸν «αὐθέντη», σὰ «στρατιῶτες». Ἔτσι ἔγιναν γνωστοὶ καὶ στὰ δικά μας μέρη οἱ Ἀρβανίτες. Κακοὶ γείτονες. Δύσκολοι στὶς συναλλαγές. Ἀσυνεννόητοι Κεφάλια ἀγύριστα. «Μ π ε σ α λ ί δ ε ε» ὅμως, ὅπως ἔλεγαν, καὶ τραchioὶ πολεμιστὲς - μισθοφόροι στὴν ὑπηρεσία τῶν τοπικῶν ἀρχόντων.

Μὲ τὸν «ταραξία» Βυζαντινὸ στρατηγὸ «Δούκα τοῦ Δυρραχίου καὶ Πρωτοπρόεδρο» Νικηφόρο Βασιλάκι, (τέλη 1078 μ.χ.), ποὺ τοὺς παίρνει ἐνάντια στὴν Πόλη,

«...στρατῆγαν ἐκ πασῶν τῶν ἐπιχειμένων ἐκεῖσε χωρῶν συνελέγετο καὶ Φράγκους μεταπειψάμενος ἐξ Ἰταλίας... Ρωμαίων πολλῶν στρατιωτῶν, Βουλγάρων τε καὶ Ἀρβανιτῶν...».

γλυκαίνονται ἀπ' τὸ πλιάτσικο, κι' ἀποκτοῦν τὴν πεῖρα τῶν μεγάλων στρατῶν. Δὲν ἔχει σημασία ποὺ διαλύονται κοντὰ στὸν Ἄξιό. Πεῖρα εἶναι κι' αὐτή.

Μπαίνουν ἔπειτα στὴ δούλεψη τῶν ἐπιδρομέων: τοῦ Ροβέρτου Γυϊσκάρο, ποὺ μὲ τὸ γιγιό του Βοῦμοῦντο, τὸν τρομερὸ τοῦτο Νορμανδό, πίνουν, δῆθεν ν' ἀποκαταστήσουν ἕνα γελοῖο Ψευδομιχαήλ, στὰ δικαιώματά του «ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Ρωμαίων». Κι' ὀργώνουν τὴν Ἠπειρο, Νορμανδοὶ κι' Ἀρβανίτες Πέφτουν στὸ πλιάτσικο καὶ δὲν ἀφήνουν τίποτα ὄρθιο. Στρατοπεδεύουν στὰ Γιάννινα καὶ τοὺς κον-

τινούς κάμπους. Ἐνδεκα μῆνες. Ἀπ' τὸ Μάρτη τοῦ 1082 μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 1083. Ὁ Βούμοῦντος ὅμως δὲν εἶναι κοντόφθαλμος, σκοπεύει μακρὰ. Δὲν εἶναι ἄνθρωπος τοῦ ἐφήμερου.

«Τὰ τεῖχη περιεθρήσας καὶ τὴν τοῦ Κάστρου ἀκρόπολιν», φτιάχνει στὰ Γιάννινα τοὺς δυὸ πύργους καὶ τὴν τάφρο γύρω - γύρω ἀπ' τὸ Κάστρο, ληϊζόμενος ἅμα τὰς παρακειμένας πόλεις καὶ χώρας». Ἄτυχοι ὅμως στάθηκαν κι' ἐδῶ οἱ Ἀρβανίτες. Τοὺς βγῆκε τὸ πλιάτσικο ξυνό. Ὁ ξανθὸς καὶ γαλανομάτης τοῦτος Γολιάθ τῶν Νορμανδῶν, μὲ τοὺς πλατιοὺς ὄμους, ὁ «κατὰ πολυκτεῖπιον κανόνα ἐνηρμονισμένος» τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, (κείνης τῆς τρομερῆς γυναίκας, ποὺ δὲν κατάφερε ν' ἀνεβῆ στὸ Βυζαντινὸ θρόνο), ὁ ἀσύγκριτος Βούμοῦντος, δὲν μπόρεσε ν' ἀντισταθῆ στὴν ἐφευρετικότητα τοῦ Βυζαντινοῦ Δαυῖδ, τοῦ παμπόνηρου κι' ἀνοιχτομάτη ἀλλ' εἰς ἄκρον τολμηροῦ, Ἀλέξη Κομνηνοῦ.

Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς
χαρεῖς. Ἀλέξιε, ἐγγόνησός σου,
καὶ τὴ Δευτέραν το πρώτ
ὕπᾳς καλῶς γερᾶκιν μου...

Διαλύθηκε στὸ Δομένικο, ἔξω ἀπ' τὴ Λάρισα..

Μὲ τὸν Κομνηνοῦκα Μιχαήλ, Βυζαντινὸ ἄρχοντα κι' ἰδρυτὴ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, στὰ 1205, τοῦτον τὸν «πολιτιστὴν καὶ σωτῆρα πολιοῦχον» τῶν Γιαννίνων, ποὺ τοὺς περιπλανώμενους ἀπ' τὴ φράγκικη κατάκτηση ἄρχοντες βυζαντινοὺς περιμάζεψε στὰ Γιάννινα καὶ «ἐνὶ ἐκάστῳ τούτων... τόπους κατοικίας καὶ μονὰς κατ' ἀξίαν» ἔδωσεν... καὶ μὲ τὸ διάδοχό του τὸν γενναῖο Θεόδωρο Δούκα Κομνηνό, «εὐσθενῆ βριαρόχειρα, ἐχθρὸ ἀπροσπέλαστο», οἱ Ἀρβανίτικες φάρες, τῆς κοιλάδας τοῦ Αῶου καὶ τῆς χώρας τοῦ Ἀρβάνου, χριστιανοὶ κι' αὐτοί, ἀποχτοῦν τὴ συνείδηση τοῦ ντόπιου, τοῦ Ἠπειρώτη. Δένονται μὲ τὸ Δεσποτάτο. Καὶ πολε-

μοῦν γι' αὐτὸ... Ὅσοι ξεχωρίζουν ἀπ' τὴ φάρα, παίρνουν ὀφ-
φίκια στὴν ἱεραρχία τῶν Δεσποτῶν. Ἀποχτοῦν ἐπιρροὴ στὶς
γειτονικὲς περιφέρειες Συμπεθερεύουν μὲ τοὺς ντόπιους
ἄρχοντες... Ἦταν ἀκόμα τὰ πράγματα ἀξεκαθάριστα. Τὰ ἐθ-
νικὰ περιγράμματα σ' αὐτὸ τὸν χῶρο ἀσταθεροποίητα.

Ἐποχὴ, ποὺ ἀνέβαινε ἡ πολιτιστικὴ στάθμη τῆς περιο-
χῆς. Ξαναχτίζονταν τὰ ἐρειπωμένα κάστρα. Μεγάλωναν οἱ
Πολιτεῖες καὶ πύκνωναν μὲ λογῆς - λογῆς ἄρχοντες τοῦ πα-
ρᾶ καὶ τοῦ πνεύματος, ποὺ ἔφευγαν ἀπὸ τὴν φραγκοκρα-
τούμενη περιοχὴ καὶ κατάφευγαν ἐκεῖ. Δυνάμωναν τὰ Πα-
ζάρια καὶ πλάταιναν οἱ ὀρίζοντές τους.

Γιὰ τοὺς Ἀρβανίτες ὅμως, ἄλλο εἶναι νᾶσαι Ἡπειρώ-
της — νᾶξης νὰ κάνης μὲ τοὺς διπλανοὺς σου γείτονες, ποὺ
σὲ ξέρουν καὶ τοὺς ξέρεις — κι' ἄλλο βυζαντινός.
Τὰ πράγματα ἀπλώνονται, μπαίνουν στὴν ἀκλή, μπερδεύον-
ται. Δὲν βρίσκεις ἄκρη.

Τοὺς βυζαντινοὺς τοῦ Θεόδωρου Δούκα Λάσκαρη, ποὺ
στὶς βόρειες περιοχὲς τοῦ Ἀρβανίου ἀντικατάστησαν τὸ Δε-
σποτάτο, τοὺς βλέπουν σὰν ἔχτροὺς. Κι' ἀγριεύουν...

Τὶ σημασία ἔχει, ἐν σὲ μιὰ δύσκολη ὥρα τότε ποὺ ὁ Μέ-
γας Λογοθέτης Γεώργιος Ἀκροπολίτης κι' ὁ Σεβαστοκράτωρ
Γιάννης Παλαιολόγος, τοὺς ἔσφιξε τὰ λουριὰ κι' ἀναγκά-
στηκαν κι' αὐτὸν ἀκόμα τὸν Δεσπότη τους, τὸ Μιχαὴλ Κο-
μνηνὸν ν' ἀφήσουν σύζυλο στὴν «ἰππήλατο Αὐλώνα». Ἀνά-
κη ἦταν... Κι' ἔτσι, ὅταν ὁ Κάρολος ὁ Ἀντεγαβικὸς, βασιλεὺς
τῆς Σικελίας, ἔδιωξε ἀπ' τὸ Δυρράχιο τοὺς βυζαντινοὺς κι'
ἔστησε τὸ Βασίλειο τῆς Ἀλβανίας, πῆγαν μαζί του, δίχως
δισταγμὸ κι' εὐαισθησίες. Ὅχι ὅμως καὶ δίχως διάφορο. Ὁ
Παῦλος Γκρόπας, ἄρχοντας τῆς Τοσκαριᾶς, πούλησε τὴν
περιοχὴ του καὶ τὸν «ἐ ν θ ο υ σ ι α σ μ ὀ» του. Πολλὲς φά-
ρες τὸν ἀκολουθοῦν. Ἄλλες ὅμως προτιμοῦν τὸ δρόμο πρὸς
τὸ Νότο. Τὰ μαζεύουν καὶ φεύγουν. Πλημμυρίζουν οἱ δρό-
μοι ἀπὸ μετακινούμενους Ἀρβανίτες. Ὅπου πέφτουν, σὰν

τις ακρίδες, δὲν ἀφήνουν φύλλο χλωρό. Πρόβλημα γιὰ ὅλους. Τοὺς βυζαντινοὺς. Τοὺς Δεσπότες. Τοὺς ντόπιους.

Ἡ ἀνάγκη γίνεται φιλοτιμία... Τὰ κάστρα τῆς Ἑλλάδας ἀποζητοῦν στρατιῶτες. Νὰ φραχτῆ ὁ δρόμος κάθε τοπικοῦ «δημοταράκτη», ὅπως σκέφτονται πονηρὰ οἱ βυζαντινοὶ, κι' ἔτσι, νομίζουν, πὼς ἔλυσαν τὸ πρόβλημα, καὶ τὸ βόλεμά τους.

Πρὶν καλὰ - καλὰ κλείση ὁ δωδέκατος αἰώνας «μὲ χρυσόβουλο καὶ πρόσταγμα βασιλικό», προνοιάζονται σὲ στρατοτόπια, ἔξω ἀπὸ κάστρα τῆς Γραικίας, ὅλες τοῦτες οἱ περιπλανώμενες ἀρβανίτικες φάρες.

Ποιὸς φανταζόταν ὅμως τότες, τίς συμφορὲς καὶ τίς λαχτάρεις ποῦ φερνε στὸν τόπο «ἡ σχεδιασμένη» πρώτη τούτη μετακίνηση στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο, αὐτῶν τῶν ἀρειμάνιων κι' ἀκοινώνητων βυζαντινῶν «ἐπαγγελματιῶν στρατιωτῶν»,

Βάλαν τὸ λύκο νὰ φυλάξη τὰ πρόβατα...

Δὲν ἔμεινε νοικοκυριὸ γιὰ νοικοκυριὸ ἀπεΐραγο. Δὲν ἔμεινε κάστρο ἤσουχο. Τοῦτοι οἱ δόμοι μὲ τὸν τραχὺ χαρακτήρα, φυλᾶνε τὰ κάστρα μὲ τὸ δικό τους σύστημα: Κλέβοντας, ἀρπάζοντας, δέρνοντας καὶ σκοτώνοντας, αὐτοὺς ποὺ ὑποτίθεται πὼς προστατεύουν.

Εἶδε κι' ἀπόειδα ὁ καημένος ὁ ντόπιος.

Ἦρθεν ὥρα, πού δὲν ὥριζε τίποτε δικό του. Οἱ ἄρχοντες ὅμως καὶ οἱ κατεπάνω, εἶχαν ἀκόμα ψευδαισθήσεις. Ἦθελαν τοὺς Ἀρβανίτες γιὰ φρουρὰ, κι' ἔκαναν στραβὰ μάτια στὴς αὐθαιρεσίες τους... Φωνὴ λαοῦ, ὀργὴ Θεοῦ. Κι' Σεβαστοκράτορας τοῦ Φαναριοῦ στὴ Θεσσαλία Μιχαὴλ Γαβριηλόπουλος, ἀναγκάζεται νὰ ὀρκισθῆ:

«Ὁ ὅ μὴ προσοικίσω Ἀρβανίτας, ἢ ἐγὼ ἢ τίς τῶν κληρονοδιαδόχων εἰς τὴν περιοχὴν αὐτοῦ τοῦ Κάστρου».

Τὶ τὰ θέλεις ὅμως; Ἦγινε κακὴ ἀρχὴ. Ἦνοιξε ἓνας δρόμος. Κι ἦταν δύσκολο νὰ κλείση. Δύσκολα μαζεύεις τὸν

άζαπη πὸ ἀμόλησες. Ἄργα ἢ γρήγορα θὰ σοῦ γίνη καβα-
λὲς καὶ θὰ σὲ καβαλλίση.

Ὅταν γίνεται συνείδηση τούτ' ἢ συμφορά, οἱ αὐθέντες
τοῦ τόπου καὶ οἱ Καταλάνοι (ἄλλοι ἐποῦτοι θησαυροὶ) ἀπ'
τῆ Νέα Πάτρα, ἀποφασίζουν νὰ ξεμπλέξουν μιὰ γιὰ πάντα
μὲ τοὺς Ἄρβανίτες.

Ἐκεῖ ὅμως πὸ ἔδειχναν τὰ πράγματα νὰ παίρνουν κά-
ποιο τέλος (εἶχαν ζοριστῆ οἱ Ἄρβανίτες καὶ τὰ μάζευαν)
νάσου καὶ φθάνουν ἀπ' τὴν Ἄλβανία καὶ τὴν Ἡπειρο, νέα
λεφούσια στὰ βουνὰ τῆς Πίνδου.

«Ἄλβανοὶ ἀδασίλευτοι... νομάδες
οὐδαμοῦ ἔτι δεδαίαν οἴκησιν
ποιούμενοι».

Μπουγιάτες, Μαλακασαῖοι, Μεσσαρίτες.

«—Γιατὶ φεύγετε ἀπὸ δῶ; Μηνόσουν οἱ καινούριοι
στοὺς παλιούς.

—Γιατὶ δὲν μπορούμε νάκουμε ἐδῶ κανένα κάστρο.

—Μὴ τὸ κάνετε αὐτό γιατί φθάνουμε ἐδῶ μὲ πολλοὺς
δικούς μας, νὰ σᾶς βοηθήσουμε κι ἔτσι ὅλοι μαζί ξαναπά-
νουμε τὴ Βλαχιά (Θεσσαλία).».

Κεῖνοι πούφευγαν κοντοστάθηκαν. Καλοσκέφτηκαν. Κι
ἀποφάσισαν νὰ μείνουν.

Τὰ μέρη τῆς Θεσσαλίας ἦσαν πλούσια κείνη τὴν ἐποχή.
Ἄκρις ἢ γεωργία. Ἄκραζε κι ἡ καλλιέργεια τοῦ μεταξο-
σκώληκα. Οἱ καταρτάριοι, οἱ μεταξοπράτες κι οἱ σηρικάριοι
ἐπαιρναν κι ἔδιναν. Ἄλλ' ἦταν ὁ τόπος κομματιασμένος σὲ
πολλὰ κατεπανίκια πὸ ἀλληλοτρῶγονταν.

Στὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Ἀρβανιτιά, τὰ πράγματα ἔσφιγγαν. Σὰ σκότωσε στὴν Ἄρτα, ὁ Κόμης τῆς Κεφαλονιάς καὶ τῆς Ζακύνθου, Νικόλας ὁ Ὀροσίσι, τὸν τελευταῖο Ἄγγελο Κομνηνὸ, βυζαντινὸ δεσπότη, «ἐκλαμπρότατο Θωμᾶ ἐκ Ρουμανίας», γυιὸ τῆς μυαλωμένης χήρας τοῦ Νικηφόρου, Ἄννας Παλαιολογίνας (ἐκατὸν δέκα τέσσερα χρόνια, ὕστερα ἀπ' τὴν ἴδρυση τοῦ Δεσποτάτου), ὁ τόπος χωρίσε στα δύο. Οἱ Ἰωαννιניῶτες Καστρινοὶ κι ἄλλοι Καστροκτῆτες «σ κ λ η ρ ῶ ς ἀ ν τ ι φ ρ α γ κ ι κ ο ἰ κ τ ἰ ἀ ν τ ι π α π ι σ τ ἑ ς», ζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο Β' Αὐτοκράτορα τῆς Πόλης, βοήθεια «ἵνα μὴ ἐκδοθῆ ἡ Πόλις ποτέ πρὸς φράγκους». Κι ἦρθε τότε ὁ στρατὸς ἀπ' τὸ Μπεράτι (τὰ Βελέγραδα τῶν Βυζαντινῶν) στὰ Γιάννινα, μὲ τὸν αὐτοκρατορικὸ ἐπίτροπο Πιγκέρνη Συργιάννη τοῦ Παλαιολόγου «περιπόθητο, γαμβρὸ τῆς Βασιλείας» «ἄνδρα μεγαλοφυῆ καὶ δαιμονίας συνέσεως». Τοῦτος ἔφερε στὰ Γιάννινα, τὸ 1319 καὶ τὸ Χρυσόβουλο τοῦ Ἀνδρόνικου.

Γράμμα τοῦ πατέρα πρὸς τὸν ἄσωπο γυιὸ τοῦ Εὐαγγελίου.

Στὰ Γιάννινα, πὺ ἀκμαζαν τότε σὲ πλοῦτο.

Καὶ πρόσταζε ὁ Βασιληάς: Ἡ ἐκεῖσε ἀγιωτάτη μητρόπολις τῶν Ἰωαννίνων... νὰ κατέχη τὰ κτήματα, τὰ δίκαιά αὐτῆς... εἴτε χωριὰ ταῦτα εἰσὶν, εἴτε ἀμπέλια, εἴτε χωράφια, εἴτε μυλωνικὰ ἐργαστήρια, εἴτε ἕτερα τοιαῦτα ὑποστατικὰ

εἴτε πάροικοι, εἴτε ἄλλο τι τοιοῦτον... καὶ νὰ εὐρίσκωνται ταῦτα καὶ εἰς πᾶσαν καὶ παντοίαν ἀνενοχλησίαν καὶ ἐξκουσεῖαν.

Ἐποσχότανε, νὰ μὴ παραδοθῆ σὲ κανέναν ἢ πόλη τῶν Γιαννίνων καὶ τὰ ἄλλα γειτονικὰ κάστρα, ποῦ θὰ προσέλθουν στὴν «ὕποχειριότητα τῆς βασιλείας» του. Ἀπαγορεύει σ' ὅσους «κατὰ καιροὺς μέλλοντες κεφαλιτεύειν» νὰ «ἐκβάλλουν καὶ μετοικίζουσιν» τοὺς ἐνοίκους τοῦ κάστρου, ἐκτὸς ἐὰν τὸ θέλουν οἱ ἴδιοι, ἢ εἶναι «δημοταράκται, ὄχλοποιοὶ καὶ θορυβώδεις» μετὰ προηγουμένη κρίση τῶν ἐνοικων κριτῶν. Γιὰ νὰ συντηρῆται ἡ πόλη «εἰς πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ ἐξκουσεῖαν κατὰ τὴν προτέραν αὐτῆς συνθήθειαν». Διάταζε «οἱ ἐνοικοὶ αὐτῆς πάντες νὰ διάγωσι ἀκοιμέρευτοι (χωρὶς νὰ πληρώνουν δασμοὺς) στὴν πόλιν των καὶ στὶς ἄλλες πόλεις τῆς βασιλείας». Νὰ μὴν «καταναγκάζωνται οὐδὲ καθέλκωνται ἵνα ἐκδουλεύωσι στρατιωτικῶς ἐκτὸς τῆς τοιαύτης πόλεως». Ἀκόμη «οὐδεὶς τῶν στρατιωτῶν ἔχει ἄδειαν ἀπληκεῦσαι (νὰ καταλύῃ) εἰς ὁσπίτιον τινὸς καστρινουῦ παρὰ τὴν γνώμην καὶ θέλησιν αὐτοῦ». Ἀπειλοῦσε «μὲ παιδευσιν καὶ ἀναστολήν ἀπὸ τοῦ κεφαλατακίου των», ὅσους «κεφαλάδες» ἔκαναν κατάχρηση τῆς ἐξουσίας των. Ἐδινε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε βάρος, ποῦ τυχὸν εἶχαν τὰ «ἐκτὸς (τοῦ Κάστρου) χωρία καὶ κτήματα» τῶν Ἰωαννιτῶν, εἰς ὅποιον τόπον κι ἂν βρίσκωνται κι ἀπὸ κάθε «χάραγμα», βιολόγιο (κεφαλικὸ φόρο), καπνολόγιο, νόμιστρο, (φόρο νομῆς), λιμναίου πάκτον, ζευγολόγιο (ζευγίσιο), ὀρικὴ (φόρο γιὰ τὴ φύλαξη τῶν συνόρων), μελισσονόμιο, κοιροδεκαετία, μιτάτο (ὑποχρέωση παροχῆς καταλύματος), ποῦ εἶχαν ἐπινοηθῆ καὶ ἐπιβάλλει οἱ παλιότεροι δεσπότες. Καθιέρωνε δικαίωμα προτίμησης στὴν πώληση τῶν κτημάτων γιὰ τοὺς καστρινούς. Ἀπαγόρευε νὰ δέχεται ὁ ἕνας πάροικον τοῦ ἄλλου, στὰ χτήματά του. Ἐπέβαλλε τὴν «ἀνενοχλησίαν καὶ ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει Ἰουδαίους»...

Ἀλλὰ... οὔτε οἱ Ὀρσίνοι, ἔμειναν παπιστῆς, οὔτε ὁ Ἄν-

δρόνικος τήρησε τὸ λόγο του. Τρία χρόνια ἀργότερα, ὁ Ἰωάννης Ὀρσίνι ἀφοῦ παντρεύτηκε Παλαιολογίνα, καὶ σκότωσε τὸν ἀδερφὸ του Νικόλαο, ἀνακηρύχτηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀνδρόνικο Δεσπότης, τῆς Ἡπείρου. Κι ἔτσι ξανασιμῆται τὸ Δεσποτάτο...

Ὡστόσο στὸ Βυζάντιο σκέφτονται πὼς θάπρεπε νὰ χτυπηθοῦν οἱ Ἀρβανίτες στὶς φωλιές τους. Τὰ μαντάτα δὲν φαίνονταν καλά. Τὸ «Ρέγκνουμ Ἀλμπάνιε» τῶν Ἀντεγαβικῶν. Ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία περνοῦσαν οἱ Ἀρβανίτες ἀπὸ τὸνα στρατόπεδο στ' ἄλλο. Ἡ δίψα τους γιὰ πλιάτσικο. Ἡ ἀτίθαση καὶ τραχιὰ ζωὴ τους. Ἡ ἔλλειψη κάθε συνείδησης πολίτη, εὐνομούμενης πολιτείας. Οἱ ἰκανότητές τους σὰν πολεμιστὲς. Ἀποτελοῦσαν κίνδυνοθανάσιμο. Γι' αὐτὸ κι ὁ Ἀνδρόνικος ὁ τρίτος, μπαίνει ἐπικεφαλῆς στὶς ἐκκαθαριστικὲς ἐπιχειρήσεις. Σέρνει ἀπὸ κοντὰ ἄ γ ρ ι α υ ς Τ ο ὑ ρ κ ο υ ς μ ι σ θ ο φ ὄ ρ ο υ ς (πὺ γιὰ πρώτη φορὰ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους στὰ μέρη τοῦτα). Ἐλαφροὺς τοξότες, πὺ μποροῦν νὰ φτάνουν στὶς φωλιές τῶν Ἀρβανιτῶν. Καὶ τοὺς ξεκληρίζει. Οἰκογένειες ἐγκαταλεημένες, πέφτουν ἀπροστάτευτες στὰ χέρια τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ πουλιοῦνται σκλάβοι. Ἐκατὸ χιλιάδες γιδοπρόβατα καὶ τριάντα χιλιάδες βόδια ἀμολιοῦνται μέσ' τὰ βουνά...

Ἐπηρεασμένο τὸ Δεσποτάτο ἀπὸ τοῦτο τὸ ξεπάστρεμμα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ βάλῃ τάξη καὶ στὰ δικά του πράγματα. Οἱ φρουρὲς τῶν κάστρων παραδίνονται στοὺς μισθοφόρους Φράγκους ἰππότες καὶ τοὺς ντόπιους ὄπλοφόρους. Ἀποδιώχνονται οἱ πολεμιστὲς Ἀρβανίτες μαζὶ μὲ τὶς φάρες τους. Κι αὐτοὶ μὴν ἔχοντας τόπο νὰ σταθοῦν παίρνουν τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τραβοῦν κατὰ τὴ Θεσσαλία. Εἶναι οἱ «ἀβασίλευτοι» τῶν βυζαντινῶν: Μπουγιάτες, Μαλακασαῖοι, Μεσσαρίτες. Δέκα χιλιάδες κεφάλια, πὺ σταματοῦν τοὺς ἄλλους Ἀρβανίτες τὴν ὥρα ποῦφευγαν ἀπ' τὴ Θεσσαλία ὅπως εἶδαμε.

Οἱ Ἄρβανίτες σὰ βορεινὰ τοῦ Δεσποτάτου, πού λίγο πρὶν ἔνοιωθαν σὰν στὸ σπίτι τους, ἀλλὰ δὲν ἦσαν σὲ θέση νὰ καταλάβουν πὼς ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τους δὲν συμβιβάζεται μὲ μιὰ συγκροτημένη κοινωνία, φουντώνουν ἀπὸ καημὸ γιὰ ἐκδίκηση. Ἄποζητοῦν «νὰ πάρουν τὸ αἷμα πίσω» ἀπ' τοὺς ντόπους καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς. Ἔτσι, ὅταν ὕστερα ἀπὸ λίγο ὁ «τῶν Σέρβων τότε ἄρχων Στέφανος Ντουσαν» Βυζαντινὸς κι αὐτὸς αὐθέντης, (πού οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς, τὸν βλέπουν, σὰ ξένο, μιὰ καὶ δὲ μιλοῦσε Ἑλληνικά) «ἐπιπηδατὰ τῶν Ρωμαίων ὄρια», βρίσκουν τὴν εὐκαιρία. Τὸν βοηθοῦν νὰ καταλάβῃ τὸ Ἄρβανο. Τοῦ παραδίδουν τὴ Μουζακιά. Καὶ τὸν ἀκολουθοῦν πρὸ ἄγριοι ἀπὸ τὰ πρὶν στὸ ρήμαγμα τοῦ Δεσποτάτου. Τὴν κατάληψη τῶν Γιαννίνων, τῆς Κόνιτσας, τοῦ Ζαγοριοῦ, τῆς Βαγενετίας, τῶν Ρωγῶν... τῆς Ἄρτας... τῆς Θεσσαλίας. Τούτη τῆ φάρα, ὅχι σὰν ἀφιλόδοξοι πολεμιστὲς, πού ἀποζητοῦν μόνον τὸ πλιάτσικο. Ἄλλὰ σὰν αὐθέντες βυζαντινοὶ κι ἄρχοντες, πού θέλουν νὰ ἐγκαταστήσουν μόνιμα τὶς φάρες τους σὲ κάποιο κάστρο. Ἄποζητοῦν κάποιο ρίζωμα. Μὲ τὸ δικό τους τρόπο. Σὰν ἄνθρωποι τῶν «μικρῶν διανοημάτων» πού ἔχουν παντελῆ ἔλλειψη πολιτικῆς σκέψης, δὲ βλέπουν παρὰ μόνον τὴν δική τους δύναμη, τὴ δική τους ἐπιθυμία. «Θέλουν μόνοι αὐτοὶ νὰ κατέχουν, μόνοι αὐτοὶ ν' ἀπολαμβάνουν, ζητοῦν παντοῦ, ἂν ὅχι ν' ἀποδιώξουν ἢ νὰ καταστρέψουν τοὺς πρώην ἰδιοκτῆτες, τουλάχιστον νὰ τοὺς κάμουν εἰλωτὲς των».

Οἱ Λιάπηδες ἀπλώνονται στὴν κάτω κοιλάδα τοῦ Ἄώου κι οἱ Τσάμηδες στὴν παλιὰ Βαγενετία. Οἱ ντόπιοι, ἄρχοντες καὶ λαϊκοὶ ξεσπιτώνονται. Ὅσοι μποροῦν περνοῦν στὴν Κέρκυρα. Βαγενέτοι. Ρημαγμένοι, γυμνοὶ, πεινασμένοι σὰν ἀτσιγγανοί. Πάμφθηνα χέρια γιὰ τοὺς ἄπληστους γαιοκτήμονες τῆς Κέρκυρας σὰ χρόνια τῶν Ἀντιγαβικῶν. Ἄλλοι παίρνουν τὰ βουνὰ πρόσφυγες, γιὰ νὰ καταφύγουν στὸ Κά-

στρο τῶν Γιαννίνων. Στὴν Πωγωνιανή. Στὴν Κόνιτσα. Στὰ Ζαγόρια.

Στὴν ἀναμπουμπούλα χαίρεται κι ὁ λύκος. Οἱ Ἄρβανίτες τῆς Λυβίσδας καὶ τοῦ Λεσκοβίκου βρίσκουν τὴν εὐκαιρία νὰ ξαπλωθοῦν πέρ' ἀπ' τὰ Μεσογέφυρα. Ἀπλώνουν στὸ Πωγώνι. Στὴν Κόνιτσα. Στὸ Ζαγόρι..

Εἶνα: περίεργο, πῶς μέσα σὲ τούτη τὴν τρικυμία, ἐπέζησε κι' ἔφτασε στὰ βαθειὰ γεράματα, ὁ βυζαντινὸς αὐθέντης τῆς περιοχῆς, ποῦτανε ἀπ' τὴν Κόνιτσα, μέχρι τὴν Κλεισούρα τῆς Πρεμετῆς — Κορούσια καὶ Κολώνια, «Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος, σὺν τῇ συμβίᾳ αὐτοῦ Ἑλένη καὶ τῶν τέκνων του Σίμου τε καὶ Νικηφόρου» γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάει τὸ Χρυσόβουλο «Τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Παγωνιανῆς τοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ σταυροπηγίου».

Ὁ συμπαθέστατος τοῦτος ἄρχοντας, ποὺ λέει πῶς «δι' εὐχῆς τοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κύρ Ἀνδρόνικου Κωνσταντινουπόλεως καὶ πάσης Ῥωμανίας» ἦρθε «ἐν τῷ τῆς Δύσεως θέματι ἀπὸ δᾶν τῆς Κλεισούρας μέχρι τοῦ Παπίγκου, Λυβίσδης τε καὶ Κορούσας καὶ Κολωνίας», καὶ προσθέτει, μὲ χαρακτηριστικὴ γιὰ τοὺς τυχόν ἀμφιβάλλοντες «περὶ τῆς ὑψηλῆς του προελεύσεως», μετριοπάθεια, «διότι καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐκ τῆς ἁγίας Κωνσταντινουπόλεως πεφυκαμεν», βρῆκε καιρό, μέσα σὲ τούτη τὴν ἀναταραχὴ, ὄχι μόνο «ν' αὐθεντεῦη καὶ νὰ διορίζη σ' αὐτὰ τὰ μέρη», ἀλλὰ καὶ νὰ φτιάξη «ἐνεκεν τῆς ψυχικῆς του σωτηρίας» τρία μονύδρια: «Ἐνα εἰς τὴν Σέλτζη, τὸν Μέγα Νικόλαον, ὅλον εἰς ἀγορὰν ἀπὸ τὸν Βελλιάνον, δύο ζεφίας εἰς ὑπέρπυρα λ' βενέτικα, σὺν καὶ τὸ χωράφιον, ἐνῶ ἐφύτευσε ἀμπέλι τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ μυλοθέσιον ἠγόρασε παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Πρίπα εἰς ὑπέρπυρα βενέτικα

15', καὶ ἐκόλλησε τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐπονόματι τοῦ Μεγάλου Νικολάου, μετόχιον τῆς πόλεως καὶ πατριαρχικὴν μονὴν κατέστησεν αὐτήν»....

«Μετὰ τοῦτο γοῦν ἐποίησε καὶ ἄλλο μονύδριον εἰς τοῦ Βούγρεση, ἀνάμεσα τὰς δύο χώρας, τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, διὰ συνδρομῆς, κόπου τε καὶ ἐξόδου ὑπὸ τῆς χειρὸς του. Ἠγόρασε δὲ τὸ ἀγρίδιον, ὅπερ ἐποίησε τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὸν Δημήτριον τὸν Τζέρνεσι, εἰς ὑπέρπυρα ὀκτὼ βενέτικα, ἠγόρασε δὲ καὶ τὸ χωράφιον τὸ παραθέον τὴν ἐκκλησίαν ὅλον τὸ κομμάτι τὸ πρὸς Βούγρεση ἕως τοῦ ἀπάνω δρόμου ὅλον τὸ πλασίδι ἔκ τινος ἀνθρώπου τὸν Κάλεσι, εἰς ὑπέρπυρα ὀβενέτικα καὶ ἐφύτευσε τὸ ἥμισυ ἀμπέλιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ ἥμισυ διὰ ψωμοκαρπίαν, ἠγόρασε δὲ καὶ ἕτερον χωράφιον πλησίον τοῦ πλασιδίου τὸ πρὸς τὸ Λεσκοβίκον καὶ ἐκόλλησε αὐτὸ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠγόρασε δὲ καὶ ἕτερον χωράφιον, ἀπὸ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἕως τὸ Μέγα Λάκκον, ἀπὸ τὸν Μιχάλην τὸν Ἀνυφαντὴν διὰ ὑπέρπυρα ξθ' καὶ διὰ μόδια πέντε γέννημα καὶ προσεκόλλησε καὶ αὐτὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠγόρασε δὲ καὶ εἰς τὴν Πλασίτζα τὸ ἐπάνω τὸ μυλοθέσιον ἀπὸ τὸν Σύρκον εἰς ὑπέρπυρα λε'. Ἐποίησε δὲ καὶ ἕτερον μύλον ἰδιόχειρόν του κατωθέον τοῦ χωρίου του τὸ Τζερτζικὸν εἰς τὸν λάκκον καὶ ἐκόλλησε αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἕνεκα τῆς ψυχικῆς του σωτηρίας καὶ τέσσαρες ζευγίτας...».

«Ἐποίησε καὶ ἕτερον μονύδριον ἐν τῷ θεματι τῆς Λυβίσδας τὸ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ Κάμπου εἰς τὸ λεγόμενον Φράξον ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου. Ἠγόρασε δὲ τὴν τοποθεσίαν αὐτὴν ἀπὸ τὸν Μιχάλην τὸν Βαγρεάνον, εἰς ὑπέρπυρα π' βενέτικα, ἀπὸ τὸν δρόμον ἕως ἂν κατεβαίνουν οἱ δύο λάκκοι καὶ τὸ ἀνήφορον () ἀπάνω εἰς τὸ Σέλωμα καὶ πλαγινὰ εἰς τὴν με-

γάλην πέτραν. Καὶ εἰς τὸν λάκκον πάλιν ἠγόρασε καὶ κα-
τώδρομα τριῶν μοδίων χωράφι, πλησίον τοῦ δρόμου, ἐποί-
ησε δὲ καὶ μύλον ἰδιόχειρόν του πλησίον τ ο ὕ π ο τ α -
μ ο ὕ ε ἰ ς τ ῆ ν Τ ο ὕ μ π α ν καὶ ἐκόλλησε αὐ-
τὸν εἰς τὴν (ἐκκλησίαν του) καὶ ἐπαφίει αὐτὰ ἐλεύθερα·
καὶ πατριαρχικὴν αὐτὴν ἐκόλλησε μήτε ὑπὸ ἀρχιερέως
ἐνοχληθῆναι, μήτε ὑπὸ κληρικῶν. Εἰ τις γοῦν βουληθῆ
ἐνοχλῆσαι ἢ διασεῖσαι τι, ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν τη' θεο-
φόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ.... Ἐγράφη Ὁκτωβρίω ς'
ἰνδικτιῶνος δης ἔτους σιΧου».

Φαίνεται ὅμως πῶς οἱ Σέρβοι τοῦ Ντουσάν, πέρασαν,
ἀλλὰ δὲν ἔκατσαν σ' αὐτὰ τὰ μέρη. Τράβηξαν νοτιώτερα,
γιὰ νὰ κυριαρχήσουν στοὺς κάμπους. Ἐξ ἄλλου, τοῦτες οἱ
ἐπιδρομῆς, δὲν εἶχαν χαρακτῆρα πληθυσμιακῆς μετακίνη-
σης. Οἱ σλαύικες μετακινήσεις σ' αὐτὸ τὸ χωρὸς, εἶχαν κι'
ὅλας σταματήσει ὀριστικά, πρὶν ἀπ' τὸν δέκατο αἰῶνα. Τώ-
ρα, ἐκεῖ πού οἱ ἀρβανίτικες φάρας διάβαιναν, δίχως νὰ
σταματήσουν, ὁ ντόπιος πληθυσμὸς ἀναμεροῦσε γιὰ νὰ πε-
ράσει ὁ δρόλαπας κι' ὕστερα ἀπὸ λίγο ξανάβρισκε τὸ ρυ-
θμὸ του. Τὶς δουλειές του. Τ' ἀλλισιβερίσια του. Μόνο,
πού τοῦτα τὰ χρόνια, ὅπως ὁ τόπος εἶχε ξεκόψει ἀπ' τὸν
βυζαντινὸ κορμό, κι' εἶχε μπῆ στὴν περιοχὴ τῶν Βενετσιά-
νικων συναλλαγῶν, τὸ βυζαντινὸ «Νόμισμα» εἶχε ἀντικα-
τασταθῆ μετὰ τὰ βενετσιάνικα «ὑπέρπυρα».

Μ' αὐτὰ κι' ὁ Κομνηνὸς Παλαιολόγος, ἀγόρασε τὰ
χωράφια ἀπ' τὸν Ἰωάννη Πρίπα στὴ Σέλτσι, κι' ἀπ' τὸν
Δημήτριον Τσέρνεση καὶ Μιχάλη Ἀνυφαντῆ στὸ Βούγρε-
ση, ἀλλὰ κι' ἀπὸ τὸν Μιχάλη τὸν Βαγρεάνο τὴν τοποθε-
σία «ἐν τῷ θέματι τῆς Λυβίσδας τὸ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ Κά-
μπου εἰς τὸ λεγόμενον Φράξον» γιὰ νὰ φτιάξῃ τὸ Μονύ-
δριο «ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτό-

κου», πού δὲν εἶναι ἄλλο, ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τῆ Μολυβδοσκέπαση τῆς Δεπαλίτσας.

Βέβαια, τοῦτος ὁ ξεχασμένος βυζαντινὸς αὐθέντης «Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος» μᾶς χαλάει μὲ τὸ χρυσόβουλό του, ὅλο τὸ ὠραῖο παραμῦθι ποῦπλασε ἢ ντόπια παράδοση, βοηθούμενη κι' ἀπ' τὴ φιλότιμη διάθεση τῶν καλόγερων μὲ τὰ «χρονικὰ καὶ τὰ πατριαρχικὰ σιγίλλια» περὶ τοῦ «'Ασιδίου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Μπωγωνάτου» ὁ ὁποῖος περνώντας δῆθεν ἀπὸ τὰ μέρη τοῦτα, εἴτε γυρίζοντας ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ σιὴ Σικελία, εἴτε ἀργότερα, γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ ἀρχαῖο λουτρό, πού «τὸ εἶχαν λαμπρύνει αὐτοκρατορικοὶ πρίγκηπες καὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες τῆς Ρώμης μὲ στοὰν καὶ κολῶνες» ἔχτισε τὸ μοναστήρι. Καὶ μάλιστα ἐκ λόγων μετανοίας «διὰ τὴν ἀλλαζονείαν του». Γιατὶ λένε πως ὁ Πωγωνᾶτος «ὦν κατὰ τὸ σῶμα λευκὸς καὶ περιβεβλημένος πορφύραν χρυσοποίκιλτον καὶ ξίφος κοπταρὸν, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν ὑπασπιστῶν του... εἰσηλθεν εἰς τὴν παρὰ τὸ λουτρὸν μικρὰν ἐκκλησίαν καὶ ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου, ἐπέπληξεν τοὺς ψάλτας ψάλλοντας τὰ μεγαλυνάρια τῆς Θεοτόκου. Μεθ' ὃ ἐξῆλθεν τοῦ ναοῦ καὶ εἰσηλθεν εἰς τὸ λουτρὸν. Ὅταν ἐξῆλθεν εἶδεν ὅτι τὸ πρόσωπόν του ἐγένετο μέλαν ὡς τὸ τοῦ Αἰθίοπος. Τοῦτο τὸν ἐλύπησε πολὺ καὶ ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῆ εἰς τὰ ἐκεῖ πλησίον ἀνάκτορά του. Κατὰ συμβουλήν τῆς γυναίκος του μετεμελήθη πικρῶς... Ἴνα δὲ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεόν, ἀπεφάσισεν τὴν ἴδρυσιν τῆς Μονῆς Μολυβδοσκέπαστης... διέταξε τὴν κατεδάφισιν τῶν λουτρῶν, μεθ' ὧν τὴν ὕλην διετάχθη ὁ ἐκ τῶν μεγαλυτέρων του αὐλικῶν Μαροῦλος νὰ κτίσῃ τὴν ἱερὰν τούτην Μονήν...». Καὶ πὼς ἀργότερα ὁ Ἄνδρόνικος Κομνηνὸς «Μέγας Δούκας» (πού σημαίνει Στόλαρχος) ὁ Παλαιολόγος τὸ ἀνεκαίνισε... Καὶ ἔπεται συνέχεια...!

Τὶ νὰ γίνῃ ὅμως;

Πολλὲς φορές μ' ἀπασχόλησε ἡ σκέψη ἂν πρέπει νὰ θίγουμε τὴν αὐθεντία τούτων τῶν μύθων, ποῦναι καμμιά φορά δυνατώτεροι κί' ἀπὸ τὴν ἀλήθεια... Ἀλλάζει τίποτα μ' αὐτό;

Στὴ δεύτερη φάση τῆς εἰσβολῆς τῶν Σέρβων, μὲ τὸν Συμεῶνα Οὔρεση «ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸ αὐτοκράτορα Ρωμαίων καὶ Σέρβων» λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Νικηφόρος Β' Ἄγγελος, γυιὸς τῆς φιλόδοξης Ἄννας Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννη Ὁρσίνι, περίεργος κί' ἀντιφατικός Δεσπότης τῆς Ἠλείρου δὲ μπόρεσε νὰ κάνῃ τίποτε. Οὔτε καὶ οἱ Τοῦρκοι μισθοφόροι, ποῦ κουβάλησε, τὸν βοήθησαν σὲ τίποτε. Νικήθηκε «κατὰ κράτος» ἀπὸ τὸ «Βασιλιὰ τῶν Ἀρβανῶν» Κάρολο Τόπια, σύμμαχο τῶν Σέρβων. Κί' ἔτσι ὁ Πέτρο Μπούας, πᾶνει τὸ Ἀγγελόκαστρο, δεσπότης τοῦ Ἀχελώου κί' ὁ Πέτρο Λιόσας τὴν Ἄρτα καὶ τοὺς Ρωγούς, Δεσπότης τῆς Ἀρβρακίας. Μέρεις δόξας γιὰ τοὺς Ἀρβανίτες.

Τρομαγμένοι οἱ Γιαννιώτες ἀπ' τὸ φόβο μήπως δοῦν καὶ μέσ' τὸ κάστρο τοὺς Ἀρβανίτες, στέλνουν ἀποσταλμένους «ἐκ τῶν εὐγεγονότων» στὸν Τσάρο Συμεών, ποῦ τὸν θεωροῦν, σὰν τὸν πιὸ κοντινὸ «δυνατὸ» βυζαντινὸ ἄρχοντα, νὰ ὀρίσῃ κεῖνος αὐθέντη δικό του μέσ' τὰ Γιάννινα. Κί' αὐτὸς ὀρίζει τὸ γαμπρό του Θωμᾶ—Κομνηνὸ Πρελιούμποβιτς. Χαρὲς στὰ Γιάννινα καὶ πανηγύρια. Καὶ ποῦ νὰ τὸν πρωτοβάλουν (καινούριο κοσκινάκι μου καὶ ποῦ νὰ σέ κρεμάσω) τοῦτον τὸ Δεσπότη τους, ποῦ «σὺν τῇ εὐσεβῇ Βασιλίσῃ Ἀγγελικῇ τῇ Παλαιολόγου τῇ τούτῳ εὐνέπιδι» τὸν δέχονταν στὰ Γιάννινα «ὑπτίαις χερσὶν ἐντὸς τῆς πόλεως μετὰ μεγίστων κρότων καὶ εὐφημιῶν»...1367.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς ὅμως δὲν βάσταξε πολὺ. Ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες κι' ὅλας ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ντόπιους, κατάληξε σὲ προστριβή. Τὶς οἶδε;

«Σκληρὸ, ἀπάνθρωπο, μισητὸ, τύραννο, ἀποστάτη, σκεῦος διαβόλου, φιλόχρυσο, μισόχρηστο», θέλουν τὸ Θωμᾶ, τὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς. Κι' ἴσως μὲ τὸ δίκηό τους... Βάζει χέρι στὰ μεγάλα χτήματα τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχόντων. Τὰ δίνει στοὺς δικούς του, (σέρβους ὀφφικιάλιους,

...«Ἄ! αὐτὸς ὁ τιποτένιος ὁ Θωμᾶς!...

κόβει καὶ ράβει ἀπανωπροίκια

τὰ χώματά μας στοὺς ἀλλοδαποὺς γαμπρούς,

Τᾶθγαλε στὸ σφυρὶ τὰ δεσποτάτα μας!»

... ἀλλὰ καὶ σ' ὅσους ἀπὸ τοὺς ντόπιους «ἤθελε νὰ ἔχη δίπλα του, καταλάλους, κοιλιοδούλους, ἐμβούλους, καταδότας καὶ φαύλους... Τὸν ἔργω ἐπονομάζομενον Κουτσοθεόδωρον καὶ Μανουὴλ τὸν Τσιπτόν, καὶ Μιχαὴλ τὸν Ἀψαρὸν, ὃν καὶ πρωτοβεσπάριον τεταμίηκεν». Ὡστόσο ὁ Θωμᾶς ἐνισχύει τὰ Κάστρα. Ἐπιθυμᾷ νὰ γίνῃ ἡ ἐπικράτειά του γερῆ κι' ἀτράνταχτη. Κάνει ψυχικὰ καὶ χτίζει ἐκκλησίες. Πρὸ παντὸς ἐπιθυμᾷ «γενέσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι Ἀλβανιτοκτόνος» παρὸν τὰ συμπλεθεριὰ μὲ τὸ γυιὸ τοῦ Πέτρου Λιόσα, Γκίνο Λιόσα.

Ἡ μοῖρα ὅμως τῶν ἀνθρώπων εἶναι περίεργη. Ἦρθεν ὥρα κι' ὁ ἐκλαμπρότατος Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς, ἡ ὅπως τοῦ ἄρεσε νὰ ὑπογράφη βυζαντινά: Θωμᾶς, Δεσπότης, Κομνηνὸς ὁ Πρεάλιμπος, ποὺ εὐεργέτησε ἀνθρώπους. Ποὺ δούλεψε νὰ εἰρηνέψῃ ὁ τόπος. Ποὺ πάλεψε ν' ἀπαλύνουν εἰ ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στοὺς ντόπιους καὶ τοὺς Σέρβους ἀξιωματούχους. Ποὺ εἶχε βάλει σὰ σκοπὸ τῆς ζωῆς του, νὰ ἐξολωθρέψῃ τὸν κοινὸ ἐχτρὸ, — πλούσιων καὶ φτωχῶν κείνης τῆς ἐποχῆς, τοὺς Ἀρβανίτες, ξέμεινε μόνος, μισητὸς ἀπ' ὅλους. Οἱ εὐεργετηθέντες, ὅπως σ' ὅλες τὶς ἐπο-

χές, καὶ σ' ὅλα τὰ πλάτη τῆς γῆς, ἕνας ἕνας «κρυφίως ἀπ' αὐτοῦ ἔφυγαν» ἢ «φανερῶς ἀπ' αὐτοῦ ὤχοντο καὶ ἀπεδήμουν». Οἱ καστροκτῆτες ἀποστατοῦσαν. Οἱ ἄρχοντες τοῦ τόπου ἔσκαβαν τὸ λάκκο του. Σὲ ὥρες δύσκολες. Σὲ στιγμὲς ποὺ εἶχε τὴν ἀνάγκη τους.

Ἐξω ἀπ' τὰ κάστρα ἀλώνιζαν οἱ Ἀρβανίτες. Ὁρμισμένοι νὰ πατήσουν τὰ Γιάννινα. Ἦρτε ὥρα, ποὺ πολὺ κινδύνευσαν κι' αὐτά. Λογῆς λογῆς μαζώματα. Ἀρβανίτες μὲ Βούλγαρους καὶ Βλάχους, βρῆκαν τρόπο καὶ πέρασαν νύχτα τῆ Λίμνη. Ὁδηγὸς τους ἕνας κωφὸς ἀπὸ τὸ Πέραμα, ὁ Νικηφόρος. Ἐπιασαν τοὺς σκοποὺς τῶν πύργων στὸν ὕπνο καὶ κούρσεψαν τὸν Ἐπάνω Γουλαῖ. Τρόμος καὶ φόβος. Τρία μερόνυχτα σ' ἀκραία λαχτάρια, οἱ Γιαννιώτες μὲ τὸ «ρουαρούα» τῶν Ἀρβανιτῶν στ' αὐτιά τους. Ἀσταμάτητες οἱ δεήσεις στὸν Ἀρχάγγελο Μιχαὴλ προστάτη πολιοῦχο, νὰ διώξη τὸ κακό...

... «τὰ βουλευματα τούτων αὐτὸς ματαίωσον, τὰς ὁρμὰς τὰς λυσιώδεις αὐτὸς ἀνάστειλον, τὰ θράση κατάβαλε, τὴν ὄφρυν αὐτῶν κατασπῶν σὺ προστάτης γὰρ ἡμῶν καὶ θεῖος φύλαξ ἀσφαλέστατος...».

Κάποτε ἔσφιξαν καὶ τὶς γροθιές τους. Κι' ἀποφάσισαν... Δεσπότης, ἄρχοντες καὶ λαὸς, βγῆκαν στὴ λίμνη νὰ παλέψουν. Ἀνάτρεψαν τὰ καῖκια τῶν ἐχτρῶν. Νίκησαν. Καὶ σῶθηκαν. Θαῦμα, ποὺ ἀποδόθηκε στὸν Ἀρχάγγελο Μιχαὴλ. Γιὰ τὸ Θωμᾶ Πρελιούμποβιτς, ποὺ στρατηγοῦσε αὐτὴν ἀντεπίθεση, δὲν εἶπαν λέξη. Εἶχαν βαλθῆ νὰ τὸν ξεκάνουν. Ἐρμος κι' αὐτὸς, σὰν τὸ θεριὸ στὸ λόγγο, ἀποζητάει ἀποκούμπι. Καὶ βρίσκει τὸν Ἰσαήμ καὶ τὸ Κωστῆ, τοὺς πρώτους Ἀρβανίτες ἀρνησίθρησκους ἀπὸ τὸ Λεσκοβίκι, γιὰ νὰ στηριχτῆ.

«Ἀστοχήσας τοὺς Λατίνους, Τούρκους συγκοινωνεῖ» λέει τὸ χρονικό.

Περίεργες πραγματικὰ φυσιογνωμίες τοῦτοι οἱ δύο Ἄρβανίτες. Φροῦτα τῶν ἀλλοπρόσαλλων καιρῶν καὶ τῶν σκοτεινῶν περιστάσεων.

Οἱ πρόγονοί τους, εἶχαν φτάσει στὸ θέμα τῆς Λυβίσδας, τὸ Λεσκοβίκο, τὰ Μεσογέφυρα, τὴ Γλήνα, τὸ Περάτι... πρὶν ἀπὸ διακόσια, πάνω - κάτω χρόνια. Πρόσφυγες ἀπὸ τὸ Ἄρβανο. Κι' ἀποζητοῦσαν «πρόνοιασμα» στοὺς τοπικοὺς ἄρχοντες. Ἄρματωμένοι, σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ, καὶ σκληροί, δὲν ἄργησαν νὰ γίνουν οἱ παρακυρίαρχοι τοῦ τόπου. Ἐπίασαν πρῶτα τὸν κάμπο τῆς Δεπαλίτσας κι' ἔβαλαν χέρι στὸ Μεγάλο Παζάρι της. Τὴν Πωγωνιανή. Πέρασαν ἔπειτα στὰ χωριὰ τῆς Κόνιτσας καὶ τοῦ Πωγωνίου. Ἐβαλαν δικούς τους φόρους κι' ἄλλα δοσίματα. Ὅμως μὴ αὐτὸ δὲν τέλειωσαν τὰ βάσανα. Γιατὶ οἱ ἀζάπηδες, ἕνας - ἕνας χωριστά, εἶχε δικό του βασίλειο καὶ δικό του νόμο. Ἄρπαξε νὰ φᾶς καὶ κλέψε νάχεις.

Ἀδίσταχτοι. Δόλιοι..., ἔμειναν ξεκομμένοι ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Παρότι ποῦ καὶ ποῦ, συμπεθέρευαν καὶ μὲ τοὺς ντόπιους ἄρχοντες. Ἐπικίνδυνα παράσιτα. Τυχοδιῶκτες. Ἐφιαλτικοὶ γείτονες. Διακόσια ὀλόκληρα χρόνια.

Πότε - πότε κάποιος ἔμπαινε καὶ στὴ δούλεψη τοῦ Δεσποτάτου. Σὰν πρόκοβε, ἔπαιρνε καὶ κάποιο ἀξίωμα.

Τέτοιοι ἀξιωματοῦχοι τοῦ Δεσποτάτου ἦσαν ὁ Ἰσαήμ κι' ὁ Κωστής. Ὑπηρετοῦσαν σὰν ὀπλαρχηγοί.

Ὅταν ἀκούστηκε πὼς ἔφτασαν οἱ Τοῦρκοι στὴ Μακεδονία καὶ πὼς ἀργὰ ἢ γρήγορα θ' ἄφταναν καὶ στὰ μέρη τὰ δικά τους, δὲν ἔχασαν τὴν εὐκαιρία. Τρέχουν στὸ Ὄστροβο. Προσκυνᾶνε τὸν Γαζῆ Ἐβρενόζ, τὸ μεγάλο τοῦρκο στρατηγὸ τῶν πέντε σουλτάνων. Καὶ τούρκεψαν στὰ γρήγορα, ἀπαγγέλοντας τὸ «Κελιμέϊ πιβχίτ»: Δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεὸς. Ὁ δὲ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφήτης του.

Γίνονται Μωαμεθανοὶ καὶ μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ Μπα-

μπᾶ - Γαζῆ Βρενόζ, τοῦ μεγάλου τούτου Μπεκτασῆ, ξανα-
γυρίζουν στήν Ἡπειρο.

Ἔχοντας «Μπάρμπα στήν Κορώνη» τώρα, παριστάνουν
τ' ἀφεντικά στοῦ θέμα τῆς Λυβίσδας. Κι' ἀπό κεῖ, πα-
τοῦν τήν Κόνιτσα, τόν κάμπο της. Βάζουν χέρι στοῦ Παζα-
ρόπουλο. Καί σά σημάδι τῆς ἐπικυριαρχίας τους ἐγκαθι-
στοῦν μέσα στήν πόλη τήν πρώτη ἀρβανίτικη παροικία, ἀπό
ἐξισλαμισθέντες Μεσσαρίτες καί Μαζαρακιῶτες. Δίπλα στοῦ
ποτάμι.

Γι' αὐτό κι' ἡ παράδοσή μας λέει:

«Ἡ Κόνιτσα, πρώτη φορά, ἔπεσε στοὺς Τούρκους μέ τόν
Ἰσαῆμ καί τόν Κωστή, τοὺς ἀρνησίθρησκους».

Δέν ἦταν ὅμως ἄνθρωποι γιά νά τοὺς ἐμπιστευτῆς. Κι'
ὁ Δεσπότης τῶν Γιαννίνων, δέν ἦταν τόσο ἀφελῆς γιά νά
ξεγελαστῆ. Εἶχε τήν ἀνάγκη τους, ἀλλά κράταγε καί πσι-
νή. Μαζύ τους ξεκαθάρισε πάνω στίς Πολίτσες, δίπλα στοῦ
Μέτσοβο, τοὺς Μαλακασαίους καί τοὺς Ζενιβησαίους καί
ξαναπῆρε τὰ κάστρα ποῦχαν ἀποστατήσῃ Τῆ Βελλᾶ, τήν
Ἄοπᾶ, τῆ Βορσίνα, τῆ Δραγωμή, τῆ Βελτσιόστα, τήν Ἄρα-
χωβίτσα. Ἄλλὰ... πονηρὸς ὀχύρωσε, σὲ μιὰ γραμμὴ πνιξί-
ματος ὅλα τὰ κάστρα, ποῦταν γύρω γύρω ἀπ' τοὺς ἀναπάν-
τεχους συμμάχους του. Τὰ Σουδενά. Τῆ Δοβρᾶ. Τήν Ἄρ-
τοῖστα. Τὸ Λαχανόκαστρο. Τῆ Βήσσανη. Τὸ Δελβινάκι. Τὸ
Μαζαράκι. Καί τήν Κόνιτσα. Ξανάχτισε τὰ τεῖχη. Ἔβαλε
φράγκους καί ντόπιους φρουρούς. Κι' ἔτσι, κράτησε τοὺς
θερμδαίμους ἀλλαξόπιστους, μακριὰ ἀπ' τὰ Γιάννινα...
Σ' ἀπομόνωση. Ὡστόσο οἱ Γιαννιῶτες, τῶχαν πάρει ἀνάπο-
δα τὸ πρᾶγμα ἀπ' τὴν ἀρχή. Καί βυσσοδομοῦσαν ἐναντίον
του. Μηχανεύτηκαν τὰ πάντα, ὥσπου στοῦ τέλος ἔβαλαν καί
τὴ χρυσὴ Μαρία - Ἄγγελίνα, τὴ γυναίκα του «ν'
ἀγανακτήσῃ ἐναντίον του».

Καί κάποια παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων (1384), ὁ
Θωμᾶς - Κομνηνὸς Πρελιούμποιτς βρέθηκε σφαγμένος

στο κρεβάτι του ἀπ' τοὺς πληρωμένους σωματοφύλακες του.

Ἦταν πραγματικὰ «σκεῦος τοῦ διαβόλου» ὁ Θωμᾶς; Ἦ τὸ μίσος τῶν ἀρχόντων, λαϊκῶν κι' ἐκκλησιαστικῶν, τὸν παράδωσε ἔτσι στὴν Ἱστορία; Τίς οἶδε; Ἡ γνώμη τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, τοῦ κοσμάκη δὲν ἔφτασε σὲ μᾶς ποτὲ. Ἴσως νὰ μᾶς ἔδινε μίαν ἄλλη ὄψη τοῦ Θωμᾶ. Τὸ βέβαιο εἶναι, πὼς τοῦτος ἦταν ἕνας «τύραννος» κι' ὅπωςδήποτε οἱ τύρανοι ποτὲ δὲν ἀγαποῦνται. Πεθαίνουν μισητοί.

Στὴν κτητορικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Κάστρου τῶν Γιαννίνων, ὅμως, κεῖνο πὺ μὲ κάνει νὰ στοχαστῶ εἶναι τὸ «Ἀλβανητοκτόνος».

«Θωμᾶς ὁ καὶ Ἀλβανητοκτόνος ἐπικληθεὶς ὠκοδομήσατο τὸν νάρθηκα τοῦτο».

Κι' αὐτό, σὲ τούτους τοὺς καιροὺς, δὲν ἦταν δίχως σημασία... γιὰ ὅσους βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὰ Κάστρα...

Περίεργα πράγματα συμβαίνουν μ' αὐτὴ τὴ «χρυσή, καλὴ κι' εὐσεβεστάτη Μαρία - Ἀγγελίνα Δούκαινα». Πρὶν καλὰ - καλὰ ξεψυχίσει ὁ Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς, οἱ Ἰωαννινιῶτες Καστρηνοὶ συναθροίζονται «ἐν τῇ ἁγία μητροπόλει» καὶ «μιᾶ φωνῇ, τὴν φυσικὴν αὐτῶν κυρία, τὴν «συγκοπαθήσασαν αὐτοῖς» ἐκζητοῦσιν καὶ προσκυνοῦσιν». Κι' εὐθὺς ἀμέσως, (δὲν εἶχε περάσει κι' ὅλος μῆνας ἀπὸ τὴν «ἐντιμον ταφὴν τοῦ Δεσπότη»)

...«Τριάντα ἔξῃ στέφανα, σὲ συνοδέψανε,
τρεις λόγαι ἀντιπροσέδρων.

φηφίσματα γιὰ τὴς ὑπέροχες ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφερες.
Α! ρὲ Λαυρέντη, ἐγὼ ποὺ μόνο ἤξερα τὶ κάθαρμο
ἦσου.

Τὶ κάλπικος παράς, μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ μέσα στὸ ψέμα
Κοιμοῦ ἐν εἰρήνῃ...»)

παντρεύουν τὴν ἀρχόντισσα μὲ τὸν Ἰζαοῦ Μπουαντελμόντα, ἄρχοντα Φλωρεντινὸ, ἀνεψιὸ τοῦ Ἀκιαγιόλι, δούκα τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Λεονάρδου Τόκκου, ἄρχοντα τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου.

«Παραυτίκα γοῦν προσκαλοῦσι παράνυμφον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος Βλαχίας τὴν Καισάρισαν, ἣτις μετὰ τοῦ Στεφάνου εἰσῆλθεν καὶ τὸν γάμον ἠὺπρέπισεν».

Δίπλα, κι' ὀβασιλιάς Συμεῶν Οὔρεσης, σὰ μοναχὸς τούτῃ τῇ φορᾷ, μὲ τὸνομα Ἰωάσαφ, ἀδελφὸς τῆς Ἀγγελί-

νας, πούρθε ἀπ' τὰ Μετέωρα, τὸ «Μοναστήρι τῆς Μετανοίας του», νὰ παρασταθῇ στὶς ἀλλόκοτες ὥρες πὺ πέρναγε ἡ ἀδερφή του.

Ἔτσι ἀποκαθίστανται τὰ πράγματα.

Ξεχνιέται γρήγορα «ὁ ἐπικατάρατος καὶ τύραννος». Ξεχνιοῦνται κι' οἱ πίκρες τῶν ἔργων του. Ξεχνιέται ἀκόμα κι' ἡ ὑποπτη σφαγή του.

Ξαναγυρίζουν οἱ ἐξόριστοι ἄρχοντες. Καὶ πρῶτος ὁ Μητροπολίτης κύριος Ματθαῖος, σὲ βαθειὰ γέραματα. «Τὴν ἐκκλησίαν αὐτῷ παρατίθησι μετὰ τῶν παροίκων καὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς»... Ἄδειάζουν οἱ φυλακὲς «ὀμοθυμαδόν». Χαλάει κι' ἡ «παλιουρή». Σταματοῦν οἱ δάρμοι κι' οἱ ἀγγαρεῖες.

«Ἡλίου γὰρ λάμπαντος τὸ σκότος ἠφανίσθη...».

Ἔρχονται ἀπ' τὴν Πόλη καὶ τὰ δεσποτικὰ ἀξιώματα καὶ στέφεται ὁ Ἰζαοῦ, Δεσπότης.

«Τῶν δύο ἐπισκόπων τὴν θείαν μυσταγωγίαν τελεσάντων τοῦτε Βελλᾶς καὶ Δρυϊνοπούλω, παρόντος καὶ τοῦ μητροπολίτου».

Οἱ Ἀρβανίτες ὅμως βρίσκονται στ' ἀμπέλια τῶν Γιαννίνων καὶ πολιορκοῦν τὸ κάστρο. Πολιορκοῦν ἀκόμα, κι' ὅλα τὰ κάστρα γύρω, μέχρι τὴ Κόνιτσα.

Οἱ φράγκικες φρουρὲς τῶν Κάστρων ἔχουν ἀδυνατίσει. Κάποιοι Μαλακασαῖοι, σύμμαχοι τοῦ Δεσπότη ἀπὸ παλιά, γύρω στὸν Ἅγιο Δονάτο, προσχωροῦν στὸ Γκίνο Μπούα Σπάτα, τολμηρό, ἔξυπνο κι' ἀνοιχτομάτη Ἀρβανίτη, Ἄρχοντα τῆς Ἄρτας.

Πέφτει ἡ Βελτισίστα. Κι' ὁ ἐπίσκοπος Βελλᾶς «κρατῶν τὴν Βριβίαν, ἣν ἐκ παραδόσεως τοῦ δεσπότη εἶχεν Ἰζαοῦ» προσκυνάει τὸν Σπάτα καὶ παραδίδει τὸ φρούριο.

Σφίγγουν καὶ μπερδεύονται τὰ πράγματα, γύρω ἀπ' τὸν Ἰζαοῦ «χάριτι Θεοῦ» Δεσπότη τῆς Ρωμανίας καὶ τοὺς Ἰωαννινιώτες ἄρχοντες Καστρηνοῦς.

Πέρ' ἀπ' τὴν τάφρο τοῦ Βοημούντου, κάθε βράδυ ἀνπλαλεῖ τὸ ἐπίμονο «Ρούα — Ρούα» τῶν ὠρυόμενων, ἔξαλλων Ἀρβανιτῶν.

«ὄτι εἶναι ἄνθρωποι σκληροί, δυνάστες τῶν Ρωμαίων, κακόγνωμοι καὶ λίξουροι, ἐπίορκοι καὶ κλέπται»...

Σύννεφα σύγχυσης καὶ χάους ξεσηκώνονται. Ἄλλη σωτηρία δὲν ὑπάρχει, πάρεξ οἱ Τοῦρκοι. Ἄλλωστε τὸ δρόμο, τὸν εἶχεν πρῶτος δείξει κεῖνος «ὁ ἀποστάτης» ὁ Θωμάς... Ἔτσι «ὁ καημένος» ὁ Ἰζαοῦ, ἤθελε δὲν ἤθελε, μὲ τις εὐλογίες καὶ τῶν ντόπιων, τραβάει γιὰ τὸν Ἀμηνῶ (τὸ Βαγιαζήτ) ποῦταν τότε ἐγκαταστημένος στὴ Θεσσαλονίκη.

Ζοῦσαν στὴν Ἡπειρο τότε μὴν ἄλλη ἐποχὴ. Εἶχαν ψευδαισθήσεις. Ἐπαιρναν τὸν Ἀμηνῶ, ἓνα ἀπ' τοὺς πολλοὺς βυζαντινοὺς ἄρχοντες, Πανίσχυρο γιὰ τὴν ὥρα, ἀλλὰ παροδικό.

«Κι' ἐκεῖσε διατρίψας ἓνα καὶ μῆνας δύο ὁ Ἰζαοῦ, ἔρχεται μετὰ τοῦ Βρανέζη εἰς τὸν Ἀχελῶον καὶ ἀπ' αὐτόθεν εἰς τὴν Ἄρταν. Εἶτα εἰσέρχεται εἰς τὰ Ἰωάννινα, μηνὸς Δεκεμβρίου τῆ δ' ἰνδικτιῶνος δ' ἐν ἔτει (1388)».

Ἡ παράδοση, ποὺ πάντα δένεται μὲ τὰ μεγάλα γεγονότα, ἀφίνοντας τ' ἀσήμαντα νὰ ξεχασθοῦν, φέρνει νὰ χτίζεται τούτη τὴν ἐποχὴ στὴν Κόνιτσα, ἐποχὴ τῆς πρώτης, ὅπως λέν, «κατάκτησης τῶν Τούρκων», ἀπ' τὸν Γαζῆ - Ἐβρενόζ, τὸ Τζαμί, τοῦ Ρολογιοῦ τῆς Ἀγορᾶς, τὸ λεγόμε-

νο τζαμί τοῦ Σιέχ - Χουσεΐν. Ὅπως καὶ στὰ Γιάννινα, τὸ Μπαϊρακλί - τζαμί. Καὶ μάλιστα στὴ δόξα τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ τοῦ Πρώτου. Ἴσως, ἐπειδὴ ὁ Μουράτ, πατέρας τοῦ Βαγιαζήτ, φημίζονταν γιὰ τὰ τζαμιά καὶ τὰ σχολεῖα ποῦ χτιζε στὶς νεοκατακτημένες χῶρες. Ἴσως ἀκόμα, ἐπειδὴ κι' ὁ Γαζή - Ἐβρενόζ, γενναῖος στρατηγός, ἀλλὰ καὶ θερμὸς μουσουλμάνος - μπεχτασῆς, φημίζονταν κι' αὐτὸς γιὰ τὰ φτωχοκομεῖα καὶ τοὺς τεκέδες ποῦ χτιζε.

Πάντως, ὅπωςδήποτε ἡ ἰδέα νὰ συνδυασθῇ τὸ χτίσιμο τῶν τζαμιῶν, μὲ τούτη τὴ μακρυνὴ κατάκτηση τῶν Τούρκων, κολάκευε μεταγενέστερα τοὺς ντόπιους μουσουλμάνους. Κι' ἔδινε αἴγλη στὰ ἰδρύματα.

Ἄν ὅμως, λογαριάσουμε καὶ τὴ χριστιανικὴ παράδοση, ποὺ φέρνει τοῦτο τὸ τζαμί τοῦ Ρολογιοῦ, νὰ χτίζεται πάνω στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὸν εἰρηνικὸ τρόπο ποῦ φτάσε ὁ Γαζή - Ἐβρενόζ στὴν Ἠπειρο, πρέπει ν' ἀποκλείσουμε τὴν ἐκδοχὴ αὐτὴ. Τοῦτα τὰ τεμένη, φαίνεται πιθανώτερο νὰ χτίστηκαν ἀργότερα, ὅταν παγιώθηκε στὰ μέρη μας ἡ τουρκικὴ κατάκτηση, μὲ τὸ φετῶν τῆς μετατροπῆς τῶν Χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, σὲ μουσουλμανικὰ τεμένη. Στὰ χρόνια τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ τοῦ Δευτέρου. Ποὺ ἦταν κι' ὁ πρῶτος Μπεχτασῆς Σουλτάνος (τέλη τοῦ 15ου αἰώνα, ἀρχὲς τοῦ 16ου).

Ἦταν ὁ Βαγιαζήτ, ὁ ἅγιος σουλτάνος, τῶν Μπεχτασήδων καθὼς λέει ὁ Ἐβλιὰ Τζελεπῆ, ποὺ πέθανε καὶ δυὸ φορές: «Τὸ ἱερόν του σκῆνος, μετακομισθὲν εἰς Σταμποῦλ, ἐτάφη ἐντὸς τοῦ ἀγγελουφυλάκτου λειμῶνος ἀναπαύσεως, ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντος τεμένους. Οὗτος εἶναι αὐτοκράτωρ ἰαματικὸς, ὡς καὶ ὁ Ὁρχάν ὁ νικητῆς καὶ ὁ σουλτάνος Μουσταφάς. Ὁ ἀσθενὴς ὅστις ἤθελεν ἐπισκεφθῆ τὸν τάφον του εὐρίσκει ἰάματα.

Ἐπτὰ δὲ ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του, ἀπέσχε τῆς βρώσεως κρέατος ἐμφύχου. Ἡμέραν τινα τοῦ ἐπῆλθεν ἡ ὄρεξις νὰ φάῃ «πατσάν». Ἡ ψυχὴ ἐπέμενε ὄλως ἰδιαιτέρως, ἐκλιπαρῶσα καὶ ἱκετεύουσα. Ἐκεῖνος ὁμως καταβάλλων ὑψιστον ἀγώνα, δὲν ἔφαγεν πατσάν. Τέλος διέταξεν νὰ τῷ φέρωσιν πατσάν, μὲ ὄξος καὶ σκόρδον, ἐντὸς πινακίου καὶ ἀστειευόμενος πρὸς τὴν ψυχὴν του εἶπεν: "ὦ ψυχὴ, ἰδοῦ, ἤρθεν ὅπως ἐπιθυμεῖς. Ἐξελεθε ἂν θέλεις καὶ φάε! Τότε ἀπὸ τοῦ στόματός του ἐξῆλθεν ἓν παράδοξον ὄν πού ὁμοίαζεν μὲ ἰκτίδα καὶ μὲ τυφλὰ τὰ ὄμματα, ὅπερ ἀμέσως τοποθετηθὲν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ πινακίου ἤρξατο νὰ ροφᾷ τὸν ζυμὸν τοῦ πατσᾶ, ὡς δάκνων κύων. Μόλις δὲ ἐκόρεσε τὴν πείναν του, καὶ προτρέχων εἰς τὸν μανδύαν τοῦ Βαγιαζίτ, ἐπεχείρει νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ σώματός του, διὰ τοῦ στόματος τοῦ Βαγιαζίτ, ἀλλ' ὁ Βαγιαζίτ τὸ ἐπληξε διὰ τῆς χειρὸς καὶ τὸ ἐκύλευσεν χαμαί. Ἐνῶ δὲ ἐκυλίετο καταγῆς, ὁ Βαγιαζίτ ἐφώνησεν: «Κτυπήσατέ το».

Προσδραμόντα δὲ πάραυτα τὰ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μασατζήμπαση παιδάρια, τὸ ἐφόνευσαν διὰ τῶν ποδῶν. Ὁ Σεῖχουλισλάμης ὁμως ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἐξέδωκε πρὸς τοῦτο τὴν ἐξῆς φετῶν:

«Ὁ τέλειος ἄνθρωπος καθαγιάζεται διὰ τῆς ψυχῆς ταύτης. Ἡ ψυχὴ εἶναι συστατικὸ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Πρέπει συνεπῶς ἀφοῦ σιγυρισθῆ καὶ σαβανωθῆ νὰ τεθῆ αὕτη ἐντὸς τοῦ τάφου».

Βάσει δὲ τοῦ φετῶ τούτου, ἡ ψυχὴ αὕτη, τὸ ὄν ἐκεῖνο τὸ ἐξεληθὸν τοῦ στόματος τοῦ Βαγιαζίτ, ἦτοι ἡ εἰς τὰ σαρκικὰ προσκεκολλημένη ψυχὴ του, σαβανωθεῖσα μετὰ τὴν τέλεσιν πανδήμου νεκρωσίμου προσευχῆς, εἰς ἣν συνέρευσε πλῆθος πολὺ ἐτάφη ἐντὸς μικροῦ τάφου, πλησίον τοῦ τεμένους Βαγιαζήτ. Αὐτὸς εἶ-

ναι ὁ λόγος, δι' ὃν ἄδεται δημοσία «ὅτι ὁ Σουλτάνος Βαγιαζήτ απέθανε δις καὶ δις ἄκουσε δυὸ φορές τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν...»

Μὲ κάποια σιγουράδα, ἐναρμονισμένη στὶς συνθήκες τῆς ἐποχῆς καὶ στὴν παράδοση, γιὰ τὴν ἱερότητα τῆς Κόνιτσας, ἀνάμεσα στοὺς Μπεχτασιῆδες τῆς Ἀρβανιτιᾶς, θᾶπρεπε νὰ πῆ κανένας πὼς τότε, στὰ χρόνια τοῦ Γαζῆ Ἐβρενόζ χτίστηκαν σ' αὐτὰ τὰ μέρη, οἱ πρῶτοι μπεχτασιῆδες τεκέδες. Στὰ Γιάννινα, τοῦ Γαζῆ Ἐβρενόζ, τοῦ Λειβαδιώτη. Καὶ στὴν Κόνιτσα τοῦ Μπαμπᾶ Νεβρούζ, λίγο πρὸ πέρα ἀπ' τὸ Ρωλόγι, πού γι' αὐτὸ, τὸν λέγαν οἱ παλιοὶ «Σουλτάν τεκέ.»

Εἶναι βέβαια φανερό, πὼς τοῦτο τὸ Νεβρούζ, προέρχεται ἀπ' τὸ Βρενόζ, σὰν ἀναγραμματισμός του. (Οἱ θρύλοι τῶν Τουρκομάνων τῆς Μακεδονίας, κατάλοιπων, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Γαζῆ - Βρενόζ, φέρουν τὸ στρατηγὸ Ἐβρενόζ, σὰ μπεχτασιῆ μπαμπᾶ, (Μπαμπᾶ Βρανόζ)). Σὲ τοῦτον τὸν ἀναγραμματισμὸ, βόηθησε, τὸ δίχως ἄλλο, κι' ἡ Μεγάλη γιορτὴ τῶν Μπεχτασιῆδων: Τὸ Νεβρούζ Μπαϊραμί. Γενέθλια τοῦ Ἀλῆ, γαμπροῦ τοῦ Μωάμεθ, πρώτου μυστικοῦ τῆς Ἀγιότητος, Ἀγίου τῶν Μπεχτασιῆδων. Σύμβολο τῆς δοξαστικῆς ἀγνότητος.

Μπορεῖ κανένας νὰ ὑποθέσῃ, μὲ κάποια τόλμη βέβαια, καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ δυσεξηγήτο γιὰ τὴν περιοχὴ μας ὄνομα τῆς συνοικίας Βαρόσι (ὑποτιθέμενο Οὐγγρικὸ) τόσο στὰ Γιάννινα, ὅσο καὶ στὴν Κόνιτσα, πού ἡ ντόπια προφορά του ἦταν «Βαρόζ», πὼς ἔχει τὴ ρίζα του, στ' ὄνομα τοῦ Μπαμπᾶ - Βρανόζ...

Στὰ χρόνια τοῦ Μεγάλου ἔπους τῶν Ὀθωμανῶν, τὸ τάγμα τῶν Μπεχτασήδων δερβίσηδων, προπορεύονταν σὲ τὴν τούρκικες κατακτήσεις. Ἄνεχτικὸ ὅπως ἦταν, ἀπὸ τὴν ρίζα του καὶ σὲ τὴν ἱστορικὴν συνθήκην τῆς Ἰδρυσῆς του (προσαρμογὴ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, ἐνὸς μωαμεθανισμοῦ ἀπλοῦ, κατανοητοῦ, λαϊκοῦ, ὑλικοῦ, ἀνθρώπινου, δίχως θεοσοφίαν, σὲ τὴν συνθήκην τῆς Χριστιανικῆς Μικρᾶς Ἀσίας), πρὸς ὅλες τὴν θρησκείας κι' ἰδιαίτερα τὸν χριστιανισμόν, ἀποτέλεσε τέλειον ὄπλον γιὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν Τούρκων.

Κεῖνα τὰ χρόνια, μέσα στοὺς μπεχτασήδικους τεκέδες λατρεύονταν καὶ χριστιανοὶ ἅγιοι. Ὁ Προφήτης Ἡλίας, ὁ Ἀηγιώργης, ὁ Ἁγ. Νικόλας. Εἶχαν βρεθῆ ἀκόμα καὶ κοινοὶ μικτοὶ ἅγιοι. Δέχονταν, οἱ μπεχτασήδες στοὺς τεκέδες τους καὶ Χριστιανοὺς Σεῖχηδες. Τοῦτοι, οἱ περίεργοι δερβίσηδες τῆς Τούρκικης ἀνατολῆς, ποὺ ἡ ἀκμὴ τους συμβαδίζει μὲ τὴν ἀκμὴ τῶν Γεννιτσάρων,

(ὁ Χατζῆ - Μπεχτάς Βελή, ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος, βάπτισε στὰ χρόνια τοῦ Ὀρχάν τοὺς νεόφυτους πολεμιστὰς σὲ Γιαννητσάρους (Νέους στρατιῶτες) κι' ἔδωκε τὸ μανίκι ἀπ' τὸ καφτάνι του γιὰ καπέλλο τους).

καὶ τὴν ἀκμὴ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, εἶχαν βρῆ τὸ μυστικὸν τῆς εἰρηνικῆς κατάκτησης.

Τίποτα δὲν ἀπόκλειαν. Ὅλα τὰ δέχονταν. Καὶ μὲ τὸ πρῶτον, προσαρμόζονταν σὲ τὴν τοπικὴν συνθήκην.

Ὅταν πρωτοεμφανίζονταν σ' ἓνα καινούργιον τόπον, στήνονταν διακριτικὰ σὲ τὴν ἄκρην τῶν οἰκισμῶν, δίχως πρόκλησιν καμμιᾶ, ἢ ἐμφανῆ φανατισμόν. Κι' ἔτσι διευκόλυναν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Τούρκων, σὲ τὰ καινούργια μέρη. Ἔκαναν, ἀπλῆ, τὴν προσχώρησιν τῶν ντόπιων σὲ τὴν νέα θρησκείαν. Δούλευαν τὴν θολούραν καὶ τὴν ἀγωνίαν τῶν καιρῶν. Ἐρμήνευαν ἀπλὰ κι' ἀνθρώπινα τὰ πράγματα. Κι' ἔλεγαν πῶς εἶχαν κι' αὐτοὶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα τους (τὸ Θεόν, τὸν Ἄλῆ καὶ

τὸν Μωάμεθ). Εἶχαν καὶ τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους τους (τοὺς δώδεκα ἰμάμηδες)...

«Μιὰ πέτσα κρεμμύδι μᾶς χωρίζει ἐμᾶς τοὺς Ἀρβανίτες, ἀπὸ σᾶς τοὺς Χριστιανούς», ἔλεγαν οἱ δερβίσηδες τῆς Ἐρσέκας, στὸ Γιώργο Κ. Χρήστου. Τοῦτοι οἱ δερβίσηδες τῆς Ἐρσέκας ἀπὸ παράδοση στὰ κισφλάφιά τους, (καπέλλα), εἶχαν δώδεκα σειρήτια ὀλόγυρα καὶ τέσσερα στὸ κάθετο, ἔτσι πὺ νὰ σχηματίζεται σταυρός. Κι ἀπάνω στὴν κορφὴ εἶχαν ἓνα κουμπί... Κι ἔλεγαν, πὺς τὸ κουμπὶ αὐτὸ εἶναι ὁ Χριστός. Τὰ δώδεκα σειρήτια, οἱ ἀπόστολοι... Καὶ τὰ τέσσερα, στὸ κάθετο, τὰ τέσσερα εὐαγγέλια...

Οἱ πρῶτοι Μπεχτασίδικοι τεκέδες, τοῦ Γαζή - Ἐβρενόζ, στὰ Γιάννινα καὶ στὴν Κόνιτσα, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἔδεναν στὴ καινούρια θρησκεία τοὺς νεφώτιστους Ἀρβανίτες τοῦ Ἰσαήμ ἀπὸ τὸ Λεσκοβίκο, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ἔγραψαν ὑποθήκη, στὰ μέρη τοῦτα, γιὰ τὴ μελλουσα κατάχτηση τῶν Τούρκων.

Καὶ στὰ χρόνια τοῦτα, ἡ γῆ τῶν κάμπων βρίσκεται ἀκόμα, στὰ χέρια τῶν μεγάλων ἀφεντάδων - φεουδαρχῶν.

Οἱ Σέρβοι τοῦ Στέφανου Ντουςάν, ἐφαρμόζοντας τὸν περίφημο Κώδικά του, σπουδαῖο μνημεῖο τοῦ «μεσαιωνικοῦ δικαίου», ἀφῆσαν τὰ πράγματα ὅπως εἶχαν. Μόνο, πὺ ἄλλαξαν ἐδῶ κι' ἐκεῖ τοὺς γαιοκτήμονες...

Οἱ μεγάλες ἰδιοκτησίες, χωρίζονταν σὲ «Π ρ ὀ ν ο ι - ε ς», (πὺ κύριο χαρακτηριστικὸ τους εἶχαν τὴν προσωπικὴ καὶ ἐφ' ὄρου ζωῆς κατοχὴ - νομὴ, μ' ἀντάλλαγμα τὴν παροχὴ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας), καὶ σὲ Μ π α σ τ ί ν ε ς (Μπάσινες ὅπως τὶς ἔλεγαν στὴν Ἠπειρο, πὺ ἐξασφάλιζαν κληρονομικὰ δικαιώματα πάνω στὴν ἰδιοκτησία).

Τὸ «δίκαίο» στὸν Κώδικα τοῦ Στέφανου Ντουςάν, ἦταν ἄκρως λεπτομερειακὸ στὴ διατύπωση τῶν δικαιωμά-

των τοῦ μπαστινικοῦ στρώματος τῶν φεουδαρχῶν καὶ τῶν ἀντίστοιχων ὑποχρεώσεων τῶν προσκολλημένων σὲ μπάσινες ἀγροτῶν - μερόπχ».

Στὸν Κώδικα ἐτοῦτο, καθιερώνονταν, ὅξω ἀπ' τὴν ἀτομικὴν ποινὴν κί' ἡ ὀ μ α δ ι κ ἡ εὐθύνη τοῦ χωριοῦ, σὲ κάθε ἀτομικὴ παράβαση.

Οἱ Φράγκοι δεσπότες, ὁ Ἰζαοῦ Μπουαντελμόντε κί' ἀργότερα ὁ Κάρλος Τόκκος, δὲν μετάβαλαν τὸ σύστημα ἰδιοκτησίας σὲ τὴν περιοχὴ. Τὸ περίεργο εἶναι πὼς σὲ περισσότερες περιπτώσεις, οὔτε καὶ τοὺς γαιοκτήμονες ποῦ-χαν ἐπιβάλλει οἱ Σέρβοι, δὲν μετακίνησαν. Ἔμειναν ἔτσι τὰ πράγματα. Βρῆκαν ἓνα *modus vivendi* μ' αὐτοὺς... Κί' ἐξασφάλισαν τὴν «εἰρήνην» τοῦ τόπου... Ἰσαμε πὸν ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι.

Στὰ 1395, θάψανε οἱ Γιαννιωῖτες «ἐν ἀθυμία καὶ θρήνοις πολλοῖς καὶ γοερεῖς» τὴν Καλὴ κί' Εὐσεβεστάτη Μαρία—Δούκαινα, τὴν Παλαιολογίνα, πού «ἐν μετανοῖα καὶ ἔξομολογήσει θερμοῖς δακρύοις ἐν εἰρήνῃ ἀνελάυσαστο». Κί' ἔκλαιγαν οἱ ἄρχοντες Γιαννιωῖτες, πού δὲν τοὺς χάλαγε κατήρι ἢ μακαρίτισσα. Ἔκλαιγαν κί' οἱ ἀρχόμενοι. Ἔκλαιγαν οἱ πλούσιοι. Ἔκλαιγαν κί' οἱ φτωχοί...

«Πολλὰ δὲ θρηγήσας καὶ πενθήσας ὁ ταύτης σύνευγος Ἰζαοῦ, καὶ ἐκτελέσας τὰς πενθίμους ἡμέρας ἀξίως, μετὰ χρόνου ἐνός παραδρομῆν... ἠναγκάζετο παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀρχιερέως εἰς τὰ πρὸς σύστασιν καὶ εἰρήνην τοῦ τόπου»

καὶ παντρεύεται τὴν Εἰρήνην θυγατέρα τοῦ Γκίνου Μπούα Σπάτι.

«Καὶ μετ' αὐτὴν ἐποίησε καὶ μίαν θυγατέρα» «τὴν αὐθεντοπούλα μας τὴν Κυρὰ Μανταλένα, πού ἐγκρεμίστηκε ἐκ τὸν γουλὰν ἐπάνω», στὰ 1402, μαζὶ μὲ τὴν Καυσοκαββαδίνα, τὴν μέρα τῶν Θεοφανείων.

Παρ' ὄλο τὸ συμπεθεριό, οἱ Ἄρβανίτες, εἶχαν βαλθῆνὰ πάρουν ὅλα τὰ κάστρα τῆς Ἑπείρου... τὰ Γιάννινα, τὴν Κόνιτσα, καὶ δὲ σταμάτησαν τὸν πόλεμο. Διάλυσαν τοὺς Τούρκους τοῦ Γαζῆ Βρενόζ, κοντὰ στὸ Δρίσκο. Αἰχμαλώ-

πισαν κοντὰ στὸ Ἀργυρόκαστρο κι' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Δεσπότη Ἰζαοῦ.

Ἀναστατώθηκαν οἱ Φλωρεντινοὶ ἄρχοντες, σὰν τῷμαθαν. Πόνταραν στὸν Ἰζαοῦ τὸν πατριώτη τους, ὅσο πόνταραν καὶ στὸν Ἀκιεγιόλι, ποῦταν τότε ἄρχοντας τῆς Ἀθήνας. Καὶ στὸ Λεονάρδο Τόκκο, ποῦταν ἄρχοντας τῆς Κεφαλλονιάς, τῆς Ζάκυνθος καὶ τῆς Λευκάδας. Καὶ στέλνουν δέκα χιλιάδες φλουριά στὸ Γκίνο Μπούα Σπάτα, πεθερὸ τοῦ Ἰζαοῦ, γιὰ νὰ λεφτερώσουν τὸ... γαμπρό του. Περίεργος στ' ἀλήθεια πεθερὸς καὶ τοῦτος, ποῦ παίρνει λίτρα, ἀντὶ νὰ δόση, γιὰ νὰ λεφτερώση τὸ γαμπρό του!

...«Ἀποτρόπαιον παράδειγμα εἶναι ἡ ἀπώλεια γνωρίμων ἀνδρῶν ἔνεκεν τῆς ἀπιστίας οἰκείων καὶ ἡ ἐκ τῆς προδοσίας ἀθλιωτάτη αἰχμαλωσία τῶν περὶ τὰ τοῦ πολέμου διαβοήτων...». λένε στὸ γράμμα τους, οἱ Φλωρεντινοὶ ἄρχοντες.

Σὰν πέθανε ὁ Γκίνο Μπούα Σπάτας, στὴν Ἄρτα τῶν Ἄρβανιτῶν σκοτεινιάζει ὁ οὐρανός. Ὁ Βογκόης Ζάρνταρης, ἄρχοντας τοῦ Φαναριοῦ καὶ τῆς Πάργας, Σερβοαρβανιτοβουλγαρόβλαχος, καθὼς τὸν χαρακτήριζαν τὰ Χρονικά, μπαίνει στὴν Ἄρτα καὶ τὸ Μουρίκη Σγοῦρο... (διάδοχο τοῦ Γκίνου Σπάτα)... ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Ἄρτα... καὶ τοὺς τοπικοὺς τῶν ἐντῆμων εἰς ἔξορίαν ἐξέπεμψεν...».

★

Ἀπ' αὐτὸ τὸ «Σερβοαρβανιτοβουλγαρόβλαχος» τοῦ Λόγιου χρονικογράφου, κείνης τῆς ἐποχῆς, βγαίνει στὴ φόρα κάποιο μυστικό, καίριο γιὰ τὸν τόπο. Κι' εἶναι αὐτὸ, ἡ φυλετικὴ σαλάτα, ποῦχε γίνεи σ' αὐτὰ τὰ χρόνια μὲ τις λεγόμενες φάρες «ἀρβανίτικες». Τὸ δίχως ἄλλο, σὲ τοῦτα τὰ ὑποπτα μπουλούκια, ποῦ παίδεψαν γιὰ κάμποσο καιρό, τὴν Ἠπειρο, κι' ἔσωσε ἀργότερα νὰ τραβηχτοῦν πρὸς τὸ Νο-

τιά, ὄξω ἀπ' τοὺς Ἀρβανίτες, ἦταν καὶ Σλαῦοι, ἦταν καὶ Βλάχοι, ἦταν ἀκόμη καὶ Ρωμοὶ Ἑπειρῶτες.

Ἀπαράλλαχτα, ὅπως ἔγινε καὶ παλιότερα (λίγους αἰῶνες πρὶν) μὲ τοὺς λεγόμενους Ἄβαρους - «Ἐθνη Σκλαβήνικα», ποὺ κατοικοῦσαν πρῶτα «ἐκεῖθεν τοῦ Δουναβίου ποταμοῦ» - καὶ κατηφόρησαν στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο, παρασέρνοντας μαζύ τους καὶ ἄλλους Σλαῦους κι' Ἀρβανίτες...

Τοῦτο τὸ «ἀβασίλευτο πλῆθος», δένονταν στὶς σχέσεις του, μόνο μὲ τὸν κοινὸ ἀρχηγὸ (τὸν καπετάνιο) καὶ τὴν ἰδέα τοῦ πλιάτσικου.

Τίποτ' ἄλλο... Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς κράταγαν μέσ' το στρατόπεδο τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμά τους. Ὁ κόσμος ὅμως δὲν τοὺς ξεχώριζε. Τοὺς ἤξερε σὰν Ἀρβανίτες, γιατί κατέβαιναν ἀπ' τὴν Ἀρβανιτιά. Κι' ἔτσι τοὺς ἔλεγε... Ἐτοῦτοι ὅμως, ὅπως ξέκοβαν, ἐδῶ καὶ κεῖ καὶ ἐξέμνησκαν ἀργότερα ὀμάδες στὰ χωριὰ τῆς Πελοπόννησος καὶ τῆς Ἀττικῆς, στὶς κατοῦνες τους (ποῦνοι κι' αὐτὴ λέξη σλαύϊκη), ἴσαμε ποὺ ν' ἀπορροφηθοῦν ἀπὸ τὸν ντόπιο πληθυσμὸ, κι' αὐτὸ κράταγε καμμιά φορά, πάρα πολύ, ἄφιναν στὸν τόπο τὰ σημάδια τους: Λέξεις. Ὄνόματα. Παιγνίδια. Φορέματα. Βλάχικα, σλαύϊκα, ἀρβανίτικα, ἡπειρώτικα, ποὺ κόλλησαν μ' ἓναν παράξενο δυναμισμό πάνω στὶς ἔννοιες, εἴτε γιὰ νὰ τὶς ξεχωρίσουν ἀπὸ κάποιες ἄλλες συγγενικὲς, εἴτε γιατί ἦταν γιὰ τοὺς ντόπιους, τὸ εἶδος ποὺ ἔκφραζαν, ἄγνωστο μέχρι τότε.

Στὰ 1411 «μηγὶ Φεβρουαρίῳ καὶ ἡμέρα Παρασκευῆ ὁ δεσπότης Ἰσαοῦ, τῷ θανάτῳ ὑπέπεσεν καὶ εἰς ἡμέρας (20) (η) ἐξωρίσθη ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν παιδιῶν αὐτῆς...».

Φαίνεται, πὼς ἦτανε κακόγνωμη τούτη ἡ Εὐδοκία τοῦ Γκιούργκη, τρίτη γυναίκα τοῦ Ἰσαοῦ.

«Καὶ θαυμαστὸν τὸ ἔχω... τὸ πῶς (οἱ Γιαννιωῖτες) δὲν τὴν ἐγκρέμισαν ἐκ τὸν γουλάν».

Στὰ 1411 «μηγὶ Ἀπριλίῳ α' εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἰωάννινα ὁ πανυψηλότατος ἐκλαμπρότατος αὐθέντης κύρ Κάρουλας ὁ Δούξ (ὁ Τόκκος) ἀνὴρ δραστήριος καὶ τὰ πάντα λαμπρὸς, ἔργῳ καὶ λόγῳ κοσμούμενος καὶ τῷ κάλλει σεμνυνόμενος...».

Εἶπαν τοῦτα τὰ μέρη, πῶς ἠσύχασαν γιὰ χρόνια. Γιατὶ ὁ Κάρολος Τόκκος καὶ καλόγνωμος ἦταν καὶ φήμη εἶχε γενναίου πολεμιστῆ. Προτοῦ φτάσῃ στὰ Γιάννινα, εἶχε κι' ὄλας πάρει «τὴν ἀφεντίαν τὴν ἡμισυ τῶν Σπαταίων».

Δεσπότης πιά, ἐνίσχυσε τὰ κάστρα μὲ φράγκικο στρατό. Ἔβαλε σὲ τάξη τὸν τόπο. Ἔτσι, ἔδωσε μιὰ καὶ ζεκαθάρισε τὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα, ἀπ' τὴς ἐπικίνδυνες, κακώτροπες, σκληρὲς κι' ἀκοινώνητες πολεμικὲς φάρες τῶν Ἀρβανιτῶν. Στὴν Αἰτωλοακαρνανία, στὴν Ἄρτα καὶ στοὺς Ρωγούς. Πῆραν τὰ μάτια τους κι' ἐκεῖνοι κι' ἔφυγαν γιὰ πάντα, σφίγγοντας τὰ χεῖλη τους ἀπ' τὸ πικρὸ παράπονο, πὺ δὲν μπόρεσαν νὰ μποῦν στὰ Γιάννινα...

Δὲν ἔμειναν στὰ μέρη κεῖνα, παρὰ σκόρπια κι, ἀκίντυνα, ἐδῶ καὶ κεῖ ἀγροτοποιμενικὰ μαζώματα... Οἱ πιὸ πολλοί, τράβηξαν πρὸς τὸ Νοτιά. Ἄλλοι γιὰ τὴν Ἀττικὴ. Κι' ἄλλοι πέρασαν τὸν Ἰσθμὸ καὶ κατέβηκαν στὸ Μωριά. Πρόθυμοι νὰ προσφέρουν τὴς ὑπηρεσίες τοῦ «στρατιώτη» στοὺς δυνατοὺς τοῦ τόπου, μ' ἐλάχιστα ἀνταλλάγματα.

Στὴν Πελοπόννησο, προνοιάστηκαν ἀπὸ τὸν Θόδωρο Παλαιολόγο, δεσπότη τοῦ Μορέως, στὴ Μπάρδουνα καὶ τὸ Γεράκι γιὰ φύλαξη τοῦ Μυστρά...

«Φθάνουν, λέει, οἱ Ἀρβανίτες, στὸν Ἰσθμὸ μὲ τὴς γυναῖκες τους καὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ κεῖ στήνουν τὴς σκηνὲς τους κι' ἀπλώνουν τὴς ἀνδρομίδες τους. Δὲν ἐπιχειροῦν νὰ μποῦν μὲ τὸ ἄ σ τ ε γ τ ο ῦ α στὸ

δεσποτάτο τοῦ Μορέως, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι, ἀναγγέλουν τοὺς ἑαυτοὺς των στὸν ἄρχοντα τοῦ τόπου. Χωρὶς γ' ἀμελήσουν καθόλου, ἐτοιμάζουν μιὰ λαμπρὴ πρεσβεία ἀπὸ ἀρχηγούς, πού ντυμένοι μ' ἀρβανίτικη φορεσιά καὶ πλούσια δῶρα, ὅπως συνηθίζονταν κατὰ τὸ μεσαίωνα, τὴν στέλνουν στὸ Δεσπότη τοῦ Μορέως, γιὰ νὰ μάθουν πρῶτα—πρῶτα τὴ γνώμη εἶχε γι' αὐτούς. Τοῦ ἐξηγοῦν τὴ ἐπιθυμοῦν ἀφοῦ πάρουν τὴν ἄδειά του, νὰ μποῦν εἰς τὴ χώρα του καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν, κάνοντας ὅτι αὐτὸς διατάζει...».

Ἄλλοι βρίσκουν ἀποκούμπι στὸν ἄρχοντα τοῦ Δυτικοῦ Μωριά, τὸ Τζενοβέζο Κενταρίωνα Ζαχαρία. Καὶ προνοιάζονται στὸ Καλλέντζι, στὴ Γκέρμπιζη, στὸ Μαζαράκι, στὸ Μάνεσι, στὴ Μπούκουρα... Στὸ Κανκάδι, στὴ Κακαρούκα, στὴν Κόκλα, στὸ Κουρτέσι, στὸ Κριεκούδι, στὸ Λικούρεσι, στὸ Λιόπεσι, στὸ Μπουζάκι, στὴ Μπάστα, στὸ Μπεντένι, στὸ Μπούρσι, στὸ Σούλι, στὰ Σπάτα, στὸ Χαϊκάλι...

Στὴν Ἀττικὴ, ὁ δούκας τῆς Ἀθήνας, Ἀντώνης Ἀκιεγιόλι, τοὺς δέχεται μετὰ χαρᾶς. Κιντυνεύουν τ' ἀνατολικὰ πλευρά του ἀπ' τοὺς Βενετσάνους τῆς Εὐβοίας. Καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰ καλύψῃ μὲ τοὺς ἄγριους τούτους καβαλλάρηδες—πολεμιστὲς, παραχωρώντας τοὺς ἀκαλλιέργητα χωράφια καὶ δυὸ χρόνια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς φόρους. Κάθε οἰκισμὸς, πού στήνεται τότε, παίρνει τὸνομα τῆς ἀντίστοιχης ἀρβανίτικης φάρας. Σπάτα, Λιόπεσι. Μπογιάτι, Κιούρκα, Κερατιά, Μαλακάσα, Καπανδρίτι, Μαρκόπουλο...

Γνωστοὶ ἀπὸ παλιότερα στοὺς χώρους τούτους οἱ περιπλανώμενοι Ἀρβανίτες. Ὅταν οἱ Σέρβοι τοῦ Ντουσάν τοὺς ἔδιωξαν ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, κι' ὁ Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς ἀπὸ τὴν Ἠπειρο—μέσα τοῦ δέκατου τέταρτου αἰῶνα—τοῦτοι χτύπησαν τὴν πόρτα τῶν Καταλάνων καὶ τῶν Ναβαραίων. Καὶ μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Πέτρου τῆς Ἀραγωνίας,

ἐγκαταστάθηκαν στή Βοιωτία καὶ τὴ Λοκρίδα... .. Στούς Λιβανάτες, στήν Τραγάνα, στὸ Μάζι, στὸ Προσκυνᾶ, στὸ Μαρτίνο, στή Μαλεσίνα, στή Λάρυμνα, στὰ παράλια τῆς Λιβαδόστρας, στὸ Κυριάκι, στὸ Ζερίκι, στή Ζαγορᾶ, στὰ Χώσπια, στή Δόβραινα, στή Σάχου, στὸ Στροβίκι, ἀκόμα στὰ Λιόσια, στὸ Καματερό, στή Χασιά... τῆς Ἀττικῆς.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἄλλες φάρες εἶχαν προνοιαστῆ ἀπ' τὸ Μανουήλ Κατακουζηνὸ καὶ τὸ Νέριο Ἀκιεγιόλι, στὸ Δυτικὸ Μωριά καὶ στὰ παράλια τῆς Κορινθίας.

Οἱ Βενετοὶ ἀπ' τὸν Εὐρίπο, στήν Εὐβοία τάζοντας δημόσια

«ὅποιοδῆποτε Ἀρβανίτες ἢ ἄλλο γένος, ποὺ δὲν εἶναι ὑπήκοοί μας θὰ ἤθελαν νὰ ἔλθουν μὲ ἄλλογα νὰ κατοικήσουν στὸ νησί τοῦ Εὐρίπου... θὰ γίνουν δεκτοὶ καὶ θὰ εἶναι διαρκῶς ἐλεύθεροι κι' ἀπηλλοτριμένοι ἀπὸ κάθε ἐμπράγματη καὶ προσωπικὴ ἀγγαρεία. Θὰ δοθοῦν σ' αὐτοὺς ἐκεῖνα ἀπ' τὰ ἀκαλλιέργητα, κτήματα τοῦ δημοσίου μας, ποὺ εἶναι κατάλληλα γιὰ καλλιέργεια, μὲ τὴ συμφωνία ὅμως ὅτι οἱ Ἀρβανίτες... θὰ ἔχουν τόσα ἄλλογα, ὅσα θὰ εἶναι καὶ τὰ κεφάλια τῶν ἀνδρῶν... δὲν θὰ φύγουν ἀπ' τὸ νησί καὶ θὰ πᾶνε σὲ κάθε μέρος ποὺ θὰ εἶναι ἀνάγκη γιὰ ὑπεράσπιση τοῦ νησιοῦ»...

... κατάφεραν νὰ τραβήξουν πολλοὺς Ἀρβανίτες ἀπ' τὴ Βοιωτία καὶ τὴ Λοκρίδα γιὰ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσουν στήν περιοχή τῆς Κάρυστος...

Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Ἀρβανίτες τῆς Ρούμελης καὶ τοῦ Μωρητᾶ, ἀργότερα λίγο πρὶν τὸ Μοροζίνη (17ος αἰώνας) ἔπαιρναν οἱ Τοῦρκοι κι' ἔστελναν στὰ ρημωμένα πὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου—Ἄνδρο, Τζιά, Κύθνο, Σκόπελο, Σάμο, Ὑδρα, Σπέτσες...—προστάτες, ἐνάντια στοὺς πειρατές. Οἱ Ἀρβανίτες ὅμως τῆς Ἀθήνας μέσα, τοῦ Μενιδιοῦ, τῶν Κουκουβάουνων, τῆς Αἴγινας, τοῦ Ἀγγιστριοῦ καὶ τῆς Κούλουρης, εἶχαν ἔρθει παλιότερα ἐδῶ (μετὰ τὸ 1571)

ἀπ' τὸ Μωριά, στὰ χρόνια τοῦ Κιλίτζ Οὐλούτζ Ἀλῆ, Καποδάμπαση τοῦ Αἰγαίου, ὅπως φαίνεται πιθανότερο.

Κι' ἔτσι, στὴν Ἠπειρο, ὅσοι Ἀρβανίτες ξέμειναν, ἐδῶ καὶ κεῖ, ρίζωσαν σὰν ἀγρότες. Τσιάμηδες, Λιάπηδες, Μαλακασαῖοι, Μαζαρακαῖοι. Στὴ Βαγενετία. Στὶς Κοιλάδες τοῦ Ἀώου. Γύρω στὰ Μεσογέφυρα.

Ἐφυγαν οἱ Ἀρβανίτες. Σύχασεν ὁ τόπος...

«ὁ τόπος ὅλος ἀνοιξε, θάλασσα καὶ στεριά, αἱ ὁδοὶ ἐκαθάρισαν, ἐπλάτυναν οἱ στράτες ἐπλούτησαν οἱ ἀνθρώποι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι χαίρονται καὶ ἀγάλονται καὶ τὸν Θεὸν δοξάζουν».

Δὲ βάσταξε ὅμως ἡ ὠμορφη τοῦτη ἐποχή. Τὰ σύννεφα, πὺ σκέπασαν τὰ Βαλκάνια, με τὸν τούρκικο στρατό, ἦρθαν καὶ στὴν Ἠπειρο. Κι' ἡ πόρα ξέσπασε πρῶτα στὴν Ἀρβανιτιά.

«Οἱ Τούρκοι κατέβηκαν ἀπ' τὴν Ἀρβανιτιά» λέει τὸ Χρονικὸ τῆς Κόνιτσας.

Πρῶτος ἔπασε ὁ Γκίνο Ζενοβέζης στὸ Ἀργυρόκαστρο, τὸ 1418. Γενναῖος Ἀρβανίτης. Ἄρχοντας τοῦ Ἀργυρόκαστροῦ... Καὶ τὸ μαντάτο σκόρπισε πανικὸ.

Οἱ ἄλλοι Κεφαλάδες τοῦ τόπου, με τὸ σιγοντάρισμα τῶν μπεχτασήδων δερβίσηδων, γιὰ νὰ κρατήσουν τ' ἀρχοντιλίκια τους, τὰ χτήματά τους καὶ τὰ σπίτια τους, βιάζονταν νὰ στείλουν καλωσῳρίσματα στοὺς Τούρκους. Κι' ὅπου ἦταν στὸ χέρι τους, παράδιναν τὰ Κάστρα, δίχως πόλεμο. Οἱ φρουρές, ὅμως τῶν κάστρων πιστὲς στὸν Κάρολο, ὄλο κι' ἀνπιστέκονταν. Οἱ Τούρκοι δὲν ἦσαν βιαστικοί. Ἐβλεπαν πῶς τὸ ρωμαῖκο εἶχε σαπίση κι' ἔπεφτε. Ἀργὰ ἢ γρήγορα ὄλοι θὰ προσκυνούσαν.

Στὸ Κάστρο τῆς Κόνιτσας, ἡ φρουρά, κρατιόταν πάνω στοὺς βράχους, ἀμπαρωμένη. Περίμενε διαταγές ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Οἱ ἄλλοι Κονιτσιῶτες, ὁ «Κεφαλάδες Μπέρκος», κι' ὄλοι οἱ παζαριῶτες, βρέθηκαν στὰ δύο στενά. Ὁ μπαμπὰς κι' οἱ δερβίσηδες τοῦ Σουλτὰν Τεκέ, εἶχαν μὲ τὸν τρόπο τους ἐπιβληθῆ καὶ προσδιόριζαν ἔμμεσα τὴν συμπεριφορὰ τῶν ντόπιων.

Κι' ὅταν ἦρθ' ἡ ὥρα ὁ λαὸς ἔκανε τὴν ἀνάγκη φιλοτιμία κι' ὑποδέχθηκε μέσα στὴν πόλη θερμὰ τὰ τούρκικα στρατεύματα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, κατάφερε νὰ πάρη καὶ προνόμια. Γιὰ τὶς ἐκκλησίες του. Γιὰ τὰ χτήματά του. Γιὰ τὸ Παζαρόπουλο. Τὴν αὐτοδιοίκησή του. Κι' ἀκόμα γιὰ τὸ μασκάρεμα τὶς ἀποκρηές. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὰ Ζαγόρια, στοὺς Παπιγγινούς. Καὶ στὴν Καρίτσα...

★

Σὰν πέθανε ὁ Κάρολος Τόκκος, στὰ 1429 κι' ἐπακολούθησε ἡ φαγωμάρα τῶν διαδόχων του, οἱ φρουροὶ στὸ Κάστρο τῆς Κόνιτσας, πορρίζαν στὸ καλαμπαλίκι, (ὅπως λέει ἡ παράδοση). Δὲν παρασκοτίζονταν γι' αὐτό. Ἄφιναν τὴ φύλαξή τοῦ Κάστρου σὲ μιὰ γυναίκα, κι' αὐτοὶ κατέβαιναν γιὰ γλέντι στὴν Ἁγία Βαρβάρα. Ἐτσι βρῆκαν τὴν εὐκαιρία οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸ πάτησαν. Λένε, πὼς ξεγέλασαν, «τὴν ἀπίθανη τούτη φρούρισσα» μὲ κάποιο μαντήλι, ὅθεν τ' ἀρχηγοῦ καὶ τῆς ἄρπαξαν τὸ κάστρο. Ἄλλοι πάλι τραγουδοῦν ἀκόμα στὸν καμβὰ τοῦ πανελλήνιου μύθου, τὸ Κάστρο τῆς Ὠριᾶς πιστεύοντας πὼς τοῦτο ἀναφέρεται στὸ Κάστρο μας.

...ὄσα μέρη κι ἂν ἐπερπάτησα
σ' ὄσα κάστρα κι ἂν ἐπῆγα
σὰν τῆς Ὠριᾶς τὸ Κάστρο

Κάστρο δὲν εἶδα...
Κάστρο θεμελιωμένο
Κάστρο ξακουστό.
Τοῦρκοι τὸ τριγυρίζουν
χρόνους δώδεκα
δὲν μποροῦν νὰ τὸ πατήσουν
τὸ μυριόρημο...

Στὰ 1430 ὁ Σουλτάνος Μουράτ ὁ Βοσ γράφει στοὺς
Γιαννιῶτες διὰ χειρὸς Μιχαὴλ Πύλη,

«Γράφω σ' ἐσᾶς τοὺς Ἰωαννίτας καὶ σᾶς συμβουλεύω νὰ
ἔλθετε θεληματικῶς νὰ μοῦ παραδόσετε τὸ κάστρο σας
καὶ νὰ μὲ προσκυνήσετε διὰ βασιλέα σας διὰ νὰ μὴ μὲ
κινήσετε εἰς θυμὸν μέγα καὶ ἔλθω ἐναντίον σας μὲ τὰ
στρατεύματά μου....

... Κοὶ ὄρκο ἀναμεταξύ μας νὰ ποιήσωμε, ὅτι νὰ μὴν σᾶς
ἐβγάλω ποτὲ ἀπὸ τὸ κάστρο σας καὶ ἐσεῖς πάλι νὰ μὴ
φανῆτε ἐπίβουλο καὶ τῆς βασιλείας μου ἀπειθεῖς πώ-
ποτε...».

Λίγο ἀργότερα οἱ Γιαννιῶτες Καστρινοὶ κεφαλᾶδες κι'
ἄρχοντες εἶδαν κι' ἀπόειδαν. Ἔσπασε ἡ ἀντοχή τους. Ἄρ-
χισαν τὰ τσακώματα τῶν διαδόχων τοῦ Κάρολου Τόκκου
καὶ κατάλαβαν πῶς ἔμπαιναν σὲ καινούριες περιπέτειες.
Γ' αὐτὸ παράδοσαν τὸ Κάστρο. Δέκα ὀκτῶ Τοῦρκοι ἦρθαν
νὰ τὸ παραλάβουν κραδαίνοντας στὰ χέρια τους τὸν «Ὀ-
ρισμὸ» τοῦ Σινᾶν Πασᾶ...

«...Καὶ ὀμνέω σας τὸν Θεὸν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς,
καὶ τὸν Προφήτην Μωάμεθ καὶ εἰς ἑπτὰ μουσάφια καὶ
εἰς τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι τέσσερες χιλιάδες προφῆτες τοῦ
Θεοῦ... καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὅπου ζώνομαι, ὅτι νὰ μηδὲν ἔ-
χετε κανέναν φόβον, μήτε αἰχμαλωτισμὸν, μήτε πισισμὸν
παιδίων, μήτε ἐκκλησίας νὰ χαλάσωμεν μήτε μασγίδε

νά ποιήσωμεν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκκλησίαι σὰς νὰ σημαίνουν καθὼς ἔχουν συνήθειαν. Ὁ μητροπολίτης νὰ ἔχη τὴν κρίσιν τοῦ τὴν ρωμαϊκὴν καὶ ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικά του δικαιώματα, οἱ ἄρχοντες ὅσοι ἔχουσι τιμάρια, πάλιν νὰ τὰ ἔχουσι, τὰ γονικά τους, τὰ ὑποστατικά τους καὶ τὰ πράγματά τους ὅλα νὰ ἔχουν χωρὶς τινος λόγον...»

Στὸ βάθος, ὅλοι οἱ γραικοί, δὲν πίστευαν πῶς οἱ Τοῦρκοι θάμεναν γιὰ πάντα. Ὅσο ἡ Πόλις βάσταγε, τόσο κι' οἱ ἐλπίδες κανενὸς δὲν ἔσβηναν. Σύννεφο εἶναι, ἔλεγαν, καὶ θὰ περάσῃ. Τόσα καὶ τόσα πέρασαν .. ἀπ' αὐτὸν τὸν τόπο...

Δὲν εἶχε ὅμως φύγει ἀκόμα ἡ γεννιά, κείνων ποὺ παράδοσαν τὰ κάστρα. Κι' ἔφτασε ἀπὸ τὴν Ἀνατολή τὸ κρῦο μήνυμα, ποὺ σκόρπισε παντοῦ μούδιασμα θανάτου:

Ἡ Πόλις ἐάλω..

«..... Ὅμως ἀπ' τ' ἄλλα πρὸ πολὺ μ' ἄγγιξε τὸ ἄσμα τὸ Τραπεζούντιον, μὲ τὴν παράξενή του γλῶσσα καὶ μὲ τὴ λύπη τῶν Γραικῶν τῶν μακρυνῶν ἐκείνων ποὺ ἴσως ὅλα πίστευαν ποὺ θὰ σωθοῦνε ἀκόμη. Μὰ ἀλλοῦμονο μοιραῖον πουλι «ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρται» μὲ στὸ «φτερούλιν ἄθε χαρτὶν περιγραμένον κι' οὐδὲ στὴν ἄμπελον κονεὺ μηδὲ στὸ περιβόλι ἐπῆγεν καὶ ἐκόνεψεν στοῦ κυπαρίσ' τὴν ρίζαν» Οἱ ἀρχιερεῖς δὲν δύνανται (ἢ δὲν θέλουν) νὰ διαβάσουν «Χῆρας υἱὸς Γιαννίκας ἔν» αὐτὸς τὸ παίρνει τὸ χαρτί, καὶ τὸ διαβάζει κι' ὀλοφύρεται. «Σίτ' ἀναγνώθ' σίτ' ἀνακλαίγ' σίτ' ἀνακρούγ' τὴν κάρδιαν Ν' ἀοιλλῆ ἐμᾶς, νὰ θάϊ ἐμᾶς, ἡ Ρωμανία πάρθεν».

«Καὶ ἐπὶ τούτου, ἀπώλετο ἡ Βασιλεία τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ εὐγένεια καὶ ὁ λόγος καὶ πᾶν ἀγαθόν...».

Μὲ τοὺς Τούρκους τὰ πράματα μπῆκαν σὲ κάποιο δρόμο. Αὐστηροὶ καὶ μονόχνωτοι οἱ πιονιέρηδες τῆς τούρκικης κατάκτησης καίγονταν ἀπὸ τὸν ἱερὸ ζῆλο τοῦ ἀνένδοτου.

Οἱ μπεχτασίδικοι τεκέδες, ποῦχαν προηγηθῆ σ' ὅλη τούτη τὴν περιοχὴ, δούλεψαν γι' αὐτοὺς μ' ἐπιμονή, ἐπιμέλεια κι' ἀγάπη. Ἐξαφάνισαν τὶς τριβές. Καὶ μαλάκωσαν τὶς ἀντιθέσεις μὲ τοὺς ντόπιους. Ὅχι βέβαια πὼς ἔλλειψαν κι' ἐδῶ οἱ ἀκρότητες, ὅπωςδήποτε ὅμως οἱ μπεχτασῆδες τοῦτοι, βόηθησαν τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ στρατοῦ νὰ μὴ παραπλανηθῆ ἀπ' ὅσους ψάρευαν στὰ θωλά.

Οἱ ντόπιοι θρῆκαν τὴν ἡσυχία τους.

Ξαναγύρισαν στὰ χωριά τους. Ξαναμπῆκαν στὰ μαγαζιά τους. Ξαναδούλεψαν τ' ἀργαστήρια τους. Καὶ πρὸ παντοῦ ἡ κοινωνικὴ δομὴ δὲν ἄλλαξε σὲ τίποτα. Οἱ ἀρχοντάδες Χριστιανοὶ ἔμειναν ἀρχοντάδες στὸν τόπο τους. Κράτησαν τὰ ὄπλα τους, τὰ πόστα τους, καὶ τὰ χτήματά τους. Ἐσκυψαν βέβαια τὸ κεφάλι. Βολεύτηκαν. Κι' ἔγιναν σπαῖδες τῶν Τούρκων. Φοροεισπράχτορες.

... ..

«... καὶ ἐσυμφώνησαν ὅπου οἱ στρατιωτικοὶ αὐτοὶ ἄνδρες νὰ ἔχουν ὅλα τὰ προνόμια, ὅσα εἶχον εἰς τὸν καιρὸν τῶν δεσποτῶν Χριστιανῶν, νὰ ἔχουν τὰ τιμάρια τους, νὰ παίρῃ γουιν τὸ δέκατο, ὡς τὸ ἔπαιρναν καὶ τὰ συμφωνημένα καὶ

συνηθισμένα απ' τὰ τιμάριά τους καὶ εἰς κάθε καιρὸν ὅ-
που ἔχει πόλεμον ὁ Σουλτάνος νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν
δούλεψίν του εἰς τὸν πόλεμον. Κι' ἔτσι πῆγαιναν σ'
ὄλους τοὺς πολέμους δυὸ σχεδὸν αἰῶνες...».

.....

Ἔχοντας στὸ μπαϊράκι τους, τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀηγιώργη...

Ἐκεῖ πού οἱ ἀρχοντάδες ἦταν δημοταράκτες, ἢ δὲν ὑ-
πῆρχαν ἀρχοντάδες, οἱ Τοῦρκοι ἔστειλαν δικούς τους σπα-
χῆδες, πού «μοίραζαν τὰ χτήματα ἀναλόγως εἰς κάθε οἴκο-
γένεια, μετροῦσαν σὲ κάθε χωριὸ τοὺς καπνοὺς κι' ἔστειλαν
σημείωμα στὸ Σουλτάνο, στὴν Πόλη, ὁ ὁποῖος κατέγραφε
σὲ μεγάλη πλάκα ...». Κι' ἔβαλε κοινὸ φόρο γιὰ ὄλους: Τὴ
Τζέζα. Κάθε καπνὸς—κάθε σπίτι κι' ἀπὸ σαράντα ὡς πε-
νήντα ἄσπρα...

Συμβιβασμοί. Καὶ βολέματα. Φυσικὰ κι' ἀνθρώπινα, σ'
αὐτοὺς τοὺς ἀκραίους χώρους, πού σ' ὄλα τούτα τὰ χρόνια,
δὲν εἶδαν ἥλιου πρόσωπο, πού πέρναγαν στιγμὲς ὠκεά-
νειας ἀγωνίας μέσα σ' ἓνα τέλμα μιᾶς συντελειακῆς διοι-
κητικῆς ἀπορρύθμισης τοῦ Βυζαντίου.. Ἑρμαιοὶ κάθε ἀρ-
ματωμένου. Θύματα κάθε συμβιβασμοῦ, τῶν ντόπιων «αὐ-
θεντῶν», μὲ τοὺς λογιῆς λογιῆς «ἀβασίλευτους». Ἐβλεπαν
τὴν Πόλη, θωλή κι' ἀπόμακρη μέσ' τὸ θρύλο. Σκιὰ ὄνειρου.
Μύθο. Χωρὶς καμμιά οὐσία.

Ἴσως μιὰ κάποια ποιότητα γιὰ τὰ ἐμπορεύματα.

Ἴσως μιὰ κάποια γοητεία γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἴσως ἀκόμα μιὰ κάποια φυγὴ στὶς τραγικὲς ἐγκόσμιες
ἄρες. Ἄλλὰ τίποτ' ἄλλο. Οὐσία καμμιά...

.....

«Διότι καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐκ τῆς Ἁγίας Κωνσταν-
τινουπόλεως πεφύκαμεν»... λέει ὁ καημένος Κομνηνὸς
Παλαιολόγος, βυζαντινὸς αὐθέντης τῆς περιοχῆς.

Πόσο μακρὰ μᾶς στέλνει ἀλήθεια τοῦτο τὸ «πεφύκαμεν».
Δὲν εἶναι ἡ ἀπόσταση πού χωρίζει τὸ θέμα τῆς Λυβίσδας

ἀπ' τὴν Πόλη... Δὲν εἶναι ὁ χρόνος ποὺ ξέχασε τοῦτο τὸν
αὐθέντη «Κομνηνὸ Παλαιολόγο» σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους...
Εἶναι κάτι ἄλλο. Σὰν μιὰν ἄλλη Διάσταση. Ἕνας ἄλλος
Κόσμος...

«ἀγαπημένη Πολιτεία τοῦτοι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν μιὰ
γωνιά, νὰ κάτσουν νὰ φάνε τὸ ψωμί τους
δὲν ἔχουν καθόλου ψωμί καὶ κρασί
πολλές φορές χτυπήθηκαν, πληγώθηκαν
πολλές φορές πέθαναν,
ποτέ δὲν πέθαναν. Ἐκτὸς θάνατο σὲ θάνατο
ἀπὸ κρεμάλα σὲ κρεμάλα...».

Πανικόβλητοι χρόνοι. Ἐμείνε ἡ σωτηρία στὰ χέρια
τοῦ δυνατότερου ἀπὸ κάθε Δυνατό, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ
συμμαζέψει τοὺς ἄτακτους, τοὺς ἀζάπηδες. Νὰ βάλῃ σὲ τά-
ξη τούτη τὴν ἀποκολοκύνθωση. Δὲν ὑπῆρχε χρόνος γιὰ
στοχασμό.

Ἀντιμετώπιζαν τὴ συμφορὰ σὰν ἓνα κοπάδι ἄλογα....
Ἐκαμαν κύκλο, βάζοντας τὰ κεφάλια τους ἀπὸ μέσα κι' ἀ-
φηναν, τὰ πισινὰ τους πόδια λεύθερα ἀπ' ἔξω ἔτοιμα νὰ
κλωτοήσουν τὸν ἐχθρό, γιὰ ν' ἀμυνθοῦν

★

Ὅπως εἶδαμε
Κυτταρικά στοιχεῖα τῆς ἱστορίας κείνων τῶν χρόνων
σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους ἢ ἐγκατάσταση τῶν μπεχτασίδικων
τεκέδων. Οἱ ἀνατολίτες μπαμπάδες καὶ δερβίσηδες μὲ τὰ
γαλήνια μάτια, ποὺ διάδιδαν ἱεραποστολικά σ' αὐτοὺς τοὺς
τόπους, τὴ γιομάτη μυστικισμὸ διδασκαλία τους.

Οἱ ἀπόγονοι τῶν «γενναίων καὶ σοφῶν τοῦ Χορασάν».
Τῶν πρώτων οὐμανιστῶν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ.

Ἡ ἀνοιχτὴ ἀγκαλιά.

«... Ὁ κόσμος τοῦτος εἶναι μιὰ νύφη στὰ πράσινα καὶ κόκκινα ντυμένη, κανεὶς δὲν χορταίνει γὰ τὴ θωρεῖ.

Ἡ φιλία γιὰ ὅλους:

Κι' ὅπως λέει ὁ μέγας Γιονοῦς Ἐμρε, ποιητὴς καὶ θεολόγος, πρῶτος καὶ κύριος δημιουργὸς τῆς ποίησης τῶν Τούρκων, τὸ δέκατο τρίτο αἰῶνα.

«... οἱ μέρες θὰ διαβοῦν οἱ χρόνοι θὰ γυρίσουν.

Πάνωθὲ μου θανατραποῦν οἱ τάφοι

Ἡ σάρκα θὰ σαπίσῃ καὶ θὰ γίνῃ γῆς

καὶ θὰ σκορπισθῶ, κρᾶζοντας: Φίλε. Φίλε...»

Ἡ ἀφιλόκερδη ἀνεξιθρησκεία, στὰ ὅρια μιᾶς παθιασμένης πανθεϊστικῆς λατρείας. Ἡ διακριτικὴ ἔλλειψη φανατισμοῦ καὶ πρόκλησης... Πουθενὰ ἄλλοῦ καὶ σὲ καμμιά ἐποχὴ δὲν βρέθηκαν τέτοιου εἴδους πρωτοπόροι. Τέτοιου εἴδους πειστικοὶ πρόδρομοι.

Δὲν εὐαγγελίζονταν καμμιά θρησκεία.

Δὲν ἀποτελοῦσαν αἵρεση.

Δὲν τοὺς βασάνιζαν παρὰ οἱ ἀπλὲς μεταφυσικὲς ἀνησυχίες.

Ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὸν γῆινο καταλάγιασμα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Τῆς κουρασμένης ἀπ' τὸ Βυζαντινὸ μεταφυσικὸ μετεωρισμὸ. Ζοῦσαν μ' ἐγκαρτέρηση κι' αὐτοκυριαρχία. Κι' ἀπόβλεπαν στὴν τήρηση τῆς ἄριστης συμπεριφορᾶς στὶς ἀντίστοιχες περιστάσεις:

«Ὅτι πιστεύεις γιὰ σένα. Πίστευέ το γιὰ ὅλους. Τοῦτο τὸ νόημα, ἂν ἔχουν καὶ, εἶναι τῶν τέσσερων ἱερῶν βιβλίων».

Ἦταν μιὰ «ἀδελφότητα», ποὺ προστάτεψε τοὺς κατατρεγμένους, τοὺς ξεριζωμένους κάθε τόπου, τοὺς φτωχοὺς.

«Καβάλλα τρέχει γιὰ γλεντοκόπι

Μὰ κατασπαράζει τὴ σάρκα

Καὶ πίνει τὸ αἷμα τοῦ φτωχοῦ».

Ἐρμήνευαν τὸ Κοράνιο μὲ κριτικὴ διάθεση, ἀναζητών-
τας ἀπευθείας ἐπικοινωνία μὲ τὸ Θεό.

«Τίποτα, δίχως τὸ Θεό! Θεέ παντοδύναμε. Θεέ Αἰώνιε.
Θεέ ζώντα. Θεέ ὑπάρχοντα. Θεέ Κριτή. Θεέ τιμωρέ.
Δὲν ὑπάρχει τίποτα, χωρὶς τὸ Θεό. Κι ὁ Ἰησοῦς Χρι-
στὸς εἶναι τὸ πνεῦμα του. Δὲν ὑπάρχει παρὰ ἓνας Θεός.
Κι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός. Πότε, λοιπὸν τὰ μάτια μου, θὰ
δοῦν τὸν ἀγαπημένο τους».

Ἐξω ἀπ' τὴς σχολαστικῆς συμβατικότητες, σημάδευαν, σὲ
μιὰν ἀτμόσφαιρα ἰδιόμορφης ἀπελευθέρωσης τὸ στίγμα τῆς
προστασίας καὶ τῆς ἀδερφοσύνης, στὴν κοινὴ φτώχεια, τὸν
κατατρεγμὸ καὶ τὴν ὁμαδικὴ συμβίωση...

Οὔτε τοῦ Σουλεϊμάν εἴμαστε σκλάβοι
οὔτε καὶ δοῦλοι τοῦ Σελήμ
Κανένας δὲν μᾶς ξέρει ἐμᾶς
Εἴμαστε πιστοὶ ἐνὸς Ἁγίου Βασιληᾶ.
Ὅποιος τῆς πίστεως τούτης εἶναι ὁπαδὸς
δὲν προσκυνᾷ τοὺς ἀρχόντες τῆς γῆς
Εἴμαστε ἄλλος κόσμος, ξέχωρος.
Ἄν θεὸς γὰρ ἰδοῖς σὲ ποιὸν πιστεύουμε
Μάθε πὼς ἔχουμε τὸν πόνο γιὰ ψωμί
Καὶ γιὰ νερὸ τὸ αἷμα μας, μᾶς ξεδιψᾷει
Τῆς συμφορᾶς μας τὴν γωνιὰ δὲν χωρίζομαστε...
Εἴμαστε μεῖς ἀνώτεροι ἀπὸ κορῶνες κι ἀπὸ ράσα
Εἴμαστε μόνο σκλάβοι ἐνὸς τριμένου κιλιμιού...».

Ἔτσι τραγουδοῦσαν οἱ Μπεχτασήδες.

Τοῦτος ἦταν ὁ ὕμνος τους.

Στὸ βάθος, οἱ Μπεχτασήδες, τῶν πρώτων χρόνων τῆς
ἐξάπλωσής τους, (ἀργότερα, τὸ δίχως ἄλλο, ἐκφυλίστηκαν,
κι' ἔγιναν ἀκόμα καὶ πέμπτη φάλαγγα τοῦ Τούρκικου ἐπε-
κτατισμοῦ), ἦταν μιὰ ἰδεολογία κι' ἓνα κίνημα, πλατύ, ἀν-

θρώπινο. Μιά εξέγερση, ενάντια στο όποιο πολιτικό και θρησκευτικό κατεστημένο κείνης τῆς ἐποχῆς πού καταπίεζε.

Ὅταν στοχάζομαι τούτους τοὺς ποννέρηδες τῆς πίστεως, μ' ὄλη τὴν ἄπλα τῆς καρδιᾶς τους, μέσ' τὸ ἀγνὸ ἀδέρφωμα τῆς φύσης, τοῦτον τὸν καταράχτη τῆς ἀπλότητας, ὅλες κι ὁ νοὺς μου πάει στὸν ἅγιο Φραγκίσκο τῆς Ἀσσίζης.

«Δοξασμένος νᾶσαι Κύριε, μ' ὄλα τὰ πλάσματά σου και πὶὸ πολὺ τὸν ἀδερφό μου ἥλιο...»

Δοξασμένος νᾶσαι Κύριε, γιὰ τὴν ἀδερφή σελήνη και τ' ἀστέρια, ...

Δοξασμένος νᾶσαι Κύριε, γιὰ τὸν ἀδερφό μου ἄνεμο και τὸν ἀγέρα και τὸ σύννεφο, γιὰ τὸν καθαρὸ οὐρανό...»

Δοξασμένος νᾶσαι Κύριε, γιὰ τ' ἀδέρφι μου νερὸ ποῦναι χρήσιμο, ἀπλὸ, ἀκριβὸ και ἀγνό...»

Δοξασμένος νᾶσαι Κύριε, γιὰ τὴν ἀδερφή φωτιὰ πού φωτίζει τὴν νύχτα...»

Δοξασμένος νᾶσαι Κύριε, γιὰ τὴν ἀδερφή μάνα μας γῆ...»

Ἄκόμα ὁ νοὺς μου πάει και στὰ σημερινὰ παιδιὰ, τῆς ἀμφισβήτησης, πού ἀντιδρουν στὸν ἐξαναγκασμὸ τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, και τῆς πολιτιστικῆς κρίσης μὲ τὴν κατάργηση τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς, και τὴν ὀμαδικὴ συμβίωση, μακριὰ ἀπ' τὸ συμβατισμὸ τῆς πόλης, τὸ ἀβυσαλέο σύστημα τῆς Πολιτείας και τὴν ἀμφίβολη ἱεράρχιση τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών.

«Αἰστανόμαστε εὐτυχέστεροι ζώντας μέσα σὲ μιὰ εὐρύτερη ὀμάδα ὅπου μᾶς συνδέει κάποιος βασικὸ καθῆκον...».

Σ' αὐτὸ τὸ πρῶτο καταλάγιασμα, οἱ Ἀρβανίτες ξέμειναν στὴν ἄλλη ὄχθη. Κι' ὄχι μόνο στὰ μέρη τοῦτα. Ἀλλὰ καὶ στὸ Μωριά καὶ στὴν Ἀττική, κι' ὅπου ἄλλοῦ εἶχαν βρῆ ἀποκούμπι. Ποιὸς ξέρει; Δυσκολία προσαρμογῆς; Ἴσως ἀκόμα καὶ βιολογικὴ ἀνάγκη ἐνὸς λαοῦ, ποὺ ἔπαιρνε τὴν ἀπάνω βόλτα. "Ἴσως κι' οἱ Βενετσιάνοι πούταν ἀπὸ πίσω τους καὶ τοὺς ἔτρεφαν μ' ἐλπίδες... Οἱ Τούρκοι φαίνεται πὼς δὲν ἤθελαν οὔτε καὶ νὰ τοὺς ἀκούσουν. Τοὺς ἔβλεπαν σὰν χαβαλέδες ἀτίθασσους κι' ἀζήτηδες. Καὶ τοὺς χτυποῦσαν δίχως λύπηση.

"Ἐτσι, μὰ—μὰ χάλασαν οἱ φωλιές τῶν Ἀρβανιτῶν. Καὶ σκόρπαγαν.

Τὸ ζόρισμα ἔφτασε στ' ἀπροχώρητο.

Πυρραμίδα οἱ μικρὲς τοπικὲς ἀντιστάσεις καὶ στὴν κορφὴ ἓνας ἐξαίσιος ἀπελευθερωτικὸς ἀγώνας στὰ βουνὰ τῆς Κροΐας. Στὴ καρδιὰ τῆς Ἀλβανίας, μὲ τὸ Γιώργο Καστριώτη, τὸ Σκεντέρμπεη, ποὺ βάσταξε τριάντα τρία ὀλόκληρα χρόνια.

Οἱ Τούρκοι, ποὺ σάρωσαν τὰ Βαλκάνια, σκάλωσαν ἐκεῖ, μπροστὰ τοὺς αἰχμηροὺς βράχους.

Τέντωσε, φούντωσε, ἄπλωσε κι' ἔφτασε στὶς ἔσχατες ἐντέλειες ἢ ἀρβανίτικη ψυχὴ. Πέρα ἀπὸ κεῖ δὲν ὑπῆρχε τόπος. "Ἡ ἔπρεπε νὰ ἀνατιναχτῆ στὸν ἀγέρα. "Ἡ ἔπρεπε

νὰ λύση ἀπὸ τῆ φλόγα τῆς καὶ νὰ καῖ... Κι' ἔγινε τὸ δεύ-
τερο...

«Μέσα στὰ μάτια τους ἀστράφτουν τὰ ἑπτὰ ἀστέρια
Πάνω ἀπὸ τοὺς ὄμους τους ἀκοντίζουν οἱ ἑπτὰ ἀχτίδες
Ὅταν τὰ χέρια τους δὲν εἶναι λεύτερα
κρατοῦν τὸ γιαταγάνι μὲ τὰ δόντια
καὶ μὲ τὰ πόδια τους πυροβολοῦν...».

Στὸ πέσιμο τῆς Κρόϊας, δὲν βρέθηκαν παρὰ μόνο
στάχτες, ἀπὸ τὴν ἀρβανίτικη ψυχὴ...

Οἱ γενναῖοι—γενναῖοι, διάλεξαν τὸ δρόμο τῆς φυγῆς.
Βουνὸ τὸ βουνὸ μὲ τὶς φάρες τους ἔφτασαν στὴν Ἀδριατι-
κὴ. Κλείστηκαν στὰ Βενετσιάνικα κάστρα, περίτρομοι, κι'
ὅταν ἔβρισκαν εὐκαιρία πέρναγαν ἀπέναντι, στὴν Ἰταλία...
οὔτε νὰ κυτάξουν πίσω τους.

Στὰ ξένα ὅμως, τὸν πρῶτο καιρὸ, μὲ τὶς ἀνπιξοότητες
τῆς προσφυγιᾶς, ἡ ἀνάμνηση τῶν ψηλῶν βουνῶν φούν-
τωνε μέσα τους.

Κάθε τόσο δοκίμαζαν νὰ ξαναγυρίσουν. Ἐπαιρναν τὶς
γαλέρες καὶ ξεμπάρκαραν στὴ Χιμάρα. Ἐκεῖ ξεσήκωναν
τοὺς ντόπιους. Κι' ὅλοι μαζί προχωροῦσαν πρὸς τὴν ἐνδο-
χώρα. Μάταια ὅμως. Τὸ τούρκικο εἶχε γίνει βράχος κι'
ἔσπαγαν τὰ μοῦτρα τους...

Οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἔσκυψαν τὸ κεφάλι, ξεπέρασαν γρήγο-
ρα τὸ πλέγμα.

Δὲν σταμάτησαν μόνο στὸ συμβιβασμό.

Τὸκ ἔστ κόρδα, ἔστ μπέσα. (Ὅπου τὸ γιαταγάνι, ἐκεῖ
καὶ ἡ πίστη). Αὐτὸ ἦταν... Ὁ ἐξισλαμισμὸς ἄρχισε ἀπὸ τὸ
Μαυροβούνι. Καὶ σὰν πέτυχε. Προχώρησε καὶ πρὸς τὸ Νό-
το. Τὴν Ἀρβανιπιά...

Στοὺς Ἀρβανίτες «οἱ Τοῦρκοι βρῆκαν συντρόφους τῶν
δυνατῶν μαχῶν καὶ τῆς πίστεως. Κι' οἱ Ἀρβανίτες, στοὺς
Τούρκους, βρῆκαν ἓνα Κύριο, πὺ τὸς ἄνοιξε πλατειοὺς
δρόμους γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῶν ὀνείρων των...».

Οἱ ἄρχοντες τοῦ τόπου τούρκευαν γιὰ νὰ κρατήσουν τὰ χτήματά τους. Νὰ μείνουν μπέηδες. Νὰ μποῦν στὴν τούρκικη ἱεραρχία. Νὰ διατηρήσουν τὶς δυνατότητες ἀρπαγῆς.

Ὁ κοσμάκης, τούρκευε ἀπὸ τὴν πίεση καὶ τὸν πανικό. Ἡ ἰδέα τοῦ νόμιμου πλιάτσικου τὸν συνέπαιρνε. Προπαντὸς ὅμως τούρκευε γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὴ τζέζα. Τὸ φόρο δηλαδὴ ποὺ ἐπιβάλλονταν κατὰ περιφέρειες. Τὸ κακὸ ἦταν, πὼς σὰν κάποιος τούρκευε, τὸ μερτικό του ἔπεφτε στὶς πλάτες τῶν ἄλλων. Ἦρθε καιρὸς ποὺ στὸν σαντζάκι τῆς Αὐλώνας, τὰ πενήντα ἄσπρα τῶν πρώτων χρόνων, ἔγιναν ἑφτακόσια ὀγδόντα... Ἐξουθένωση... Ἡ τζέζα ἦταν τρόμος καὶ φόβος...

Ὅπου ἡ στρατιωτικὴ δύναμη ξέφευγε ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρκων, πέρναγε στὰ χέρια τῶν Ἀρβανιτῶν. Κάθε Ἀρβανίτης καπετάνιος, συγκροτοῦσε γύρω του, ἔμμισθη φρουρά. Μ' αὐτὴ φοβέριζε τοὺς ἀγιάνηδες καὶ πίεζε τοὺς γαιοκτήμονες... Οἱ τουρκεμένοι, γίνονταν σκληρότεροι ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς Τούρκους.

Χαλασμοὶ Κυρίου. Σὰν ξεκαθάριζαν τοὺς λογαριασμοὺς τους μὲ τοὺς Χριστιανοὺς τᾶβαζαν μὲ τοὺς ἄλλους τουρκεμένους... Ζούγκλα πραγματικὴ. Καὶ κάτω ἀπ' ὅλους νὰ ποδοπατιέται, ὁ ντόπιος ραγιάς...

...«Δημιουργέ τοῦ ὕλικου κόσμου, ἅγιε
Ποιὸ εἶναι τὸ πέμπτο μέρος τῆς γῆς
ποὺ ἔχει τὴν πιότερη θλίψη.
Ὁ Ἀχουραμαζδὰ ἀποκρίθηκε
Ἐκεῖ ὅπου ἡ γυναίκα καὶ τὸ παιδί τοῦ πιστοῦ
διαβαίνουν τὸ δρόμο τῆς σκλαβιάς,
Τὸ σκοτισμένο κι ἔρημο
ὕψωνοντας γοερὴ φωνή...».

Στὴν ἀρχὴ τοῦτος ὁ χαλασμός δὲν ἔφτανε στὴν Κόνιτσα, παρὰ σὰν μιὰ μακρυνὴ βουὴ καὶ λάμψη:

Ὁ τεκὲς τοῦ Μπαμπᾶ Βρενόζ, τόπος ἱερὸς σ' αὐτὰ τὰ χῶματα, αὐθεντικὸς κι' εὐλογημένος ἀπ' τὸ σουλτανάτο τοῦ Μπεκτάς, κράταγε μ' ἅγιο πεῖσμα κι' ἐπιμονὴ τὶς παλιὲς καλὲς παραδόσεις τοῦ τάγματος.

Φυλαγμένος ἄγρυπνα, ἀπὸ τοὺς παλιούς δερβίσηδες, κρατοῦσε γύρω του μιὰν ἀτμόσφαιρα ἀδιατάραχης γαλήνης. Κάθε χριστιανὸς ἢ τουρκεμένος, πὺ πάσχιζε νὰ ξεφύγη τὴν κατάρα τῆς ἀλληλοσφαγῆς στὰ βάθη τῆς Ἀρβανιτιᾶς, κατηφοροῦσε κι' ἔβρισκε κοντὰ του ἀποκούμπι.

Ἔτσι μέσ' τὰ ρουμάνια καὶ τὶς πευκόφυτες πλαγιὲς τῆς Πάνω Κόνιτσας, στὰ κρῦα νερά, μακρὰ ἀπὸ τὸν κάμπο μὲ τὰ κουνούπια, ἦρθαν κι' ἐγκαταστάθηκαν μὲ τὶς φαμίλιες τους, ἄρχοντες βυζαντινοὶ καὶ τιμαριῶχοι τοῦ Βορρᾶ. Ἄλλοι ποῦχαν μὲ τὴν πώση τοῦ Σκεντέρμπεη ἐξισλαμισθῆ... Οἱ πρόγονοι τοῦ Γιαγιάρμπεη, τοῦ Σιαχὶν Μπέη, τοῦ Ζεϊνὲλ Μπέη. Κι' ἄλλοι ποῦμειναν χριστιανοὶ, ἀλλὰ δὲν ἄντεχαν σ' ἄλλους κατατρεγμούς. Οἱ Σκουμπουρδῆδες, οἱ Λιάμπηδες...

Ἐχτιζαν τὰ σαράγια τους, ὁ ἓνας πίσω ἀπ' τὸν ἄλλο, πάνω στὸν ὄγκυρο λόφο, πὺ κατεβαίνη σὰ σαμάρι στὴ ραχοκοκαλιὰ τῆς Κόνιτσας. Σήκωναν ἀψηλοὺς τοίχους ὀλόγυρα. Καὶ κλείνονταν μέσα, φοβισμένοι, ἔχοντας στὶς Κούλιες φύλακες κάτι μαύρους, στεγνοὺς, μ' ἄσπρες μπουραζάνες Τόσκηδες. Τοῦτοι οἱ Τόσκηδες φύλακες, ἦταν οἱ μόνοι πὺ μιλοῦσαν ἀρβανίτικα σ' αὐτοὺς τοὺς χῶρους. Ἄγριοι κι' ἀσυμβίβαστοι, ξέμειναν μακρὰ ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ τόπου. Ἐφτειαναν ἀτέλειωτους καυγάδες, πότε μεταξύ τους, πότε μὲ τοὺς ντόπιους. Τ' ἀφεντικά τους, ἦταν ἀδύνατο νὰ τοὺς παρακολουθοῦν καὶ νὰ τοὺς συμμαζεύουν... Δὲν ἤξεραν γρὶ τὴ γλώσσα τους.

Κεῖνα τὰ χρόνια ἡ Κόνιτσα, ἦταν χωρισμένη σὲ τρεῖς μαχαλάδες.

Ὁ πρῶτος δίπλα στὸ ποτάμι. Στὰ ριζὰ τοῦ κάστρου. Ἐβγαινε μέσ' ἀπὸ τὸ στενὸ κι' ἀνήλιο Λάκκο κι' ἀπλωνε στὴν ἄκρη τοῦ κάμπου.

Οἱ Λακκιῶτες ἦταν ὅλοι χριστιανοὶ κι' εἶχαν ἐκκλησιὰ τὸν Ἀηγιάννη τὸν Πρόδρομο.

Οἱ ἄλλοι δίπλα τους, ποὺ κάθονταν στὴν ἄκρη τοῦ κάμπου, ἦσαν μωαμεθανοί, Μεσαρίτες καὶ Μαζαρακιῶτες. Ξενόφερτοι ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἰσαήμ. Ὅλοι τους ὅμως, Χριστιανοὶ καὶ Μωαμεθανοί, δούλευαν στὸν κάμπο σὰ τσιφτοῦδες.

Ὁ δεύτερος, ἦταν ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ κάμπου. Στὰ Σέρβινα. Κατέβαινε στὶς πλαγιὲς τῆς Κόκκινης Παναγιᾶς κι' ἔφτανε μέχρι τὴν Τοπόλιτσα. Οἱ κάτοικοί του τσιφτοῦδες τοῦ κάμπου, ὅλοι χριστιανοὶ ποὺ ἐκκλησιάζονταν στὴν Ἀγία Παρασκευή.

Ὁ τρίτος ἦταν τὸ Βαρόσι. Πάνω στὴν πλαγιὰ τῆς Τύμφης. Περιλάβαινε τὸ Μπέρκο, τὰ δυὸ ὄχυρωμένα παζάρια, στὸ «Παλιοχώρι» καὶ τὸν Σουλτὰν Τεκὲ. Οἱ κάτοικοί της ἀνάκατα, τὸ πλεῖστον χριστιανοὶ καὶ λιγώτεροι τουρκεμένοι. Ὅσοι εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀρβανιτιᾶς. Οἱ περισσότεροι μεταπράττες κι' ἀργαστηριαραῖοι. Μιλοῦσαν μόνο ἑλληνικά.

Τὸ Βαρόσι, (Μαχαλὰς ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο), παρότι ἀνήλιο, ἦταν ἕνας θαυμάσιος τόπος. Ἐμοιαζε μ' ἕνα μεγάλο κῆπο, πλημμυρισμένο ἀπὸ πλατάνια καὶ τρεχούμενα νερά. Ὁ κεντρικὸς λάκκος, τὸ χώριζε στὰ δυὸ. Ἀριστερὰ οἱ παλιοὶ ἄρχοντες. Ἐξισλαμισμένοι Ἀρβανίτες. Καὶ Χριστιανοί. Οἱ ντόπιοι Μπέρκοι. Κι' οἱ ξενόφερτοι Σκουμπουρδῆδες καὶ Λιάμπηδες... Ἀπὸ τὴν δεξιὰ μεριά, οἱ μεταπράτες καὶ οἱ ἀργαστηριαραῖοι...

Μεγάλα κι' ἰσχυρὰ σπίτια θεωροῦνταν κεῖνα τὰ χρό-

νια, οί μπέηδες τῆς Πάνω Κόνιτσας. Ἄπ' αὐτοὺς βγῆκε, κι' ὁ Λουφτῆ Πασᾶς τῶν Γιαννίνων, ποῦφτιαξε τὸ Λυκόστομο. (1550—1590).

Καὶ λάμπρυναν τὴν Κόνιτσα.

Λένε, πὼς τοῦτοι οί μπέηδες ἦταν μιὰ ἀπ' τὶς αἰτίες νὰ κρατηθοῦν σὲ ξεχωριστὴ περιωπὴ, τὰ δυὸ σουλτανικὰ τζαμιά τῆς Κόνιτσας—τὸ Σουλτὰν Μπαγιαζίτ καὶ τὸ Σουλτὰν Σουλεϊμὰν.— Καὶ οί τεκέδες τῆς. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ν' ἀναβιώσῃ τὸ παζάρι καὶ νὰ γίνῃ ἡ Κόνιτσα, τόπος ἐμπορικὸς κι' ἀπαραβίαστος.

Στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ σουλτὰν τεκές, πατριαρχεῖο γιὰ τοὺς μπεχτασήδες τῆς Ἀρβανιτιᾶς. Ἔπειτα χτίστηκε τὸ τζαμί τοῦ Ρολογιοῦ ἀπὸ τὸν σουλτὰν Μπαγιαζίτ τὸν Δεύτερο. Ἀρχὴς τοῦ δέκατου ἔκτου αἰῶνα. Δίπλα στὸ παζάρι τῆς Κόνιτσας καὶ πάνω στὰ ἐρείπια τοῦ Ἀγιώργη. Ἰδρυμὰ σουλτανικὸ, προικοδοτήθηκε μὲ τὰ ἔγγεια εἰσοδήματα τοῦ παζαριοῦ. Τὸ γιарχακὶ (ἐδαφονόμιο) :

«Ἐλάβον παρὰ τοῦ κ. Παναγιώτου Ρούβαλη διὰ δύο μαγαζιά τὸ γιарχακὶ (ἐδαφονόμιον) μέχρι τέλη Νοεμβρίου 1919, καὶ εἶμαι ἐξωφλημένος...».

Κόνιτσα 12 Νοεμβρίου 1919.

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ Τζαμιοῦ, Χουσεῖν Σιάχ Σαμπήτ Μουχεδὲν Ἐφέντης».

Τούτη ἡ προστασία βοήθησε καὶ τὸ παζάρι στοὺς δύσκολους καιροὺς.

Τέλος στὴν Κάτω Κόνιτσα, πάνω στὸν Ἀγιάννη Πρόδρομο τῶν Λακκιωτῶν, ὁ Σουλεϊμὰν ὁ Μεγαλοπρεπὴς ἔχτισε τὸ δεύτερο τζαμί... Διηγοῦνται μάλιστα πὼς ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀγίου, ὅσο οἱ Τοῦρκοι τὴν πετοῦσαν στὸ ποτάμι, τόσο κείνη βρίσκονταν πάνω στὰ χτίσματα. Κι' ὅσο ἡ εἰκόνα ἔμνησκε στὸ ποτάμι, τόσο καὶ δὲν στεριόνονταν ὁ μιναρὲς. Πῆραν ἔδοσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ κατάλαβαν, πὼς τὸ ἔργο θάμνησκε στὴ μέση, ἂν δὲν κράταγαν τὴν εἰκόνα στὸ τζαμί.

Ἔτσι ἔπιασαν καὶ τὴν ἐντεΐχισαν. Καὶ στέρησεν ὁ μιναρές...

Ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀρβανιτιᾶς, ἕναν αἰῶνα ἀργότερα, ὁ ἐξισλαμισμὸς, κατέβαινε ἄγριος, ἀποκτηνωτικός. Κι' ἔφτανε στὰ σύνορα τῆς Κόνιτσας. Βάσανα δίχως τελειωμό... Ὁ κοσμᾶκης μηχανεύονταν ἕνα σωρὸ τερτίπια γιὰ νὰ ξεπεράσῃ τὴν τρικυμία... Ἀλλοῦ τούρκευε τὸ κεφάλι τῆς οἰκογένειας κι' ἔμνησκαν οἱ ἄλλοι χριστιανοί. Ἀλλοῦ οἱ τουρκεμένοι τῆς ἡμέρας ἔμεναν κρυφοχριστιανοὶ τῆς νύχτας. Ἀλλοῦ οἱ γαμπροὶ κι' οἱ νύφες ἦσαν χριστιανοὶ καὶ τὸ σπῆτι τουρκεμένο. Ἀλλοῦ οἱ ταλαιπωρούμενοι κατέφευγαν στὸ Μεϊντάνι τῶν μπεκτασίδικων τεκέδων γιὰ νὰ γίνουν Χριστιανοὶ δερβίσηδες... Τέρατα καὶ σημεῖα!

Χρόνια ἀπελπισίας καὶ χαλασμοῦ, πού οἱ προφητεῖες γιὰ τὸ ἀναμενόμενο θάμα κάποιας Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, ἔπαιρναν κι' ἔδιναν. Ὀλόκληρες περιοχὲς μαζύ μὲ τοὺς παπάδες τους, τούρκευαν σὰν ἔρχονταν ἡ πλήρωση τοῦ χρόνου καὶ τὸ θάμα δὲν ἔπαιρνε σάρκα καὶ ὄστά.

★

Στὰ σύνορα τῆς Κόνιτσας, ὁ ἐξισλαμισμὸς σταμάτησε. Οἱ παλιοὶ ἄρχοντες τῆς Ἠπειροῦς, βάσταγαν ἀκόμα. Σπαχήδες χριστιανοὶ πού βόλευαν τὸ τούρκικο.

Ὡστόσο καὶ τοῦτοι ζοῦσαν ζωσμένοι ἀπὸ τὰ φεΐδια. Γύρω τους οἱ ἐξισλαμισμένοι Ἀρβανίτες μπέηδες καὶ πασάδες, караδοκοῦσαν τὸν ἀφανισμό τους, γιὰ νὰ τοὺς διαδεχτοῦν στὰ χτήματα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ ξεσηκωμὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ, ὕστερα ἀπὸ τὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, (ποῦχε σὰ τελευταία φάση τὴν ἐπανάσταση τοῦ Μητροπολίτη Τρίκκης Διονύσιου, μέσα στὰ Γιάννινα (τὸ 1613) κι οἱ Φράγκοι, πού δὲ σταματοῦσαν νὰ συνομοτοῦν ἐνάντια στὸ δοβλέτι, ὅσο ὁ δρόμος γιὰ τὴν Ἰντία πέρναγαν ἀπὸ τὴν Μεσόγειο.

Δύσκολες κι' ἀμφίβολες ὥρες, πού πῆραν τὴν ὀριστική τους ἔκφραση λίγο μετὰ τὸ Διονύσιο Τρίκκης, πού τὸν ἔλεγαν καὶ Σκυλόσοφο, ὅταν ἡ Ἀψηλὴ Πύλη, κατάργησε τὰ προνόμια τῶν Χριστιανῶν Σπαχήδων κι' ἔδιωξε τοὺς ἄρχοντες ἀπὸ τὰ Κάστρα...

«Εἰς τοὺς 1613 ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ ἦλθε φερμάνι βασιλικὸν κι' ἔβγαλαν τοὺς μισοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὸ κάστρον, ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν μέρος καὶ ἄφησαν τοὺς ἄλλους εἰς τὸ δεξιὸν μέρος κατὰ ἀνατολὰς, ὅπου κοιτάζει πρὸς τὴν Παλαιὰν Ἡπειρον...».

«... Εἰς τοὺς 1618, ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἔβγαλαν καὶ τοὺς λοιποὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὸ Κάστρον τῶν Ἰωαννίνων...».

Ὅσοι ἀλλαξοπίστησαν, κράτησαν τὰ τιμάρια τους.

Οἱ ἄλλοι ξεγυμνώθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες. Ξεσηπώθηκαν.

«... ἡμιθνήτες, ὡσπερ τῆδε κακεῖσε περιγροστοῦντες...

Αἱ οἰκίαι τοῦτωνι, τῶν μὲν ἀνετρόπησαν αὐτοῖς θεμελίοις, τῶν δὲ κατενεπρίθησαν ὑπὸ τῶν ἀτιθάσσων τυράνων...».

Καὶ ξεπατρίστηκαν...

«Τούτων ἔνεκα στενοχωρούμενοι οἱ χριστιανοὶ ἦλθαν εἰς τὸν ἐδῶ τόπον καὶ ἀπ' ὀλίγον - ὀλίγον ἔκτισαν σπίτια...».

Ξεπατρίστηκαν μαζύ μ' αὐτοὺς οἱ τσιφτσίδες κι' οἱ πάρα-κεντέδες ἀπὸ τὰ τσιφλίκια τους.

Ἄλλοι πῆραν τὰ βουνά...

Ὁ ἔξισλαμισμὸς τῶν χρόνων πού ἀκολούθησαν, ἦταν κι' ὁ πρὸ βάνουσσος...

Οἱ Μπέρκοι, ἄρχοντες τῆς Κόνιτσας, ζορίστηκαν πολὺ. Σφίχτηκαν. Μπῆκαν στὰ δυὸ στενά. Χτυπήθηκαν κατακέφαλα... Εἶδαν νὰ ξεπατρίζονται οἱ τσιφτσῆδες τους, πού δὲν ἤθελαν ν' ἀλλαξοπιστήσουν,

τούς ἔλεγαν κι αὐτοὺς Μπέρκους, καὶ τράβηξαν κατὰ τὸ Βενετοκρατούμενο Μωριά, ποὺ πρόσφερε ἄσυλο καὶ καλοπιάσματα γιὰ νὰ κατασταλάξουν ὕστερ' ἀπὸ ταλαιπωρίες καὶ θάσανα στὰ χωριά τῆς Τεγέας, ποὺ τοὺς εἶπαν ἐκεῖ Ἀρβανίτες. Γιατὶ τότε, ὅλους τοὺς Ἡπειρώτες στὸ Μωριά τοὺς ἔλεγαν Ἀρβανίτες.

Διχτυωμένοι μὲ συμπεθεριά στὸ Λεσκοβίκο καὶ στ' ἄλλα Ἀρβανιτοχώρια τῆς Κολώνιας - ἀπόπου κατέβαινε ἀνένδοτος ὁ ἐξισλαμισμὸς - βρῆκαν τελικὰ τρόπους καὶ τερετίπια, νὰ περισώσουν, ὅπου ἦταν μπορετὸ καὶ κάποια νημάτά τους. Στὴ Θεσσαλία καὶ στὰ Κούρεντα, ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννινα.

Ὅσο, κείνες οἱ δόξες οἱ παλιές κάθικαν γιὰ πάντα.

Ἦρθεν ἡ ὥρα, ποῦπρεπε νὰ δουλέψουν.. Νὰ μάθουν κάποια τέχνη.

«Ὅσοι δὲ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν Ζαῖμηδων λεγομένων, ἔμειναν δυστυχεῖς καὶ πτωχοί, διὰ νὰ ζήσουν, ἔβαλαν τὰ παιδιὰ τους κι ἐμάθαν τέχνες...».

Κάποιος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Μπέρκους, ὁ πιὸ ντελὴς τῆς οἰκογένειας - καθὼς λέει ἡ παράδοση -, δὲν ἄντεξε στὸ ζόρισμα καὶ στὴ δουλειά. Πῆρε τὰ βουνὰ κι' ἔγινε λεμπέσης, κλέφτης, στ' ἀρματολίκι τῶν Γρεβενῶν. Τότε ἡ Κόνιτσα, ὑπάγονταν ἐκεῖ...

Ἔστηνε καρτέρια στοὺς Τούρκους σπαχῆδες... Κι' αρπαζε ὅ,τι ἔβρισκε. Κι' ἀπὸ τὰ λάφυρά του, ἓνα μεράδι πήγαινε στοὺς φτωχοὺς καὶ στὰ μοναστήρια... Κι' ἔγινε ὁ τρόμος κι' ὁ φόβος τῶν τούρκικων караβανιῶν.

Μπλέχτηκε ὅμως ἀργότερα μὲ τὸν ψευτοσουλτάνο Ζαχία, (1640) ποὺ πάσχιζε νὰ ξεσηκώσει τὰ Βαλκάνια, κι' ἀναζητοῦσε στὴν Εὐρώπη σύμμαχους γιὰ τὴν «κατάληψη τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου», ἐνάντια στὸν ἀδερφό του Ἀχμέτ τὸν Α'. Ἔγινε σύμβουλός του. Γιὰ νὰ καθῆ τελικὰ μαζύ

μ' αὐτὸν στὰ βόρεια τῆς Βαλκανικῆς. Καὶ φαίνεται, νὰ εἶν' αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖο γράφει, σὲ σχετικὴ ἀφήγησή του, ὁ Κροάτης Θεολόγος Ραφαὴλ Λεβακόβιτς, ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας (1646).

Οἱ ἄλλοι Μπέρκοι, οἱ πρὸ φρόνιμοι, συμβιβάστηκαν μὲ τὸ ντοβλέπι. Κι' ἔπιασαν τὸ ἐμπόριο...

Γυιὸς τοῦ Νικόλα Μπέρκου, πρὸς βόηθησε στὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησιᾶς στὴν Κόνιτσα, τὸ 1612.

«καὶ ἱστορήθη καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ τὸν τοῖχον τὸν ἄλλον τὸν ἱστόρησεν ὁ νι (...) Μπέρκου...».

ὁ Πάνος Μπέρκος, βρίσκεται κι' ὅλας στὰ Γιάννινα, τὸ 1698, τότε πρὸς πάγωσεν ἡ λίμνη «κι' ἔδραμαν μικροὶ μεγάλοι», σύμφωνα μὲ τὴν ἔμμετρη ἀφήγηση τοῦ Παΐσιου τοῦ Μικροῦ,

«Ἦθελα ν' ἀναφέρω καὶ τὸ Μπέρκο τὸν κύρ Πάνο τάχα ἦταν καλεσμένος, ἂν ἦταν ὁ Κοντζότσης...».

μπλεγμένος στὸ ἐμπόριο τῆς Βενετιᾶς, μ' ὀλόκληρη τὴν ἐνδοχώρα τῆς Ἑλλάδας.

«αὐτοῦ ἔργεται ὁ κουμπάρος μου ὁ Πάνος Μπέρκος καὶ φέρνει ἐπιτροπικὸν ἀπὸ τῆ Χρυσίδα τοῦ ἀλφατζῆ...».

Καὶ γυιὸς αὐτουνοῦ, εἶναι ὁ τιμιώτατος Νικόλαος Μπέρκος, συνεχιστής στὸ ἴδιο μεγαλεμπόριο, πρὸς γράφει: στὰ 1729, 28 Φλεβάρη πρὸς τὴ Βενετιά:

«ἔλαβα τὴν τιμίαν σας, γραμμένη Ἰανουαρίου 10 καὶ ἀναγνώθοντάς τὴν ἐχάρην τὴν καλήν σας ὑγείαν, σᾶς δίδω καὶ τὴν εἶδησιν διὰ τὸ γροπέτο μὲ οὔγγαρα».

Παιδιὰ τοῦ Νικόλα Μπέρκου, εἶναι ὁ Πάνο Μπέρκος, ἄρχοντας στὰ Γιάννινα, ὁ Δημήτρης Μπέρκος, πρόεδρος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος στὴ Βενετιά, (1743), ὁ Ζαχαρίας Μπέρκος, Μέγας Ἐπιστάτης τῆς Κοινότητος Βενετιᾶς, (στὰ

1768), κι' ὁ Ἀναστάσης Μπέρκος πάλι στὴ Βενετιά... Ὅλοι τοὺς ἔμποροι...

Παιδὶ τοῦ Δημήτρη Μπέρκου, στὴ Βενετιά, εἶναι ὁ «τιμιώτατος Νικόλαος Μπέρκος», τὸν ὁποῖο ἀποκαθιστοῦν «τέλειο ἐπίτροπο καὶ καθολικὸ οἰκοκύρη» τῆς κληρονομίας των, οἱ κληρονόμοι τοῦ «ἀπελθόντος εἰς Κύριον, Παναγιώτου Γ. Γκότζη»... πού

«E STATO PER MOLTI ANNI IMPREGATO (ὑπατακτικὸς) DI DEMETRIO BERCO...».

Παιδὶ τοῦ Πάνου Μπέρκου στὰ Γιάννινα, εἶναι ὁ «ἄρχοντας Νικόλαος Πέρκος», πού παντρεύεται στὰ 1790, Κυριαϊκὴ τῶν Ἀγίων Πάντων, τὴν Ἀλεξάνδρα, ἀνεψιὰ τοῦ ἐπισκόπου «Καμπανίας Κυρίου Θεοφίλου ἐξ Ἰωαννίνων» καὶ παίρνει ἀπὸ κεῖνον τὶς θερμὲς εὐχὲς του.

Στὴ Βενετιά, ὅπου ξέμεινε, μόνιμα πιά, ὁ ἕνας κλάδος τῶν Μπέρκων, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα ὅλων τῶν ξενητεμένων ἠπειρωτῶν ἐκεῖ, κατὰ τὸ δέκατο ἔβδομο καὶ δέκατο ὄγδοο αἶώνα, εἶχε τὸ μεγαρό του στὴ συνοικία τῆς Ἀγίας Μαρίας Φορμῶζας.

Στὰ Γιάννινα, ὁ ἄλλος κλάδος, μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ τὸ τσιφλίκι του στὸ Μπέρκο τῶν Κουρέντων, κράταγε σὲ τέτοια ἀκμὴ, τ' ἀρχοντικό του (κεῖ ποῦναι σήμερα ἡ Ζωσιμαία Σκολή), ἴσαμε πού νὰ καῖ στὴν πυρκαϊὰ πού ἀκολούθησε τὸ σκοτωμὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ στὰ Γιάννινα, ὥστε ἀκόμα πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, ἄκουγες στὰ Γιάννινα νὰ λένε: «Μὴ μᾶς κάνει τὴ Μπέρκοβα» γιὰ τὶς γυναῖκες, ποῦθελαν νὰ παραστήσουν τὶς ἀρχόντισσες...

Στὴν Κόνιτσα, ὁ κορμὸς τῆς οἰκογένειας, δυσκολεύτηκε. Ἔδωσε, πῆρε, προσπαθῶντας νὰ ἐπιζήση μὲ τὸ τσιφλίκι του στοὺς Καμινάδες τῆς Καρδίτσας, ἀλλὰ κράτησε ἀνοιχτὸ τὸ ἀρχοντικό τῆς Κόνιτσας, (ποῦταν ἴσαμε πού νὰ καῖ στὰ 1880) κάτω ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ Σκουμπουρδῆ, ἀπέναν-

τι στοῦ Λιάμπη καὶ λίγο πὸ πάνω ἀπ' τὸ Σαράϊ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ, - τὸ σπίτι τοῦ Ζεϊνέλμπεη -) μόνο μὲ τὶς γυναῖκες, γιὰτὶ οἱ ἄντρες τους ταξίδευαν, πότε στοὺς Καμινάδες, πότε στὴ Ρουσία, καὶ πότε στὴν Πόλη.

Τοῦτοι, ἀκολουθώντας τὴ μόδα τοῦ Φαναριοῦ, μὲ τὸ λογιωτατισμὸ του, μετάρησαν σιγά - σιγά «ἐπὶ τὸ ἑλληνοπρεπέστερον», τὸ Μπέρκος, σὲ Μπέργος.

«Τιμιώτατε καὶ εὐγενέστατε ἄρχοντα κύρ Γιαννάκη Μπέργο... 1804».

γιὰ νὰ καταλήξουν τελικὰ, στὸ Βέργος, διώχνοντας ἀπ' τὸ ἐπώνυμό τους τὰ βαρβαρικὰ Μπ καὶ γκ...

Ἦρα ὅμως τώρα, ν' ἀφήσουμε τὰ «οἰκογενειακά μας»,

«ποῦναι καὶ αὐτὰ πράγματα συμπαθητικά, δικὰ μας Γραικικά...».

γιὰ νὰ ξαναδοῦμε τὶ ἀπόγινε μὲ τὸν εἰσλαμισμὸ τῆς Κόνιτσας.

Καρφὶ στὰ μάτια τῶν Μεσσαριτῶν καὶ τῶν Μαζαρακιωτῶν τῆς Κόνιτσας, νὰ βρίσκονται γύρω ἀπὸ τὸ τζαμί τοῦ Σουλτὰν Σουλεϊμάν, οἱ Χριστιανοὶ τῆς Λάκκας. Χρόνια τὸ σκέφτονταν καὶ δὲν ἔβρισκαν λύση.

Ὅσο βάσταγαν τὰ σπαθιά στὰ χέρια τους οἱ χριστιανοὶ σπαχῆδες, δὲν τολμοῦσαν τοῦτοι οἱ προφοδεεῖς, οὔτε νὰ σκεφτοῦν τὸ χτύπημα τῶν Χριστιανῶν τῆς Λάκκας. Σὰν ἔπесαν ὅμως οἱ δυνατοὶ, τὸ πράγμα ἔγινε εὐκόλο γιὰ τοὺς ἀδύνατους καὶ δὲν ἔλειπαν παρὰ μόνο τὰ προσχήματα.

Ἦταν τότε ἡ ἐποχὴ, ποὺ τὸ ποτάμι τοῦ Ἀίωου δὲν εἶχε γέφυρα. Κι' ὅσοι θέλαν νὰ διαβοῦν ἀπέναντι, ἔπρεπε νὰ τσαλαβουτίσουν στὰ περάσματα.

Κάποια μέρα ἓνας Μεσσαρίτης, προσπαθώντας νὰ περάσῃ ἀπέναντι, δὲν τὰ κατάφερε καὶ πνίγηκε.

Ἄλλο πού δὲν ἤθελαν οἱ πατριῶτες του. Βρῆκαν τὴν ἀφορμὴν ποὺ καρτεροῦσαν. Διάδοσαν πὼς οἱ χριστιανοὶ τῆς Λάκκας ἔπνιξαν τὸ Μεσσαρίτη. Κι' ἀντιβόησε τὸ Λεσκοβίκο κι' ἡ Μεσσαριά. Ἔδωσε καὶ πῆρε φήμη γιὰ τὴ σφαγὴ, ποὺ ἐτοίμαζαν τῶν Λακκιωτῶν.

Περίτρομοι οἱ Λακκιῶτες ζητοῦν τὴν προστασία τῶν μπαρλάδων τοῦ Σουλτὰν Τεκέ.

Ἦταν ὅμως τώρα ἡ ἐποχὴ, ποὺ οἱ τεκέδες τῶν Μπεχτασήδων εἶχαν ἀλλάξει μουσαφιρέους. Δερβίσηδες καὶ μουπαδες ἦταν ὅλοι τους ἀρβανιτοφερμένοι. Τυχοδιῶκτες,

ἴταμοι κι' ἀσυμβίβαστοι. Οἱ παλιοὶ καλοπροαίρετοι δερβίσηδες, ποῦφταναν ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, μὲ τὴν πτώση τοῦ μπεχτασισμοῦ στὴ Πόλη, εἶχαν ἐξαφανισθῆ. Τώρα, στὰ σοκκάκια τῆς Κόνιτσας, (ποῦ παράμεινε Μέκκα τοῦ Μπεχτασισμοῦ τῆς Ἀρβανιτιᾶς) κυκλοφοροῦσαν λογιῆς — λογιῆς μπαμπάδες μὲ πολύχρωμα κιουλάρια, χιρκάδες κιμέρια καὶ τεσλίμ τασί, ἀνάλογα μὲ τὸ τόπο τῆς προέλευσης τοῦ καθενός. Κι' ἦταν ὅλοι τους ἀγριωποὶ. Δύσκολοι. Ἀσυνενόητοι.

Ἔτσι, ἡ ἀπάντηση στὸ αἶτημα τῶν Λακκιωτῶν, ἦταν ὁ ἐξισλαμισμός.

Ποῦ πραγματοποιήθηκε μέσα σὲ μιὰ βραδυά.

Οἱ ἄλλοι Κονιτσιῶτες δὲν τὸ σήκωσαν. Ἀποκάλεσαν τοὺς ἐξωμότες «Τσακάλια», ποῦ τοὺς ἔμεινε τὸ παρατσούκλι μέχρι τώρα.

Ὡστόσο, ἡ κατάσταση γιὰ ὅλους σιέναυε. Κι' ὅλοι ἀναρωτιώνταν, ἂν τοὺς χωράει ὁ τόπος. Τόμαθαν οἱ μπέηδες τῆς Ἀπάνω Κόνιτσας κι' ἀνησύχησαν. Παζάρι δίχως μεταπράτες κι' ἀργαστηριαραῖους δὲν γίνεται. Κι' ἔπειτα ἂν ὅλοι τούρκευαν, ποῖος θὰ πλήρωνε τὴ τζέζα; Ἔλεσαν στὴ μέση. Ἔδωσαν μπέσα γιὰ μπέσα. Πειθανάγκασαν καὶ τοὺς δερβίσηδες νὰ κάτσουν φρόνιμα.. Κι' ἀπὸ τότε δὲν ξανακούστηκε τούρκεμα στὴ Κόνιτσα.

★

Οἱ πρῶτοι Τοῦρκοι (πρὶν ἀπ' τὸν Ὀρχάν) πολεμοῦσαν σὰν ὄρδη. Ἄγρια. Ληστική. Ἀρπαζαν. Σκότωναν. Ρήμωναν. Ἐκαίαν. Ἐπαιρναν αἰχμαλώτους. Κι' ὅταν δὲν ἔμνησκε τίποτα ὄρθιο, ἀποτραβιόνταν...

Κατὰρα πραγματική!

Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἡ πρόβλεψη γιὰ τὴν τύχη τῆς

ὄρδῃς δὲν ἦταν αἰσιόδοξη. Ἄργα ἢ γρήγορα θάπρεπε νὰ αὐτοδιαλυθῇ.

Ὡστόσο μὲ τοὺς Τούρκους, τὰ πράγματα πῆραν ἄλλο δρόμο.

Ἡ μοίρα τῶφερε νὰ βρεθοῦν μέσα σὲ βυζαντινὸ κῶρο. Ἀνάμεσα σὲ βυζαντινὸ λαό. Καὶ σὲ μόνιμη ἐπαφῇ μὲ τὸ βυζαντινὸ πολιτισμὸ, τὴ βυζαντινὴ ζωὴ, τὴ βυζαντινὴ διοικητικὴ μηχανή, τὴ βυζαντινὴ σκέψη. Ἄρχοντες βυζαντινοὶ, κι' ἀξιωματοῦχοι, ἕνας — ἕνας πέρναγε στὶς τάξεις τους. Κι' ἔρριχνε τὸ βάρος του—βάρος μιᾶς πολυχρόνιας ἐκπολιτιστικῆς ἐπεξεργασίας — πάνω στὴ νοοτροπία καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς στρατιωτικοπολιτικῆς ἀφρόκρεμας τῆς νομάδας. Ὡσπου στὰ χρόνια τοῦ Βαγιαζήτ τοῦ πρώτου ἡ ὄρδῃ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ μακρυνὴ ἀνάμνηση, πού ξέμεινε στοὺς τίτλους τῶν ἀξιωματικῶν, στὴ στρατιωτικὴ ὀρολογία καὶ στὰ ὀνόματα...

Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια, τὸ Τούρκικο, ἔμπαινε στὸ ρέγουλο, ποῦχε ἐτοιμάσει μὲ τόσο βεβαιολαστικότητα ἢ πολυχρόνια φεουδαρχικὴ μεθοδολογία. Τὸ ἔδαφος ἀνῆκε στὸ Σουλτάνο, σὰν ἀντιπρόσωπο τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ κατοχὴ καὶ ἡ νομὴ ὅμως τῶν κτημάτων, μπορούσε νὰ παραχωρηθῇ — σὰ δῶρο τοῦ Πατισάχ, πρὸς τοὺς ὑπηκόους.

Στοὺς ἐπιφανεῖς στρατιωτικοὺς. Στοὺς αὐλικούς. Στοὺς παλιούς ἄρχοντες τῶν τόπων πού καταχτοῦσαν. Στὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰδρύματα. Στοὺς μεντρεσέδες...

Ἔτσι συγκροτοῦνταν ἡ ἰδιόμορφη—συνδεδεμένη μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ σπαχῆ ἀποκεντρωμένη διοικητικὴ μηχανή, πού ἦταν σὲ θέσῃ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νὰ συντηρῇ ἕνα στρατό, ἔτοιμο σὲ κάθε περίσταση κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν εἰσπραξὴ τῶν δημόσιων ἐσόδων...

Τὰ φέουδα—οἱ μεγάλες κτηματικὲς περιουσίαις—ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκτασή τους καὶ τὰ ἔσοδά τους, διακρίνονταν σὲ ζαϊμέτια καὶ τιμάρια (τσιφλίκια).

Ἐξω ἀπὸ τὶς δημόσιες γαῖες, τὶς γαῖες δηλαδὴ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς οἰκογένειάς του (τὰ χάσς), ποὺ τὶς ἔλεγαν καὶ ἱμπλιάκια, εἶχαμε τὶς ὑποδημόσιες γαῖες, (ἔρτσι μελμεκὲτ), τὰ ζαϊμέτια καὶ τὰ τιμάρια, καὶ ἀκόμα τὶς γαῖες, ποὺ ἀνῆκαν στὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰδρύματα (μεβκουφέ— βακούφια) καὶ τὶς ἰδιωτικὲς γαῖες (μούλκια).

Στὴν Ἡπειρο, τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ παλιοὶ ἀρχόντοι κι' ἀξιωματοῦχοι τοῦ Βυζαντίου, εἶχαν τὰ σπαϊλίκια εἶχαν καὶ τὰ τιμάρια. Αὐτοὶ ἐσύναζαν τοὺς φόρους, αὐτοὶ στὰ χέρια τους εἶχαν καὶ τὴ πολεμικὴ δύναμη...

Οἱ ἀγρότες — ρααγιά, στὸ μεγαλύτερό τους μέρος ἦταν προσκολλημένοι στοὺς κλήρους τους κι' ἀμετακίνητοι, δίχως τὴν ἄδεια τοῦ τιμαριούχου.

Μέχρι καὶ τὸν δέκατο ἕκτο αἰῶνα, στὰ Πάιννα ἦταν ἐξῆντα δυὸ ζαϊμέτια καὶ τρακόσια σαράντα πέντε τιμάρια. Στὴν Εὐβοία ἦταν δώδεκα ζαϊμέτια κι' ἑκατὸν ὀγδόντα ὀκτῶ τιμάρια. Στὴν Ἀκαρνανία (τὸ Κάρλιλι) ἕνδεκα ζαϊμέτια κι' ἑκατὸν δέκα ἑννιά τιμάρια. Στὴ Σπάρτη δεκάξι ζαϊμέτια κι' ἑνενήντα ἕνα τιμάρια. Στὸν ἄλλο Μωριά ἑκατὸ ζαϊμέτια καὶ διακόσια τιμάρια. Στὰ Τρίκαλα εἴκοσι ἕξι ζαϊμέτια καὶ πεντακόσια σαράντα πέντε τιμάρια.

Κάθε τιμαριούχος εἶχε στὸ τσιφλίκι του, τὸ σιούμπαση, γιὰ φύλλα, κι' εἰσπράκτορα.

Οἱ ἀρβανίτες τσιφλικάδες, σὰν ἔφυγαν ἀπὸ τὴ μέση οἱ χριστιανοὶ ἀρχόντοι, ἄρχισαν νὰ τρώγωνται ἀναμεταξύ τους.

Ἡ Ὄστανίτσα, ἡ Δεπαλίτσα κι' ἡ Ἀβαρίτσανη ἀπ' τὰ χέρια τῶν Μπέηδων τῆς Πρεμετῆς, πέρασαν στὰ χέρια τῶν Μπέηδων τοῦ Ἀργυρόκαστρου. Ἀπ' τὰ χέρια τῶν Μπέηδων τοῦ Ἀργυρόκαστρου, πέρασαν στὰ χέρια τῶν Μπέηδων τῆς Φράσαρης. Ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Μπέηδων τῆς Φράσαρης κατάληξαν στὰ χέρια τῶν Καραμυρατάδων...

Καὶ τὸ κακὸ ξέσπαγε στὶς πλάτες τῶν ραγιάδων.

«Τ' ἄτια κλωτσιοῦνται, τὰ γαϊδούρια φωφοῦν».

Ἔδωσε πῆρεν ὁ κοσμάκης. Εἶδε πὼς τελειωμὸ δὲν εἶχαν τὰ βάσανά του. Καὶ πῆρε τῶν ὀματιῶν του.

Τὸ δοβλέτι βλέποντας, πὼς τοῦτο τὸ φευγιό, κατάληγε σὲ μείωση τῶν φορολογικῶν πηγῶν, ἀπαγόρευσε τὴν μετακίνηση.

Κι' ὅ,τι γίνονταν, γίνονταν τὴ νύχτα καὶ στὰ κρυφά... Φόρτωναν στὰ γρήγορα καὶ «μ ἢ ν τ ο ὕ ρ ε ἴ δ α τ ε».

Οἱ μεγάλες ὀμάδες τράβαγαν μακρυά. Γιὰ τὸ Μωριᾶ. Γιὰ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου. Ἦταν ἀκόμα ἐκεῖ οἱ Βενετσιάνοι ποὺ ἀποζητοῦσαν ἔποικους.

«Ἐκατὸν εἴκοσι οἰκογένειαι τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Ἀγίου Δονάτου, τώρα Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι, ταπεινοφρόνως προσέρχονται πρὸ τοῦ Σεβαστοῦ Ἡρόδοτου καὶ ἐκλιπαροῦν τὸ Γαληνότατο Πρίγκηπα νὰ εὐδοκήσῃ καὶ τοὺς ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Μορέως... Θὰ ἀποκτήσῃ ἢ Ὑμετέρα Γαληνότης ἀφοσιωμένους ὑπηκόους, γενναίους στρατιῶτες καὶ καλοὺς ἐμπόρους...».

Οἱ κολλῆγοι τῶν τσιφλικιῶν τῶν Μπέρκων, ὅπως εἶδαμε, τράβηξαν γιὰ τὴ Τεγέα... Οἱ Ζαγορίσιοι γιὰ τὴν Ἀχαΐα, κι' ἐφταξαν τὰ Σουδενὰ κι' ἄλλους οἰκισμοὺς. Ἀπὸ τὴ Χιμάρα στὸ Σοποτὸ τῶν Καλαβρύτων... Ἄλλοι στὸ Καλλέντζι...

Ὅταν καταστράφηκαν τὰ χωριὰ τοῦ Μπουραζανιοῦ, ὅσοι δὲν κατάφυγαν στὴν Κόνιτσα, πῆγαν πρὸς τὴ Ρουμανία, τὴ Ρουσία καὶ μιὰ μεγάλη ὀμάδα ἐγκαταστάθηκε κοντὰ στὸν Τύρναβο τῆς Βουλγαρίας, στὸ Ἄρμπανάτσι.

Ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆς Κολώνιας πολλοὶ βρῆκαν ἀποκούμπι στὴ Λιότιτσα καὶ τὸ Ὀρτίκιοϊ δίπλα στὴν Ἀνδριανούπολη. Ἄλλοι κατάφυγαν στὴ Ράσγρρατα, δίπλα στὸ Ρουχτσούκι...

Οἱ μικρὲς ὀμάδες ὅμως κι' οἱ μεμονωμένοι, δὲν εἶχαν τὸ

κουράγιο νὰ τραβήξουν τόσο μακρὰ, κι' ἔπαιρναν τὰ λόγ-
γα καὶ τὰ βουνά, ἐκεῖ γύρω.

Κρύβονταν στὶς ἀπόμακρες χαράδρες, δίπλα στὰ μονα-
στήρια, κι' ὅπου δὲν τοὺς ἔβλεπε ἄνθρωπου μάτι. Ἀρκεῖ
νὰ ἐξασφάλιζαν νερό...

Ὅμως κι' ἐδῶ καμμιά φορά δὲν ἔβρισκαν τὴν ἡσυχία
τους.

Πότε ἀπ' τὰ νερά, ἢ πρόχειρή τους ἐγκατάσταση πάθαι-
νε καθίζηση. Πότε τὰ Κολωνιάτικα λεφούσια τοὺς ξετρύπω-
ναν... Πότε ἔπεφταν θανατικά... Πότε πάλι τοὺς ξεσήκωναν
οἱ ντόπιοι βοσκοὶ, ποὺ τοὺς ἔβλεπαν σὰν ἐπικίντυνους ἀντι-
αγωνιστὲς στὴ γῆ καὶ χαβαλέδες...

Κάποτε ἔδινε ὁ Θεὸς καὶ ρίζωναν. Ἄπλωναν μέσα τὰ
καταρράχια. Καὶ λούφαζαν. Οἱ πρῶτες κλαδόπλαχτες καλύ-
βες τους μετατρέπονταν σὲ λασπόχτιστα μεγάλα σπίτια κι'
ἀνέβαιναν ψηλά.

«Χρόνια σὰν τὰ φτερά
τὶ θυμᾶται τ' ἀκίνητο κοράκι
Τὶ θυμοῦνται οἱ πεθαμένοι
κοντὰ στὶς ρίζες τῶν δέντρων».

★

Τοῦτος ὁ ἀγώνας γιὰ τὸ ρίζωμα, ἔρχονταν ἀπὸ πολὺ
μακρὰ καὶ κράταγε πολὺ...

Ἀπόταν στὸ ἔβγα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, οἱ Βυζαντι-
νοὶ πάροικοι, τῶν «πατρονικίων» τοῦ κάμπου, ἔφτιαχναν τὶς
ἐξώθυρες τῶν σπιτιῶν τους, ἔτσι ἀψηλὰ, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν
οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βουκελλᾶριοι, νὰ δρασκελοῦν μέσα, κα-
βάλλα στ' ἄλογό τους, ἀπὸ τότες κι' ὅλας τὰ κοπάδια ξεχει-
μῶνιαζαν στὰ βουνὰ καὶ τὰ βουνὰ γιόμιζαν γυναικόπαιδα,
πρόσφυγες περιδεεῖς τοῦ κάμπου καὶ τῆς πολιτείας..

Εἶχαν φανεῖ, πρῶϊμα τότε, τὰ «χαλεπὰ χρόνια» τοῦ «Αἰ - Κοσμᾶ κι' ὁ «συρφετώδης ὄχλος», οἱ πένητες τοῦ κάμπου, τὰ φόρτωναν νύχτα καὶ «μὴν τοὺς εἶδατε»...

Ἔβλεπαν τοὺς πρόσφυγες ν' ἀνηφορίζουν οἱ τσοπαναραῖοι τοῦ τόπου, κι' ἀνάκοπταν τὴν πορεία τους πρὸς τὰ χειμαδιά...

«Ὑστερον», βέβαια, ὅπως λέει ἡ διδαχὴ τοῦ ἁγίου, «τὸ Χριστιανικὸν Βασίλειον τὸ ἐσῆκωσεν ὁ Θεὸς ἀπ' τοὺς Χριστιανούς καὶ ἔφεραν τὸν Τοῦρκον καὶ τοῦ τὸ ἔδωκε, διὰ τὸ ἰδικόν μας καλόν, καὶ τὸ εἶχεν ὁ Τοῦρκος 320 χρόνιας...»

Καὶ τότε ἦταν ποὺ δὲν ἔμεινε τίποτα ὀρθιο στὸν κάμπο. Ὅταν μάλιστα οἱ Τοῦρκοι ἔβαλαν τοὺς Ἀρβανίτες (τὸ λύκο νὰ φυλάη τὰ πρόβατα) «μᾶς πῆρε ὁ δ... καὶ μᾶς σῆκωσε», ποὺ λένε...

Στὴν καινούργια πραγματικότητα τῶν βουνῶν, οἱ τσοπαναρέοι τῆς «ἀπονομάδωσης», δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ δέσουν μὲ τοὺς ρημαγμένους πρόσφυγες τοῦ κάμπου καὶ τῆς πόλης...

Μεγάλες οἱ ἀποστάσεις, διαφορὲς οἱ καταβολές... Καὶ προπαντὸς ἄλλες μνημῆρες. Σὺν κόσμοι ἄσχετοι, σχεδὸν ἐχθρικοὶ... Ἀκόμα καὶ σήμερα σὲ πολλὰ χωριά δὲν ξέχασαν τὴ διαφορά...

Ὅσοι γὰρ ὄλους, ἡ ζωὴ ἦταν σὰ νὰ ξανάρχιζε ἀπ' τὴν ἀρχή... τὰ ἀλληλοφαγώματα ὑποχωροῦσαν μπροστὰ στὶς κοινὲς ἀνάγκες καὶ τὸν ἀκράϊο φόβο... Ὁ πανικὸς ἐρήμωνε τὴν ψυχὴ... Καὶ τὴν ἀδέρφωνε!

Οἱ Κολωνιάτες — σὰ λύκοι πεινασμένοι — τοὺς ξετρώπωναν, στὰ λακκώματα. Καὶ κάθε τόσο τοὺς μετατόπιζαν. Ὅλο καὶ μακρύτερα ἀπ' τὰ περάσματα.

Ὅλο καὶ σ' ἀπρόσιτες ράχες.

Γιὰ κάμποσα χρόνια οἱ σκορπισμένες στὰ βουνά, ἀνθρώπινες ὀμάδες... «ἔπρσαν σὲ ἀμάθεια»... «καὶ ἔγιναν θηρία».

Κάποτε ὅμως βρῆκαν τὸ μετερίζι. Σὲ τόπους ἀψηλοὺς, ὠχυρωμένους, σὰν τὸ Γαναδιό. Τὴν Στράτσιανη, καὶ τᾶλλα

χωριά τῆς Κόνιτσας. Κι' ἐκεῖ ρίζωσαν. Μαζεύτηκαν πολλοὶ ἀπ' τοὺς σκορπισμένους. Ἡ μνήμη ξαναφούντωσε. Ζωντάνεψαν οἱ καταβολές τῶν αἰώνων. Τὸ ζύμωμα τῆς κοινῆς ὁδύνης, ἔδεσε τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ κοινωνία βρῆκε κάποιο ρυθμό. Τὸ χνῶτο τοῦ καταδιωγμένου «ξεπέζεψε».. Τὰ σπίτια τους, ἔγιναν κάστρα πέτρινα. Ψήλωσαν. Μπῆκαν ἀμπάρες στὶς πόρτες καὶ σιδερένιοι ρεζέδες. Σιδεριές στὰ παράθυρα. Πολεμιστρες καὶ ζεματίστρες στοὺς τοίχους.

Ἔτσι οἱ Κολωνιάτες δὲν ζύγωναν εὐκόλα... Ἄλλωστε τὰ κοντινὰ βλαχοχώρια, ποῦταν οἰκισμοὶ συγκροτημένοι ἀπὸ παλιότερα ἔμνησκαν ἀτράνταχτα καὶ ἀπεύραγα.

Κάθε χωριὸ, σ' αὐτὸ τὸν ὄρεινὸ χῶρο ἔχει νὰ λήη.

— Πρῶτα εἴμασταν στὴν Σιουπόστιανη καὶ στοὺς Κοκλιούς, λένε οἱ παλιοὶ Μολιστινοί.

— Στὴ Σκούρλια, στὴν Ἀραδιά καὶ στὴν Μαλνίτσα, λένε οἱ Καστανιανίτες.

— Στὴν Πίκενη, στὴν Πέστερη καὶ στὴν Λιθαριά, λένε οἱ Βουρμπανίτες.

— Στὴν Τράπυα καὶ στὴν Κρασιά, λένε οἱ Σταριτσιῶτες.

Κι' ἀπ' τοὺς παλιούς ἐκείνους οἰκισμοὺς, δὲν ἔμειναν σήμερα παρὰ σωροὶ λιθάρια καὶ κεραμίδια. Ποὺ καὶ ποὺ καμμιὰ καλύβα. Ὅλα βουβὰ καὶ στοιχειωμένα. Δεμένα μὲ παράξενες ἱστορίες, ποὺ ἐμποδίζουν τοὺς χωριανούς, νὰ ξενοχτοῦν ἐκεῖ τὰ βράδυα τῆς δουλειᾶς καὶ τοῦ καμάτου.

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Τὸ τέταρτο βιβλίο τῆς σειρᾶς «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ», μὲ τίτλο «Ἀναζητῶντας τὶς Καταθολέες», τυπώθηκε τὸν Φεβρουάριο 1975 στὸ Τυπογραφεῖο Τ. Κ. Ἀθανασίου, Ἀναπαύσεως 32, Περιστέρη - Τηλ. 5710.049, σὲ 500 ἀντίτυπα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ συγγραφέα.

Ελληνική Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

46289

KON